

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

ТОЛСТОНОСОВ ДИМИТРІЙ ЮРІЙОВИЧ

УДК 342.9; 351.743

ДИСЕРТАЦІЯ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Д.Ю. Толстоносов

Науковий керівник: **Кобзар Олександр Федорович**,
доктор юридичних наук, професор

Київ – 2020

АНОТАЦІЯ

Толстоносов Д.Ю. Організаційно-правові засади забезпечення громадської безпеки підрозділами Національної гвардії України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2020.

Дисертація висвітлює хід та результати оригінального фундаментального наукового дослідження теоретичних та прикладних питань організаційно-правових засад забезпечення громадської безпеки підрозділами Національної гвардії України.

Розглянуто бачення вітчизняних вчених, за підсумками чого, зроблено узагальнення їх міркувань щодо поняття та змісту діяльності підрозділів по забезпечення громадської безпеки, організаційно-правових засад взаємодії Національної гвардії України з органами місцевого самоврядування та громадськістю у сфері забезпечення громадського порядку.

На сучасному етапі розвитку нашої країни з упевненістю можна говорити про те, що реформування економічних, соціальних та політичних інституцій суспільства направлено на покращення рівня життя кожного громадянина і суспільства в цілому. Впровадження тією чи іншою мірою впливають на стан дотримання громадської безпеки і порядку в суспільстві, оскільки процес реформування завжди тісно пов'язаний із підвищенням рівня злочинності, виникненням соціальних конфліктів тощо. Все це вимагає від органів державної влади в першу чергу забезпечення належного рівня громадської безпеки, дотримання законів та основних прав людини і громадянина, що є основною умовою в процесі зміцнення громадської безпеки і порядку. Зокрема Конституція

України зазначає, що забезпечення громадської безпеки виступає метою діяльності нашої держави.

Водночас у ході дослідження процесу забезпечення громадської безпеки в частині організаційно-правових засад не є раціональним обмежуватися лише аналізом сучасно-змістовних ознак даного комплексного явища, а слід провести ґрунтовне вивчення особливостей діяльності органів, що здійснюють діяльність у сфері забезпечення громадської безпеки та порядку.

Виступаючи досить складним явищем в існуванні громадянського суспільства, процес забезпечення громадської безпеки та порядку як об'єкт наукового пізнання через призму юриспруденції має багатовекторну направленість вивчення і знайшов своє відображення в працях багатьох правників у галузях міжнародного права, адміністративного права, кримінального права тощо.

Таким чином, недостатність розробок на теоретичному рівні, наявність питань, активізація кодифікаційних процесів, а також необхідність проведення комплексного дослідження організаційно-правових засад діяльності Національної гвардії України щодо забезпечення громадської безпеки зумовили вибір теми дисертації.

Визначено перспективні напрямки вдосконалення правового регулювання забезпечення громадської безпеки та порядку.

Визначено напрями здійснення і організації взаємодії підрозділів Національної гвардії з органами місцевого самоврядування та громадськістю, в якій першочергово необхідно закріпити мету й завдання, окремі поняття та аспекти такої взаємодії, її принципи, напрямки щодо забезпечення громадського порядку та безпеки. Зазначено, що на сучасному етапі нормотворчого процесу в Україні громадський порядок та публічний порядок слід розглядати як тотожні поняття. Проте у процесі прийняття нових нормативно-правових актів доцільно відмовитися від категорії «публічна безпека» шляхом упорядкування

нормативно-правової бази в зазначеній сфері та закріпити на законодавчому рівні поняття «громадська безпека». Визначено, що правове регулювання забезпечення громадської безпеки та громадського порядку міститься у великій кількості нормативно-правових актів які мають різну юридичну силу, зміст таких документів виявляє достатньо багато суперечностей та прогалин, що заважає запровадженню та нормальному функціонуванню моделі забезпечення громадської безпеки в Україні. З метою вдосконалення взаємодії органів місцевого самоврядування з Національною гвардією України, обґрунтовано доцільність зміни її організаційної структури.

Зазначено, що зміст забезпечення громадської безпеки як комплексної діяльності Національної гвардії України, що здійснюється, адміністративно-правовим способом, полягає у такому: забезпечення умов для спокійної праці та відпочинку громадян; проведення превентивних і профілактичних поліцейських заходів, спрямованих на запобігання порушенням громадського порядку; створення умов та застосування поліцейських заходів, за яких протиправна діяльність чи бездіяльність окремих осіб не спричиняла би громадянам перепон у здійсненні своїх суб'єктивних прав, у виконанні ними установлених обов'язків, задоволенні їх інтересів та потреб; активна взаємодія з іншими суб'єктами забезпечення публічного порядку; своєчасне реагування на надзвичайні ситуації.

Визначено, що до кола завдань загальних суб'єктів забезпечення публічного порядку необхідно віднести окреслення засад внутрішньо-політичної діяльності, формування стратегії управління у сфері внутрішньої безпеки держави, зокрема і щодо забезпечення громадської безпеки та порядку, у звичайних умовах існування громадянського суспільства та в умовах проведення АТО, ООС й інших надзвичайних ситуацій. Вони наділені відповідними повноваженнями нормативно-правового забезпечення основних завдань у даній сфері, а також сприяють реалізації державної політики щодо

забезпечення та підтримання належного рівня внутрішньої безпеки і порядку. У свою чергу, до спеціальних суб'єктів забезпечення громадського порядку необхідно віднести органи виконавчої влади та правоохоронні органи, які у своїй діяльності переслідують мету здійснення заходів щодо забезпечення громадського порядку та безпеки.

Сформульовано теоретичні положення та рекомендації з найбільш перспективних напрямів вдосконалення вітчизняної системи адміністративно-правового регулювання громадської безпеки щодо забезпечення громадського порядку.

Зазначено, що громадська безпека є більш широким визначенням за своїм характером, оскільки не має просторових орієнтирів та не залежить від конкретних подій, в той час як питання забезпечення громадського порядку, постає в межах проведення конкретних масових заходів.

Сформульовано, що громадський порядок є однією із складових громадської безпеки, тож останні співвідносяться як категорія та її складова, що дозволяє чітко сформулювати розуміння їх взаємодії та відмежувати одне від одного.

Визначено, що громадський порядок, передбачає обов'язкову та впорядковану взаємодію громадян, в той час як питання забезпечення громадської безпеки може відбуватись і без такої взаємодії (наприклад в умовах стихійного лиха та проведення рятувальних робіт окремих груп населення чи громадян).

Зазначено, що, якщо акцент у забезпеченні громадського порядку Національною гвардією має ставитись на мету підтримання та зміцнення громадського порядку – збереження існуючих відповідних суспільних відносин, що відповідають встановленим нормам (нормам права, моралі тощо), то акцент в охороні громадського порядку – на притягнення винних до відповідальності. Цей факт приводить до висновку, що забезпечення та охорона

громадського порядку можуть відрізнатись формами діяльності та співвідношенням методів її здійснення.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони є вагомим внеском у розвиток теорії адміністративного права, а їх реалізація підвищить ефективність діяльності Національної гвардії України щодо забезпечення громадської безпеки та громадського порядку. Зокрема, вони можуть бути використані: у нормотворчій діяльності у ході пошуку науково обґрунтованих та орієнтованих на прикладне застосування ідей, пов'язаних із вдосконаленням адміністративно-правового регулювання діяльності щодо забезпечення громадського порядку, для покладення їх в основу проектів реформаторських нормативно-правових актів; у науковій діяльності – з метою поглибленого опрацювання теоретичних і прикладних проблем забезпечення громадського порядку, діяльності Національної гвардії, зокрема у сфері забезпечення громадського порядку, а також розробки відповідних питань адміністративного права.

Під час написання роботи були застосовані такі методи наукового дослідження:

- 1) Історичний та діалектичний – для розкриття сутності і змісту поняття громадський порядок та громадська безпека, а також для визначення етапів формування Національної гвардії України. (підрозділ 1.1 та 1.2)
- 2) Аксіологічний – під час визначення необхідності і важливості участі громадян у забезпеченні громадської безпеки.
- 3) Формально-логічний – для визначення конкретних напрямів наукових досліджень.
- 4) Аналізу і синтезу – з метою з'ясування сутності поняття громадська безпека і порядок.

5) Системно-структурний – для структуризації та упорядкування участі громадян і інших підрозділів у тісній взаємодії стосовно забезпечення охорони громадського порядку.

6) Статистичний – для опрацювання статистичної інформації і узагальнення даних.

7) Соціологічний – під час вивчення думки сучасних науковців, узагальнення та впорядкування загальної думки.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, адміністративне законодавство, гвардія, громадський порядок, громадська безпека, забезпечення громадського порядку, Національна гвардія.

SUMMARY

Tolstonosov D. Organizational and legal principles of ensuring public safety by units of the National Guard of Ukraine. – *Qualifying scientific work as a manuscript.*

Thesis on the degree of Candidate of Juridical Science, specialty 12.00.07 «Administrative Law and Process; Finance Law; Information Law» – Scientific Institute of Public Law, Scientific Institute of Public Law, Kyiv, 2020.

The dissertation highlights the course and results of the original fundamental scientific study of theoretical and applied issues of organizational and legal foundations of ensuring public safety by units of the National Guard of Ukraine.

The vision of national scientists is considered, on the basis of which the generalization of their considerations on the concept and content of the activities of the units for ensuring public safety, organizational and legal foundations of interaction of the National Guard of Ukraine with the local self-government bodies and the public in the sphere of ensuring public order, promising directions of promising directions public safety to ensure public order.

At the present stage of development of our country, it is safe to say that the

reform of economic, social and political institutions of society is aimed at improving the living standards of every citizen and society as a whole. Implementation to some extent affects the state of public safety and order in society, as the reform process is always closely linked to rising crime, social conflicts, and so on. All this requires public authorities, first of all, to ensure an adequate level of public safety, observance of laws and fundamental human and civil rights, which is a key condition in the process of strengthening public safety and order. In particular, the Constitution of Ukraine states that ensuring public safety is the goal of our state.

At the same time, in the study of the process of public safety in terms of organizational and legal principles is not rational to limit itself to the analysis of modern content of this complex phenomenon, but should conduct a thorough study of the activities of public safety and order.

Being a rather complex phenomenon in the existence of civil society, the process of ensuring public safety and order as an object of scientific knowledge through the prism of jurisprudence has a multi-vector focus and is reflected in the works of many lawyers in international law, administrative law, criminal law and more.

Thus, the lack of development at the theoretical level, the presence of issues, intensification of codification processes, as well as the need for a comprehensive study of organizational and legal framework of the National Guard of Ukraine to ensure public safety led to the choice of dissertation.

The implementation and organization of interaction of units of the National Guard with the local self-government bodies and the public is proposed, in which the purpose and tasks, individual concepts and aspects of such interaction, its principles, directions for ensuring public order and safety should be given priority. It is stated that at the present stage of the rulemaking process in Ukraine, public order and public order should be regarded as identical concepts. However, in the process of adopting new regulations, it is advisable to abandon the category of "public order" by

consolidating the concept of "public order" at the legislative level. It is determined that the legal regulation of public security and public order is contained in a large number of legal acts having different legal force, the content of such documents reveals enough contradictions and gaps, which impede the introduction and normal functioning of the model of public security in Ukraine. In order to improve the interaction of local governments with the National Guard of Ukraine, the feasibility of changing its organizational structure was substantiated.

It is noted that the content of ensuring public safety as a complex activity of the National Guard of Ukraine, which is carried out in an administrative and legal way, is as follows: providing conditions for quiet work and rest of citizens; conducting preventive and preventive policing measures aimed at preventing public disorder; creation of conditions and application of police measures, under which unlawful activity or inaction of individuals would not cause the citizens to obstruct the exercise of their subjective rights, fulfill their duties, satisfy their interests and needs; active interaction with other public order entities; timely response to emergencies.

It is determined that the tasks of general public order entities should include defining the principles of internal political activity, forming a management strategy in the field of internal security of the state, in particular, and ensuring public security and order, in the ordinary conditions of existence of civil society and in the conditions of holding ATO, OJF and other emergencies. They are endowed with the relevant powers of regulatory support of the basic tasks in this field, and also promote the implementation of the state policy on ensuring and maintaining the proper level of internal security and order. In turn, special bodies of public order should include executive authorities and law enforcement agencies who pursue the purpose of implementing public order and security measures in their activities.

Theoretical provisions and recommendations on the most promising directions of improvement of the national system of administrative and legal regulation of public safety in relation to ensuring public order are formulated.

It was emphasized that ensuring public security and order was essential for democratic state and social development, for the formation of civil society and its institutions. Activity in this area is one of the varieties of state administrative activity, which is carried out by public authorities and local self-government, as well as by non-state public entities.

In addition, on the basis of the analysis of the current state of the process of ensuring public order, the necessity of developing the concept of strengthening the protection of public order in public places is substantiated by carrying out measures to improve police activity in this area, strengthen the authority of the guard, improve the effectiveness of its activities, improve the process of interaction with precincts. police inspectors, local self-government bodies members of the public. Emphasis should be placed on the practical training of servicemen by conducting various types of training to improve their professional skills. A key factor is also the development of methodological recommendations and training programs for citizens who are members of public formations involved in public order, through their practical training in the territorial units of the National Guard and passing special courses on the basis of educational institutions with specific conditions of study.

It is determined that in the current legislation of Ukraine in the field of public security, the notions of "public security and order" are absorbed more broadly in their understanding of the concept of "public order and public security". The legal basis for the administrative and legal support of public order is a set of interrelated legal acts, which contain rules aimed at the administrative and legal regulation of public relations in the field of public order in order to regulate them.

It is noted that if the emphasis on public order is to be maintained by the National Guard with the aim of maintaining and strengthening the public order - maintaining existing relevant public relations that meet the established norms (norms of law, morals, etc.), then the emphasis in public order - on attracting the guilty to responsibility. This fact leads to the conclusion that the provision and protection of

public order may differ in the forms of activity and the correlation of methods of its implementation.

The practical significance of the obtained results is that they are a significant contribution to the development of the theory of administrative law, and their implementation will increase the effectiveness of the National Guard of Ukraine in providing public security and public order. In particular, they can be used: in policy-making activities in the search for scientifically grounded and application-oriented ideas related to improving the administrative and legal regulation of public order activities, as a basis for drafting regulatory reform acts; in scientific activity - for the purpose of in-depth study of theoretical and applied problems of ensuring public order, activities of the National Guard, in particular in the field of ensuring public order, as well as the development of relevant issues of administrative law.

Keywords: administrative and legal regulation, administrative legislation, guard, public order, public safety, ensuring public order, National Guard.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Толстоносов Д.Ю. Особливості взаємодії підрозділів національної гвардії України з іншими суб'єктами забезпечення громадської безпеки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Вип. 34. Т. 3. С. 124–129.
2. Толстоносов Д.Ю. Поняття, сутність та значення громадської безпеки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. Вип. 40. Т. 4. С. 101–105.
3. Толстоносов Д.Ю. Поліваріативність підходів до визначення понять громадська безпека та громадський порядок. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1(16). Т. 3. С. 45–51.

4. Толстоносов Д.Ю. Подходы к толкованию понятия общественного порядка и его сущность. *Право и Закон*. 2019. № 1. С. 45–50 (Кыргызская Республика).

5. Толстоносов Д. Ю. Безпековий вимір діяльності національної гвардії України в контексті взаємодії з населенням. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 5. С. 306–308.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Толстоносов Д.Ю. Щодо визначення поняття та сутності громадської безпеки. *Актуальні проблеми реформування системи законодавства України: матеріали Міжнар. науково-практичної конф. (Запоріжжя, 27–28 січ. 2017 р.)*. Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2017. С. 99–102.

7. Толстоносов Д.Ю. Нормативне регулювання діяльності Національної гвардії України по забезпеченню громадської безпеки. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матеріали IV Міжнар. науково-практичної конф. (м. Дніпро, 13 бер. 2020 р.)* Дніпро: Дніпропетровський державний Університет Внутрішніх Справ. 2020. С. 126–127.

8. Толстоносов Д.Ю. Основні положення взаємодії Національної гвардії з населенням. *Актуальні проблеми службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку в Україні: матеріали круглого столу. (м. Дніпро, 13 бер. 2020 р.)* Дніпро: Дніпропетровський державний Університет Внутрішніх Справ. 2020. С. 103–105.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	16
ВСТУП.....	17
РОЗДІЛ 1. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ПО ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ.....	24
1.1. Сутність та зміст громадської безпеки.....	24
1.2. Генезис становлення та розвитку Національної гвардії України по забезпеченню громадської безпеки.....	38
1.3. Нормативне регулювання діяльності Національної гвардії України по забезпеченню громадської безпеки.....	60
Висновки до розділу 1.....	69
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ.....	73
2.1. Сутність та зміст формування та функціонування підрозділів Національної гвардії України по забезпеченню громадської безпеки.....	73
2.2. Особливості службово-бойової підготовки військовослужбовців Національної гвардії України по забезпеченню громадської безпеки.....	81
2.3. Особливості взаємодії підрозділів Національної гвардії України з іншими суб'єктами забезпечення громадської безпеки.....	106
Висновки до розділу 2.....	116

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ.....	119
3.1. Зарубіжний досвід забезпечення громадської безпеки та впровадження його у діяльність Національної гвардії України	119
3.2.Вдосконалення організаційно-правових засад діяльності Національної гвардії по забезпеченню громадської безпеки.....	142
Висновки до розділу 3.....	157
ВИСНОВКИ.....	159
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	166
ДОДАТКИ.....	187

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АТО – Антитерористична операція

МВС – Міністерство внутрішніх справ

НАТО (North Atlantic Treaty Organisation) – Організація Північноатлантичного договору

НГУ – Національна гвардія України

НПУ – Національна поліція України

ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі

СБУ – Служба безпеки України

ОТО – Оперативно-територіальне об'єднання

ООС – Операція об'єднаних сил

РНБО – Рада національної безпеки і оборони України

ГІЕР– (від перших літер країн-засновниць: Франція, Італія, Іспанія, Португалія)
– Міжнародна Асоціація сил жандармерії та поліції в статусі військової установи

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Забезпечення якісного рівня громадської безпеки є однією з найголовніших функцій будь-якої держави. Ця задача посідає надзвичайно важливе місце в контексті взаємовідносин між органами державної влади та безпосередньо громадянами або громадськими організаціями. Такі вимоги виражаються в тому, що населення, коли обирає органи влади, надають їм право на здійснення владних повноважень. А правоохоронні органи, повинні захищати права та свободи громадян, які захищені Основним Законом України – Конституцією України. Отже, населення потребує захисту своїх прав та свобод, а також забезпечення умов життєдіяльності.

Для формування в Україні основних принципів існування суспільства з дотриманням основних прав та свобод людини та громадянина, передбачених Основним Законом України – Конституцією України та іншими нормативними актами, забезпечення умов взаємоповаги та співіснування громадян держава має впроваджувати комплексні заходи забезпечення та підтримання громадської безпеки. Одне з провідних місць серед в сфері забезпечення громадської безпеки та підтримання громадського порядку посідає Національна гвардія України як один із основних суб'єктів забезпечення громадської безпеки в нашій країні. У зв'язку з цим організаційно-правові засади забезпечення громадської безпеки підрозділами Національної гвардії України стало предметом нашого дослідження.

У процесі вивчення порядку забезпечення громадської безпеки в частині організаційно-правових засад доцільно не обмежуватися аналізом сучасних ознак даного комплексного явища, а слід також провести вивчення та узагальнення особливостей діяльності органів, що здійснюють діяльність у сфері забезпечення громадської безпеки та порядку, а також брати позитивний

зарубіжний досвід підрозділів, які виконують функції, аналогічні до Національної гвардії України.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Саме по собі забезпечення громадянам належного рівня безпеки – процес складний, який потребує постійного вдосконалення, дослідження та систематизації. Багато науковців намагалося розглядати дане питання.

Основні принципи процесу забезпечення громадської безпеки викладено у працях В. Авер'янова, О. Бандурки, О. Безпалової, С. Бєлая, А. Берлача, Ю. Битяка, С. Брателя, В. Галунька, І. Голосніченка, Д. Горбача, О. Дрозда, Д. Калаянова, Ю. Козлова, В. Колпакова, А. Комзюка, С. Константинова, О. Кузьменко, О. Кривенка, С. Кузніченка, О. Кобзаря, А. Коваленка, О. Комісарова, М. Лошицького, Р. Миронюка, О. Панова, В. Пєткова, Р. Сєрбина, А. Собакаря, Є. Сєболя, С. Шевченко, О. Юніна та ін.

У роботах цих дослідників в галузі адміністративного права розкрито діякі ключові правові питання стосовно процесу та нюансів забезпечення громадської безпеки, безпосередньо вивченням якого займались Д. Горбача, О. Дрозда, М. Корнієнко, М. Лошицький, О. Кобзар, О. Кривенка, Р. Сєрбин, С. Шевченко, В. Фатхутдінов, О. Юнін та інші правники, які мають, величезний практичний досвід дослідження сфери забезпечення громадської безпеки та порядку.

Серед сучасних наукових досліджень, з якими безпосередньо має зв'язок тема дисертації, слід виділити такі дисертаційні роботи: О. Агапова «Адміністративно-правові засади діяльності Національної гвардії України» (2017), Д. Горбач «Адміністративно-правовий статус Національної гвардії України» (2017), С. Шевченко «Адміністративно-правове регулювання поліцейської діяльності щодо забезпечення публічного порядку» (2018). При цьому слід зазначити, що незважаючи на значний внесок вказаних науковців у дослідженні діяльності Національної гвардії України та забезпечення

громадської безпеки, безпосередньо, організаційно-правові засади діяльності Національної гвардії України щодо забезпечення громадської безпеки та порядку - розглядалися фрагментарно.

Отже, вибір нашої теми було зумовлено тим, що, нажаль, все ж таки дуже багато питань у сфері забезпечення громадської безпеки підрозділами Національної гвардії України ще не досліджено і потребують впорядкування, систематизації і нового бачення.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами, грантами. Обраний напрям дослідження узгоджується зі Стратегією сталого розвитку «Україна–2020» (Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015), Стратегією розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ України на період до 2020 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 року № 1023-р), Стратегією розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки (постанова загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року № 4-16). Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права на тему «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0115U005495).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертації полягає у всебічному науковому аналізі історії розвитку, специфіки та сучасного стану організаційно-правових засад забезпечення громадської безпеки підрозділами Національної гвардії України та визначенні перспектив їх удосконалення.

Вказана мета зумовлює розв'язання таких *завдань*:

- з'ясувати сутність поняття та зміст громадської безпеки та порядку, а також їх співвідношення з публічним порядком та публічною безпекою;
- здійснити аналіз правового регулювання забезпечення громадської безпеки в Україні;

- визначити особливості діяльності підрозділів Національної гвардії України щодо забезпечення громадської безпеки;
- з’ясувати місце Національної гвардії як суб’єкта забезпечення громадської безпеки;
- здійснити аналіз взаємодії Національної гвардії з органами місцевого самоврядування, громадськістю та іншими структурами у сфері забезпечення громадської безпеки;
- вивчити зарубіжний досвід у сфері забезпечення громадської безпеки;
- виробити конкретні шляхи вдосконалення забезпечення громадської безпеки підрозділами Національної гвардії України;
- розкрити перспективи розвитку діяльності Національної гвардії України як суб’єкта забезпечення громадської безпеки.

Об’єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері забезпечення громадської безпеки та охорони громадського порядку, зокрема у процесі діяльності Національної гвардії України.

Предметом дослідження є організаційно-правові засади забезпечення громадської безпеки підрозділами Національної гвардії України.

Методи дослідження. Методологічною базою дисертаційного пошуку виступає сукупність загальнонаукових методів і прийомів наукового пізнання. Їх застосування дає можливість дослідження проблематики в синтезі нормотворення і соціальної значимості. Це дає можливість вивчити сутність та особливості діяльності Національної гвардії України щодо забезпечення громадської безпеки у широкому розумінні та громадського порядку у вузькому розумінні. У роботі використовувалися також окремі методи наукового пізнання. *Історичний* та *діалектичний* – для розкриття сутності і змісту поняття громадський порядок та громадська безпека, а також для визначення етапів формування Національної гвардії України (підрозділи 1.1, 1.2). *Аксіологічний* – під час визначення необхідності і важливості участі громадян у забезпеченні

громадської безпеки (підрозділи 1.3, 2.1). *Формально-логічний* – для визначення конкретних напрямів наукових досліджень (підрозділи 1.1, 2.2, 2.3). *Аналізу і синтезу* – з метою з’ясування сутності поняття громадська безпека і порядок (підрозділи 1.1, 3.1). *Системно-структурний* – для структуризації та упорядкування участі громадян і інших підрозділів у тісній взаємодії стосовно забезпечення охорони громадського порядку (підрозділи 1.3, 3.1). *Статистичний* – для опрацювання статистичної інформації і узагальнення даних щодо кількості військових частин різного призначення, а також стосовно вчинених правопорушень в Україні (підрозділи 3.2, 3.3). *Соціологічний* – під час вивчення думок сучасних науковців, узагальнення та впорядкування загальної думки щодо визначення та тлумачення поняття «громадська безпека» та «громадський порядок» (підрозділи 1.1, 3.2).

Нормативною основою роботи є Конституція України, законодавчі акти України, міжнародні договори, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, постанови Верховної Ради, акти Президента і Кабінету Міністрів України, нормативні акти МВС України та Національної гвардії України у сфері забезпечення громадської безпеки.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших у вітчизняній науці адміністративного права комплексних досліджень організаційно-правових засад діяльності підрозділів Національної гвардії України щодо забезпечення громадської безпеки. У результаті виконаного дослідження сформульовано низку нових теоретичних положень, обґрунтовано висновки, рекомендації та пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України. Основні з них такі:

уперше:

- розкрито сутність та зміст поняття громадської безпеки під якою слід розуміти стан загальної захищеності осіб, що відповідає інтересам суспільства і громадян та за якого їм забезпечені належні умови для їх самореалізації, захист

основних та необхідних для життя благ від посягань з боку будь-якої окремої людини, організації, суспільства чи держави;

- визначено що громадська безпека є більш широким визначенням за своїм характером, оскільки не має просторових орієнтирів та не залежить від конкретних подій, в той час як питання забезпечення громадського порядку постає в межах проведення конкретних масових заходів, тобто громадський порядок є однією із складових громадської безпеки, тож останні співвідносяться як категорія та її складова;

- положення щодо систематизації порядку, напрямів і методів підготовки військовослужбовців до несення служби з охорони громадського порядку шляхом прийняття нової Інструкції, яка регламентує діяльність Національної гвардії України, зокрема у сфері забезпечення громадської безпеки та порядку;

удосконалено:

- наукові положення щодо забезпечення громадської безпеки та порядку, зміцнення авторитету Національної гвардії України, підвищення ефективності діяльності її підрозділів, покращення процесу взаємодії із іншими силовими структурами, органами місцевого самоврядування та представниками громадськості;

- наукові положення щодо систематизації законотворчих та нормативно-правових актів, що регулюють діяльність Національної гвардії України у сфері забезпечення громадської безпеки та забезпечення громадського порядку;

дістало подальшого розвитку:

- положення щодо упорядкування існуючого законодавства та заміни терміном громадська безпека та громадський порядок термінів публічна безпека та публічний порядок;

- існуюче нормативно-правове регулювання забезпечення громадської безпеки, зокрема здійснено класифікацію нормативно-правових актів у сфері

забезпечення громадського порядку;

- систематизовано етапи становлення Національної гвардії України як військового формування з правоохоронними функціями, історичні етапи становлення, розвитку та функціонування підрозділів Національної гвардії України із забезпечення громадської безпеки;

- обґрунтування необхідності використання позитивного зарубіжного досвіду діяльності військових формувань з правоохоронними функціями як дієвого інструменту у процесі забезпечення громадської безпеки та ефективної діяльності підрозділів Національної гвардії України;

- положення щодо необхідності покращення логістичного забезпечення діяльності частин та підрозділів Національної гвардії України, які виконують функції охорони громадської безпеки із впровадженням новітніх технологій та досвіду зарубіжних підрозділів із функціями подібними до функцій Національної гвардії України.

Практичне значення отриманих результатів визначається можливістю їх використання у:

- *науковій діяльності* – результати дисертаційного дослідження можуть бути взяті за основу для подальшої розробки проблем ефективного виконання завдань щодо забезпечення громадського порядку (акт впровадження Київського факультету Національної академії Національної гвардії України);

- *законотворчій діяльності* – висновки та пропозиції, що містяться в дисертації, можуть бути використані для вдосконалення нормативної бази щодо організаційно-правового регулювання діяльності Національної гвардії по забезпеченню громадської безпеки;

- *практичній діяльності* – використання одержаних результатів дозволить узагальнити та вдосконалити організаційно-правове регулювання діяльності Національної гвардії щодо забезпечення громадської безпеки (довідка військової частини 3030 Національної гвардії України від);

– *освітній діяльності* – результати дослідження знайшли застосування при викладанні дисциплін «Управління повсякденною діяльністю підрозділів», «Управління службово-бойовою діяльністю підрозділів НГУ», «Тактична підготовка військ», «Тактико-спеціальна підготовка», «Службово-бойова діяльність», а також при підготовці лекцій і навчальних посібників із даних дисциплін (акт впровадження Київського факультету Національної академії Національної гвардії України від).

Апробація результатів дисертації. Основні ідеї, положення та висновки, узагальнені і сформульовані у дисертації, оприлюднювалися на науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми реформування системи законодавства України: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції» (м. Запоріжжя, 27–28 січня 2017 р.); «Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти (м. Дніпро, 13 березня 2020 р.); «Актуальні проблеми службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку в Україні» (м. Дніпро, 24 квітня 2020 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації складає 200 сторінок. Робота містить список використаних джерел із 184 найменувань на 21 сторінці.

РОЗДІЛ 1.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ПО ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Сутність та зміст громадської безпеки

Права і свободи людини і громадянина є невід’ємним елементом української державності, а їх забезпечення найбільш пріоритетною задачею спеціально створених для цього органів охорони правопорядку. Комплекс прав і свобод людини і громадянина як елемента громади, може укріплюватись із поступовим забезпеченням громадської безпеки та громадського порядку. Поліваріативність підходів до розуміння даних понять знаходить своє відображення в багатьох працях вчених, але чіткого їх розмежування на сьогодні в науці немає.

На нашу думку, саме детальний розгляд етимологічного значення вказаних вище слів, а саме «безпека», «порядок» в контексті громади може дати підстави стверджувати про їх однаковість чи натомість – різність. Проте, належить акцентувати, що саме від правильного їх тлумачення залежить ефективність та дієвість відповідних категорій в якості норм закону, що схвалюється законодавцем у законотворчому процесі. Поряд із цим, додаткового аналізу потребує питання тлумачення поняття «громади», оскільки в вітчизняній юриспруденції не склалося єдиної думки і про даний термін також.

Саме тому нами обрана відповідна тематика, оскільки виключно за умови правильного визначення понятійно-категоріального апарату можливе ефективне та злагоджене виконання органами охорони правопорядку всіх поставлених перед ними завдань, що дасть можливість позитивно впливати на рівень забезпечення прав і свобод людини і громадянина окремо та в цілому.

Разом із тим, вказана тематика вже неодноразово поставала наріжним каменем у дослідженнях багатьох досвідчених і авторитетних вітчизняних

вчених, а саме: В. Авер'янова, О. Бандурки, О. Беспалової, С. Белая, Ю. Битяка, В. Галунька, І. Голосніченка, В. Колпакова, А. Комзюка, Ю. Козлова, О. Кузьменко, С. Кузніченка, О. Кобзаря, А. Коваленка, О. Комісарова, М. Лошицького, О. Панова, Р. Сербіна, А. Собакаря, Є. Соболя, О. Юніна та багатьох інших, але, зважаючи на недостатньо приділену увагу розмежуванню понять «громадська безпека» та «громадський порядок», вказана тематика набуває нового наукового значення та потребує подальших розробок.

Саме тому окреслення сутності та значення понять «громадська безпека» та «громадський порядок» в контексті їх забезпечення з метою їх порівняння та розмежування, що дозволить підвищити ефективність роботи органів охорони правопорядку в даному контексті є актуальним. В свою чергу поставлена мета зумовила необхідність розв'язання ряду дослідницьких завдань, а саме:

- 1) з'ясування сутності та значення поняття «громадська безпека», виокремлення його ознак;
- 2) з'ясування сутності та значення поняття «громадський порядок», виокремлення його ознак;
- 3) проведення порівняльного аналізу з метою встановлення тотожності чи розмежування відповідних проаналізованих понять.

Підходів до розуміння та співвідношення понять громадського порядку та громадської безпеки існує декілька, проте, для сутнісної її характеристики слід провести детальний етимологічний та юридичний аналіз.

На сьогодні не існує єдиного визначення громади у науковій літературі. Словникові видання також тлумачать відповідне поняття по-різному, а саме Великий тлумачний словник сучасної української мови містить поняття «громада», під яким розуміється група людей, об'єднаних спільністю становища, інтересів та об'єднання людей, що ставить перед собою певні спільні завдання, а Юридична енциклопедія тлумачить дану категорію як «жителів, об'єднаних постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є

самостійними адміністративно-територіальними одиницями», тобто громада – це спільнота людей, об'єднаних часом, місцем, ментальністю і які потребують певних, специфічних умов, для своєї діяльності і для отримання безпосередньо статусу «громади» [3; 4; 8].

Варто погодитись із думкою Кириченко Ю.М., що, не зважаючи на плюралізм думок у даному аспекті, безальтернативними є ознаки громади: наявність жителів; спільність їх проживання в межах певної територіальної одиниці та спільна приналежність до певної держави (в контексті спільності інтересів та завдань по відношенню до виконання громадського обов'язку) [8].

Багато вчених намагалися дослідити поняття громади та співвідношення громади, громадської безпеки, громадського порядку. Нами визначено, що громада створює і вирішую для себе необхідні умови забезпечення громадського порядку, тобто основні умови, за яких громадяни почувають себе захищеними, а громадська безпека – забезпечує дотримання і виконання громадського порядку.

Поряд із цим, вчені М. Баймуратов та І. Бутко та інші, визначаючи поняття територіального колективу, акцентують увагу на спільності інтересів, зокрема територіальний колектив (місцеве співтовариство) визначається як сукупність фізичних осіб, які постійно мешкають на певній території і пов'язані територіально-особистісними зв'язками системного характеру. Таке місцеве співтовариство об'єктивно здатне виробляти характерні інтереси і реалізовувати їх на рівні місцевого самоврядування [5; 6; 8].

Також В. Медведчук вважає, що громада – це сплетіння соціальних відносин між людьми, які мають множину загальних інтересів, потреб; це спільноти, що можуть найбільшою мірою забезпечити здійснення і задоволення цих інтересів і потреб [7; 8].

Таким чином, слід звернути увагу, що громадою є певна кількість осіб, що проживають на одній адміністративно-територіальній одиниці, мають спільні інтереси та потреби.

Поряд із цим, з точки зору забезпечення громадської безпеки чи порядку в науковій літературі не склалось єдиної думки також, що дозволяє різноманітні маніпуляції в даній площині та спричиняє нормативну невизначеність під час тлумачення норм законодавства.

Ми пропонуємо почати із тлумачення поняття «безпека» загалом та «громадська безпека» зокрема.

В ході проведеного нами дослідження слід зазначити, що ми підтримуємо та погоджуємося із думками Г. Ситника, А. Маслоу, В. Пасічника стосовно сутності та змісту громадської безпеки.

Так, Г. Ситник зазначає, що безпекою мислителі античності та нового часу вважали забезпечення безпечних умов життя, розвитку і життєдіяльності людини, тож аналізуючи їх погляди, Він робить висновок, що безпека – це забезпечення всім громадянам держави належних умов для їх самореалізації, захист їх життя, свободи, власності від посягань з боку будь-якої окремої людини, організації, суспільства чи держави [9; 12].

В. Пасічник зазначає, що даний висновок цілком обґрунтований, однак щодо нього необхідно зробити певне зауваження з огляду на те, що при забезпеченні безпеки основна увага повинна бути приділена передусім проблемі захисту життя та умов, від яких це життя залежить – свобода, власність тощо, а далі вже може йтися про створення належних умов щодо самореалізації та розвитку. Саме в такій послідовності доцільно розглядати проблему безпеки, беручи до уваги теорію потреб А. Маслоу і з його думкою неможливо не погодитись [10; 12].

Безпеку згідно з ієрархією людських потреб можна розглядати як потребу людини у впевненості, стабільності життя, захисту від того, що може йому

зашкодити (і відповідно до цієї теорії потреба у забезпеченні безпеки фігурує на першому плані після задоволення фізіологічних потреб у їжі, воді, сні та інших благах, необхідних для підтримання життя). Одночасно безпека є умовою забезпечення інших людських потреб: соціальних потреб, потребі в повазі та самовираженні. Отже, потреба у безпеці є однією із базових людських потреб, яка полягає передусім у необхідності захисту людського життя, забезпеченні стабільності умов його існування, від чого залежить задоволення інших її потреб [11; 12].

Позиція вчених збігається на тому, що система безпеки охоплює такі основні елементи: наукову теорію (філософію), доктрину (концепцію), політику, стратегію і тактику забезпечення безпеки, а також сукупність міжнародних, державних і громадських (недержавних) інститутів та організацій, які забезпечують безпеку особи, суспільства, держави; засоби, способи і методи забезпечення безпеки [3; 12].

З аналізу законодавчих актів, які тлумачать поняття безпеки, стає зрозумілим, що безпекою може бути:

- відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного з можливістю завдання будь-якої шкоди для життя, здоров'я та майна громадян, а також для навколишнього природного середовища [13];

- відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного з травмуванням або загибеллю людей, заподіянням збитків навколишньому середовищу [14];

- властивість об'єкта забезпечувати відсутність ризику завдання шкоди здоров'ю людей, майну та навколишньому середовищу [15];

- комплекс заходів, а також людські та матеріальні ресурси, які призначені для захисту від актів незаконного втручання й інших протиправних посягань стосовно цивільної авіації [16].

Таким чином, на підставі проаналізованих даних слід підкреслити, що безпекою є такий стан особи, за якого їй забезпечені належні умови для її

самореалізації, захист основних та необхідних для життя благ від посягань з боку будь-якої окремої людини, організації, суспільства чи держави.

Слід погодитись із думкою Н. Ярмиш, яка у своїх наукових працях зазначає, що у науці не сформувалось єдиного бачення поняття «громадська безпека», існуючі погляди різняться, зокрема, Л. Попов розглядає громадську безпеку як систему суспільних відносин, що складаються відповідно до правових, технічних, будівельних та інших норм при використанні об'єктів і предметів, які становлять підвищену небезпеку для людей і суспільства в цілому, або при настанні особливих умов у зв'язку зі стихійними лихами чи іншими надзвичайними обставинами соціального або техногенного характеру [17, с. 663]. Подібну думку висловлює О. Серьогін, який громадську безпеку вважає системою суспільних відносин, що складаються відповідно до правових норм при використанні об'єктів, що становлять підвищену небезпеку для суспільства, чи під час настання особливих умов [18, с. 16; 22].

Проте, як зауважує Ю. Небеский, громадська безпека залежить від багатьох соціальних чинників, зокрема стану правопорядку в країні, благоустрою міст, обладнання об'єктів, що призначені для масового відвідування тощо [19, с. 128; 20, с. 83; 21, с. 20]. Автор вважає за можливе під громадською безпекою розуміти загальну захищеність, що відповідає інтересам суспільства і громадян, стан суспільних відносин, що запобігає загрозі спричинення шкоди і забезпечує тим самим їх нормальне функціонування. Громадська безпека, зазначає науковець, повинна бути спрямована на охорону державного і громадського порядку, забезпечення нормальних умов трудової діяльності та відпочинку громадян, у той же час громадська безпека тісно пов'язана з безпекою кожної людини як члена суспільства» [21, с. 20; 22].

Визначення безпеки, що надає В. Ліпкан [23, с. 57], на нашу думку, є найбільш повним. Він вважає, що «безпека – це гарантована конституційними, законодавчими і практичними заходами захищеність і забезпеченість життєво

важливих інтересів об'єкта від зовнішніх і внутрішніх загроз». Таким чином, з останнього визначення можна надати таку класифікацію безпеки за видом загрози життєво важливим інтересам: зовнішня безпека – це захищеність національних інтересів, національних цінностей і способу життя від загроз, що виходять ззовні; внутрішня безпека – до якої відносять ті суспільні відносини, що пов'язані із запобіганням або усуненням загрози для життя і здоров'я людей, їхнього майна (власності) всередині країни [24, с. 40–41; 25].

Тож, наведені вище аргументи та позиції учених надають підстави стверджувати, що громадською безпекою є такий стан загальної захищеності осіб, що відповідає інтересам суспільства і громадян та за якого їм забезпечені належні умови для їх самореалізації, захист основних та необхідних для життя благ від посягань з боку будь-якої окремої людини, організації, суспільства чи держави.

У сучасній літературі з міжнародних відносин, особливо американській, це поняття – поняття порядку, одне з найпоширеніших. Як вважає Дж. Айкенберрі, центральною проблемою міжнародних відносин є проблема порядку: як він збудований, як він руйнується і як він відновлюється [26, с. 22]. Поряд із цим, у філософському словнику під редакцією Г. Шмідта зазначено, що порядок – прозора і чітка організація будь-якої сфери діяльності. Переконливий приклад порядку – природний порядок у тому вигляді, в якому він втілюється в організмі [27, с. 464]. Х. Булл зауважує, що сказати про деяку кількість речей, що разом утворюють порядок – це означає сказати у найпростішій і загальній формі, що вони співвідносяться один із одним певним чином, що їх відносини мають не випадковий характер, а побудовані у співвідношенні з деяким чітко визначеним зразком, тобто ряд книжок, що стоять на полиці, становлять порядок, чого не можна сказати про купу книг на підлозі [28, с. 3].

Проаналізувавши наукові праці В. Нагребельного, І. Плохого, О. Скакуна, Ф. Колонтаєвського, М. Корнієнко, А. Колодій, В. Копейчікова, С. Лисенова, М. Єропкина, Л. Попова, а також «Філософський енциклопедичний словник» та «Юридичну енциклопедію» нами вироблено деякі твердження та підходи до визначення суті та змісту понять «порядок», «громадський порядок».

Філософський енциклопедичний словник визначає поняття порядку як зрозумілу і чітку організацію певної сфери дійсності (у відношенні до людського існування) [29, с. 356], тоді як юридичні джерела трактують поняття громадського порядку, як урегульовану правовими та іншими соціальними нормами систему суспільних відносин, що забезпечує захист прав і свобод громадян, їх життя і здоров'я, повагу честі та людської гідності, дотримання норм суспільної моралі [3, с. 356; 38].

Саме такі філософські та юридичні підходи дають змогу проаналізувати поняття порядку в його глибинному сенсі та усвідомити, що порядком є не випадкове співвідношення речей відповідно до конкретного зразку.

Такий підхід дає підстави трактувати питання порядку в контексті громади як чітко сформований тип соціальних відносин, що має певну систему та співвідноситься із загальноприйнятими нормами.

Деякі вчені розрізняють підходи до розуміння поняття громадського порядку в широкому розумінні як політико-правову категорію, і громадський порядок у вузькому розумінні як предмет конкретної охоронної діяльності [30, с. 38; 38].

В. Нагребельний визначає громадський порядок як систему суспільних відносин, урегульовану правовими та іншими соціальними нормами, яка забезпечує захист прав і свобод громадян, їх життя і здоров'я, повагу до честі та людської гідності, дотримання норм суспільної моралі [31, с. 639].

У працях О. Скакун, Ф. Колонтаєвського та М. Корнієнка найбільша увага приділяється громадському порядку як стану упорядкованості соціальними

нормами (нормами права, моралі, корпоративними правами, нормами-звичаями) системи суспільних відносин і їх дотримання. В даному випадку громадський порядок розглядається як система суспільних відносин, що виникають та існують головним чином у громадських місцях, а дотримання норм права та інших соціальних норм, спрямованих на забезпечення особистої безпеки громадян та громадської безпеки, а також створення сприятливих умов для нормального функціонування підприємств, установ, організацій і громадських об'єднань, виступають в даному контексті найбільш пріоритетними завданнями [32, с. 492; 33, с. 9–13; 34, с. 5–7; 38].

Поряд із цим, вищезазначені вчені підкреслюють, що проблема громадського порядку та його охорони має декілька важливих елементів, що впливатимуть на її вирішення лише в комплексі, а саме наукове та практичне значення, оскільки зміст громадського порядку та активність його забезпечення здійснюють значний вплив на стабільність прав громадян, всебічне задоволення їх матеріальних і духовних потреб [38].

А. Колодій, В. Копейчиков та С. Лисенков представляють окрему групу вчених, думка яких розкриває сутність та зміст поняття громадського порядку дещо по-іншому. Вони акцентують увагу на тому, що громадський порядок являє собою правильно налагоджений стан усієї сукупності суспільних відносин, урегульованих не тільки правовими, а й всіма іншими соціальними нормами [35, с. 317; 38]. Саме таким чином питання забезпечення громадського порядку набуває розширення та його реалізація може знаходитись поза межами правового регулювання в контексті діяльності із забезпечення громадського порядку окремими органами.

М. Єропкін та Л. Попов розглядають громадський порядок як чітку структурну систему правових суспільних відносин, що виникають як у громадських місцях, так і поза цими місцями. Таке розширене тлумачення

сфери суспільних відносин, що складають зміст громадського порядку, далеко не цілком розкриває зміст поняття «громадський порядок» [36; 37; 38].

Поряд із цим, існує група вчених, що підкреслюють та акцентують увагу на обігу поняття «публічний порядок», що за своїм сутнісним наповненням має схожі риси із поняттям, що нами аналізується. Ж. Ведель використовує термін «публічний порядок» в якості необхідної умови нормального функціонування суспільства, умови, забезпеченої певним мінімумом державних гарантій. Зміст публічного порядку, на його думку, залежить від стану суспільних відносин, тобто забезпеченості безпеки моральних та майнових інтересів особи, захисту суспільства від протиправних посягань на його інтереси, створення умов для нормального життя і спокою [39, с. 12]. Проте, необхідно звернути увагу, що поняття публічного порядку охоплює значно вужче коло інтересів окремо взятої громади, а саме тому, хоч і має місце в законодавчому обігу (переважно для органів охорони правопорядку, що мають завдання із його забезпечення, наприклад, Національна поліція України), в даному контексті не може бути застосоване.

Будучи частиною суспільних відносин, що регулюються нормами права, правилами співжиття і звичаями, громадський правопорядок охоплює інше, набагато менше коло суспільних відносин. Громадський правопорядок необхідно розглядати як стан соціальної урегульованості, при якому забезпечується життя, здоров'я громадян, їх права і свободи, громадський спокій, мораль, людська гідність. Відносини громадського правопорядку в багатьох випадках встановлюються нормами права [40; 41].

О. Кобзар підкреслює, що громадський правопорядок у вузькому розумінні можна визначити як категорію «громадський правопорядок у юридичному значенні». Слід підкреслити, що поняття громадського правопорядку являє собою категорію, яка головним чином складається з трьох

елементів: зміст громадського правопорядку; засоби його регулювання; цілі встановлення громадського правопорядку [40; 41].

Поряд із цим, у Кодексі України про адміністративні правопорушення під громадським порядком розуміється неухильне дотримання громадянами правил поведінки в громадських місцях (на вулицях, площах, стадіонах, в парках, гуртожитках, жилих будинках і т. п.), що забезпечує спокійні умови для суспільно-корисної діяльності, побуту та відпочинку людей [42]. Окрім вказаного, поняття громадського порядку у тотожному значенні згадується в Законі України «Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів» [43] та деяких інших нормативно-правових актах.

Як зазначає Я. Радюшин, відсутність єдиного розуміння поняття громадського порядку сприяє різночитанням, смисловим підмінам, синонімізації різних за значенням понять і на певному етапі стає гальмом у розвитку тієї або іншої галузі наукових знань. На практиці неоднозначне визначення понятійної бази призводить до нечіткості цілей і завдань, якісної невизначеності суб'єктів діяльності, багатозначності і дублювання функціональних зв'язків між ними [44, с. 12].

Досліджуючи зміст громадського порядку, вчені вважають, що слід приділити увагу принципам діяльності суб'єктів його забезпечення, оскільки саме вони є основоположними засадами, на них має базуватися діяльність таких суб'єктів, адже дотримання цих принципів дозволить започаткувати і впровадити демократичну політику держави у вказаній сфері. При чому такі принципи і обов'язковість їх дотримання мають бути реальними. Саме принципи вказують на суттєві аспекти у змісті та значенні громадського порядку, а також на сталість суспільних і державно-правових відносин у цій сфері [45, с. 54–57; 46].

Слушною є думка О. Бандурки, який з цього приводу зазначає, що принципи – це вихідні, основні правила, керівні настанови, норми діяльності для впровадження системи, управління загальними процесами [47, с. 32]. На думку науковців, що досліджували відповідну тематику, принципи мають ґрунтуватися на об'єктивних законах, закономірностях, виявлених у процесі управлінської діяльності, а безпосередньо під принципами забезпечення громадського порядку можна розуміти ті основоположні ідеї, що відображають закономірності, які відбуваються в суспільних відносинах і пов'язані із забезпеченням належного стану громадського порядку [45, с. 54–57].

Звертаючись до загальних статистичних даних, належить навести наступну інформацію, що в Україні в період із січня по червень, спираючись на дані прес-служби Державної служби статистики, 2017 року було скоєно 523 911 злочинів, за 2018 рік – 487 133 злочини, за 2019 рік – 444 130 злочини [48].

Із загальної кількості зафіксованих правоохоронними органами кримінальних проявів виділяють такі види: 36% – тяжкі та особливо тяжкі, (зазначається, що за перше півріччя відбулося 834 умисних вбивства і замахів на вбивство, а також 1050 умисних тяжких тілесних ушкоджень – 1050, 144 зґвалтування і замаху на зґвалтування). Крім того, зафіксовано понад 160 тисяч крадіжок, 25,6 тис. випадків шахрайства, а також по 1,6 тис. розбоїв і хабарництва. Кількість потерпілих від злочинів у січні – червні 2017 року становила 223,7 тис. осіб, серед яких 80,9 тис. – жінки, 13,4 тис. – особи похилого віку та з інвалідністю 1 і 2 груп, 2,6 тис. – неповнолітні та 1,2 тис. – діти до 14 років [46; 49; 50].

Із зростанням злочинності, збільшенням кількості насильницьких злочинів, ростом неповнолітньої злочинності та через масштаби діяльності організованих злочинних груп, втрачається темп та високий рівень забезпечення громадського порядку зокрема, та безпеки загалом, а саме тому дане питання потребує глибинного дослідження.

За 2018 рік із загальної кількості скоєних злочинів особливо тяжких рахується – 15691 (3,2%), тяжких – 167986 (34,5 %), середньої тяжкості – 196688 (40,4 %), невеликої тяжкості – 106768 (21,9%); із них: вбивства – 5557 (1,1 %), зґвалтування або замах – 203 (0,04%), злочини проти власності – 303850 (62,4%), злочини у сфері обігу наркотичних речовин – 27007 (5,5%).

За 2019 рік із загальної кількості скоєних злочинів особливо тяжких рахується – 15368 (3,5%), тяжких – 140468 (31,6 %), середньої тяжкості – 177811 (40,0 %), невеликої тяжкості – 110483 (24,9%); із них: вбивства – 5465 (1,2 %), зґвалтування або замах – 355 (0,08%), злочини проти власності – 257608 (58,0%), злочини у сфері обігу наркотичних речовин – 28774 (6,5%) [51].

Відповідно до загальних статистичних відомостей спостерігається тенденція зниження рівня злочинності майже за усіма напрямками дослідження, відтак, в порівнянні з 2017 роком в 2018 році рівень злочинності знизився на 8%, а в порівнянні з 2019 роком – на 15%.

Поряд із цим, вчені констатують, що різко зростає кількість злочинів, скоєних у стані алкогольного та наркотичного сп'яніння. Спостерігається тенденція підвищення кількості злочинів, скоєних із застосуванням вогнепальної зброї і вибухових пристроїв, вбивства на замовлення, вимагання, захоплення заручників, тероризм тощо [45, с. 54–57].

Проаналізовані вище дані дають підстави стверджувати те, що громадським порядком є стан чіткої упорядкованості правовими нормами соціальних відносин осіб в громадських місцях та поза ними.

Проте, необхідно звернути увагу на суб'єктну складову, оскільки не тільки особи можуть становити загрозу громадському порядку, а й технічні пристрої, стихійні лиха, а також дикі тварини. А оскільки наведені приклади не є суб'єктами правовідносин, слід додатково в подальшому розглянути це питання.

Таким чином, на підставі аналізу наукових позицій вчених, дослідження окремих нормативно-правових актів із відповідного правового поля, вдалося можливим окреслення сутності та значення понять «громадська безпека» та «громадський порядок» в контексті їх забезпечення, а на підставі вищезазначеного нами сформовані наступні теоретичні та практичні висновки.

1) безпекою є такий стан особи, за якого їй забезпечені належні умови для її самореалізації, захист основних та необхідних для життя благ від посягань з боку будь-якої окремої людини, організації, суспільства чи держави;

2) громадською безпекою є такий стан загальної захищеності осіб, що відповідає інтересам суспільства і громадян та за якого їм забезпечені належні умови для їх самореалізації, захист основних та необхідних для життя благ від посягань з боку будь-якої окремої людини, організації, суспільства чи держави;

3) порядком, в контексті громади, є чітко сформований тип соціальних відносин, що має певну систему та співвідноситься із загальноприйнятими нормами;

4) громадським порядком є стан чіткої упорядкованості правовими нормами соціальних відносин осіб в громадських місцях та поза ними.

Також, порівнюючи отримані дані, вдалось встановити наступні риси, що розмежовують вищевказані поняття:

1) громадська безпека є більш широким визначенням за своїм характером, оскільки не має просторових орієнтирів та не залежить від конкретних подій, в той час як питання забезпечення громадського порядку постає в межах проведення конкретних масових заходів;

2) громадський порядок є однією із складових громадської безпеки, тож останні співвідносяться як категорія та її складова, що дозволяє чітко сформулювати розуміння їх взаємодії та відмежувати одне від одного;

3) варто підкреслити, що громадський порядок передбачає обов'язкову та впорядковану взаємодію громадян, в той час як питання забезпечення

громадської безпеки може відбуватись і без такої взаємодії (наприклад, в умовах стихійного лиха та проведення рятувальних робіт окремих груп населення чи громадян).

1.2. Генезис становлення та розвитку Національної гвардії України по забезпеченню громадської безпеки

Основною передумовою виникнення будь-якої держави є можливість захисту суверенітету, територіальної цілісності, недоторканості території та захисту власних громадян. В такому випадку гостро постає питання формування підрозділів із захисту від зовнішніх та внутрішніх посягань.

Праобразом Національної гвардії України є війська правопорядку. За думкою Б. І. Пилипіва, дата створення військ правопорядку датується 27 березня 1811 року, коли Указом російського імператора було розпочато формування роду військ, який би міг гарантувати внутрішню безпеку держави. З того часу війська правопорядку називалися по-різному: внутрішня сторожа, конвойна сторожа, внутрішня та конвойна охорона. Проте, незмінними залишалися завдання щодо охорони громадського порядку, боротьби зі злочинністю, забезпечення пожежної та екологічної безпеки держави [52].

У такому вигляді війська правопорядку проіснували до падіння російської монархії у 1917 році і як дієздатна військова сила у повному складі спочатку перейшли на службу до тимчасового уряду, а згодом і більшовицького режиму, продовжуючи виконувати функції забезпечення законності і правопорядку, охорони засуджених, вести боротьбу з організованою злочинністю.

Назва «внутрішні війська» започаткована з 1922 року. Це були військові частини, наділені великими адміністративними повноваженнями щодо захисту внутрішніх інтересів держави і знищення дійсних та потенційних противників влади. У зв'язку з цим часто змінювались їх організаційна структура і функції, а збільшення обсягу виконання завдань, складність керівництва зумовили

необхідність подальшої реорганізації управління військами. З 1927 року внутрішні війська прийняли під охорону промислові підприємства, споруди, науково-дослідні установи, які мають оборонне значення, а з 1979 року – атомні електростанції. У 1931 році на внутрішні війська було покладено функцію охорони й оборони залізничних об'єктів, яку вони виконували до 1951 року, коли охорона залізниць була передана воєнізованій охороні [53].

Історично доведено, що функції військ правопорядку є досить схожими з функціями сучасної Національної гвардії України. Визначається, що назва формації змінювалась, більш вживаним є внутрішня варта (охорона).

На період дестабілізації ситуації в Україні – розпад Російської імперії – внутрішня варта підпорядковувалась Тимчасовому уряду, а згодом більшовицькій владі.

В радянський період історії України прабразом Національної гвардії були внутрішні війська, які були фактично сформовані на базі військ правопорядку Російської імперії, що виконували різноманітні функції, розпочинаючи від охорони інфраструктури та промислових установ та підприємств до патрульно-постової служби, і навіть участі у збройних конфліктах.

Якщо брати до уваги період незалежності, то Національна гвардія була сформована ще в 1991 році, як Республіканська гвардія України (в майбутньому – Національна гвардія України), але за обставин, які склалися в 2000 році – неякісна координація роботою органом, відсутність відокремлених задач та функцій тощо призвели до ліквідації структури як самостійного військового формування.

Внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України було створено у 1992 році і структурно вони входили до системи Міністерства внутрішніх справ України, які були призначені для охорони та оборони важливих

державних об'єктів, а також для участі в охороні громадського порядку та боротьбі із злочинністю [54; 178].

Основними завданнями внутрішніх військ були:

- охорона та оборона важливих державних об'єктів, об'єктів матеріально-технічного та військового забезпечення Міністерства внутрішніх справ України;
- супроводження спеціальних вантажів;
- здійснення пропускнуго режиму на об'єктах, що охороняються;
- конвоювання заарештованих і засуджених;
- охорона обвинувачених під час судового процесу;
- переслідування і затримання заарештованих і засуджених осіб, які втекли з-під варти;
- участь в охороні громадського порядку та боротьбі із злочинністю;
- участь у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій на об'єктах, що охороняються;
- охорона дипломатичних представництв і консульських установ іноземних держав на території України [54].

Розформовано внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України у 2014 році і переформатовано у Національну гвардію України в такому вигляді, в якому її можна спостерігати.

Відповідно до задач, які виконували внутрішні війська, можна впевнено сказати, що Національна гвардія є нащадком і продовжує виконувати основні функції і задачі. За винятком задач, які постали у зв'язку з подіями 2014 року.

Національна гвардія України фактично заново формувалася в бойових умовах з початком російської агресії на сході України та анексії Криму. На початку війни Росії проти України 13 березня 2014 року було прийнято Закон України «Про Національну гвардію України», яким створено нове військове формування з правоохоронними функціями, що на даний момент є досить боєздатним підрозділом, діяльність якого координується Міністерством

внутрішніх справ України. Базою для формування Національної гвардії України стали внутрішні війська, які були розформовані в ході подій 2013–2014 років, і на сьогодні Національна гвардія України залишається наймолодшим військовим формуванням в Україні [56].

Важливо, що у порівнянні з внутрішніми військами на Національну гвардію України було покладено й цілком нові функції, що і демонструє суттєву різницю між цими формаціями, не дивлячись на схожість структури та специфіку роботи, стосовно охорони громадського порядку, конвоювання, тощо. Зокрема, у воєнній сфері – Національна гвардія бере участь у здійсненні заходів, пов'язаних з припиненням збройних конфліктів та інших провокацій на державному кордоні, здійснює заходи щодо недопущення масового переходу державного кордону з території суміжних держав, бере участь у спеціальних операціях з припинення діяльності озброєних організованих груп та злочинних організацій на території України, що вказує на її роль в захисті національної безпеки, обороні суверенітету та територіальної цілісності України [55; 56].

Якщо брати детально, то Національна гвардія України здійснює ці функції в співробітництві і координації зі Збройними Силами України, Державною прикордонною службою України, Службою безпеки України та іншими – саме цей фактор вказує на важливість органу в системі оборони та охорони державності України, показує готовність підрозділу діяти в разі виникнення внутрішніх та зовнішніх загроз, готовність їм протидіяти. Разом з тим, на Національну гвардію України покладені й правоохоронні функції, зокрема захист конституційного ладу в Україні, участь у відновленні конституційного правопорядку у разі здійснення спроб захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу шляхом насильства, забезпечення правопорядку. Ці функції є актуальними з точки зору політичної ситуації в Україні, коли влада політиків є досить хиткою, на нашу думку, саме на цьому потрібно фокусувати увагу. Фахівці з самого початку формування Національної гвардії України

вказували на те, що підрозділи і частини гвардії будуть відрізнятися від інших органів Міністерства внутрішніх справ. Зокрема тим, що створюються як мобільні, тобто оснащені технікою. Серед іншого, вони мають отримати можливості оперативної передислокації у будь-яку точку України. До того ж, такі підрозділи створюються як автономні, тобто здатні функціонувати тривалий час у відриві від пунктів постійної дислокації. Цей аспект є особливо актуальним в умовах, які склалися на сьогодні [56].

Історія формування подібних за функціональними обов'язками військ – фактичних праобразів Національної гвардії України починається ще з ХІХ століття, в часи, коли тільки закладалися підвалини для створення сучасних аналогів, формування понять їх функціонального призначення та ролі в управлінні державою, в державній безпеці.

Насамперед зазначимо, що війська правопорядку дуже схожі за функціями до Національної гвардії – роду сучасних військ, які забезпечують внутрішню безпеку держави. Історія формування цих частин датується 1811 роком, коли було створено війська правопорядку. Згідно з Указом імператора Олександра І 27 березня 1811 року розпочався процес створення військових формувань, які повинні були стати гарантом внутрішньої безпеки держави – вищевказані війська правопорядку або ж внутрішня варта. З того часу війська правопорядку називалися по-різному: внутрішня сторожа, конвойна сторожа, внутрішня та конвойна охорона, але найбільш популярною назвою була внутрішня варта. Різноманіття назв зумовлена призначенням і умовами, завданнями, які виконувалися цим формуванням в період існування Російської імперії, правління державою під проводом російського монархізму [52].

Проте, незмінними функціями залишалися завдання щодо охорони громадського порядку, боротьби зі злочинністю, забезпечення пожежної та екологічної безпеки держави.

Війська правопорядку (внутрішня варта) проіснували до зміни ладу в державі у 1917 році – розпаду Російської імперії, занепаду російської монархії та її ліквідації, більшовицької революції – саме ці фактори вплинули на подальший генезис військ правопорядку як роду військ, який відповідає за забезпечення внутрішньої безпеки держави.

В період дестабілізації політичної ситуації на територіях колишньої Російської імперії в період громадянської війни 1917–1921 років війська правопорядку перейшли в підпорядкування Тимчасового уряду новоствореної Російської республіки як дієздатна військова сила у повному складі.

Згодом Російську республіку замінила Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка, яка пізніше стала основою для створення Радянського Союзу, до якої входила Українська Радянська Соціалістична Республіка в період з 1922 по 1991 роки – відбувся перехід від ліберального демократизму Тимчасового уряду до більшовицького соціалізму. Щодо функцій військ правопорядку – суттєвого реформування рід військ не зазнав, формація продовжила виконувати функції забезпечення законності і правопорядку, охорони засуджених, вести боротьбу з організованою злочинністю [53].

Історичний шлях військ правопорядку за роки радянської влади був тісно пов'язаний з діяльністю ВНК (Всеросійська надзвичайна комісія), ДПУ, ОДПУ (Державно-політичне управління, Об'єднане державно-політичне управління), НКВС (Народний комісаріат внутрішніх справ), МДБ (Міністерство державної безпеки), МВС (Міністерство внутрішніх справ), змінювалась їх назва: ВОХР (Внутрішня охорона республіки), ВНУС (Внутрішня служба республіки). Проте, й за цих обставин внутрішні війська продовжували залишатися складовою частиною державного механізму, за посередництвом якого виконувалися завдання і функції держави.

Щодо назви – назва «внутрішні війська» започаткована з 1922 року. Це були військові частини, наділені великими адміністративними повноваженнями

щодо захисту внутрішніх інтересів держави і знищення дійсних та потенційних противників влади. У зв'язку з цим часто змінювались їх організаційна структура і функції, а збільшення обсягу виконання завдань, складність керівництва зумовили необхідність подальшої реорганізації управління військами.

У період Другої світової війни 1939–1945 років основна частина внутрішніх військ, які дислокувалися на території України, уже в перший день війни разом із прикордонниками і частинами радянської армії взяли участь у бойових діях.

Внутрішні війська виконували відповідальні службово-бойові завдання під час Другої світової війни: у звільнених населених пунктах організовували службу з охорони громадського порядку, важливих державних об'єктів, вели боротьбу з диверсантами та шпигунами ворога. Діяльність підрозділів внутрішніх військ відіграла значну роль у регулюванні суспільної ситуації в містах та селах України.

Досвід ведення воєнних дій значно вплинув на подальший розвиток внутрішніх військ – підрозділи внутрішніх військ здобули значні навички і досвід щодо дій в бойовій обстановці, що стало основою їх діяльності в повоєнний період – за практично виробленими знаннями та методами роботи військовослужбовцям стало легше орієнтуватися в сфері громадського порядку, громадської безпеки, внутрішньої безпеки держави.

Досвід, як на полі бою, так і в містах України, сформував основні принципи специфіки роботи в повоєнний час – у вище перелічених сферах. Фактично внутрішні війська підтвердили свій статус як військового формування, що здатне дати відсіч зовнішнім загрозам, в даному випадку – нацистській Німеччині та її союзникам; органу, який здатний не лише захищати територіальну цілісність держави, а і відновлювати громадський лад в постокупованих регіонах країни.

У післявоєнні роки внутрішні війська продовжували розвиватися та реформуватися, на що вплинули фактори Другої світової війни.

У частини і з'єднання надходили сучасні зразки стрілецької зброї, що покращувало боєздатність підрозділів внутрішніх військ. У бойову службу активно впроваджувалися інженерно-технічні засоби охорони, що значно підвищувало надійність охорони об'єктів і зменшувало службове навантаження на особовий склад.

Важливого значення набувала служба з охорони громадського порядку. Воїни внутрішніх військ сумлінно несли службу з охорони громадського порядку, надавали допомогу органам міліції, забезпечуючи мир та спокій на вулицях міст. Як висновок відмітимо, що такі фактори як: досвід війни у виконанні бойових та службових завдань, політика влади щодо подальшого генезису відомства, вливання державних коштів в розвиток органу та його реформування позитивно вплинули на діяльність даного формування, значно оптимізувало його роботу в визначених функціями сферах, позитивно відзначилось на співпраці з внутрішніми органами (міліцією), що в подальшому вплинуло на їх спільну діяльність, покращило ефективність їх роботи.

Роль військовослужбовців внутрішніх військ є досить значною в Афганській війні, але вона виражена більше не безпосередньою участю підрозділів формування в бойових та службових завданнях на територіях Афганістану, а в основному – в інструкторській, навчально-методичній та допоміжній діяльності прибічників Радянського Союзу, Збройних Сил Радянського Союзу.

Серйозним випробуванням стала аварія на Чорнобильській атомній електростанції 26 квітня 1986 року. Частини та підрозділи внутрішніх військ першими прибули в район лиха і довгі місяці складали суворий іспит на мужність, беручи активну участь у ліквідації наслідків аварії. Чорнобильська трагедія вплинула на життя і долі багатьох військовослужбовців. Понад 18

тисяч воїнів внутрішніх військ пройшли через тридцятикілометрову Чорнобильську зону і залишили її у травні 1990 року.

Значення Чорнобильської аварії 1986 року для внутрішніх військ носить досить негативний характер – сили, частини та підрозділи, які знаходилися в зоні ліквідації аварії значно постраждали, значний вплив радіаційного фону на особовий склад зумовив значне погіршення загального стану здоров'я військовослужбовців, що вплинуло на кадрову базу. Також відзначається і матеріальна база – велика кількість техніки була заражена радіоактивними частинами, військова та спеціальна техніка була просто покинута в зоні відчуження. Загалом, внутрішні війська стали «заручниками ситуації», закріпивши за собою забезпечення громадської безпеки в зоні ліквідації Чорнобильської аварії.

Здобуття Україною незалежності, державотворчі процеси значною мірою відбулися на процесі формування структур збройного і правового захисту держави – ситуація в країні зумовила реформування в військовій та правоохоронних сферах. Відповідно до Указу Президії Верховної Ради України від 30 вересня 1991 року дислоковані на території України частини та підрозділи внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ Союзу Радянських Соціалістичних Республік були у повному складі передані до Міністерства внутрішніх справ України.

Згідно з розпорядженням Президії Верховної Ради України від 4 грудня 1991 року 17 військових частин внутрішніх військ увійшли до складу новоствореної Національної гвардії України.

Постановою Кабінету Міністрів України від 2 січня 1992 року у складі Міністерства внутрішніх справ України було утворено Головне управління військ внутрішньої та конвойної охорони, яке вже наступного дня прийняло на себе керівництво частинами, що охороняли атомні електростанції на території нашої держави.

За таких обставин Верховна Рада України 26 березня 1992 року прийняла Закон «Про війська внутрішньої та конвойної охорони», де чітко було визначено роль і місце внутрішніх військ у системі силових структур України. Цей закон мав велике значення для подальшого розвитку і становлення військ, оскільки визначив їх майбутнє і роль у системі силових структур держави.

Першочерговими чинниками, що зумовили необхідність існування військ правопорядку України, стали: інтенсивний розвиток криміногенної ситуації у державі – підвищення рівня злочинності; існування подібних структур у країнах світу та відсутність у державі військових формувань аналогічної функціональної спрямованості.

Згідно з вимогами Указу Президента України від 21 липня 1994 року «Про невідкладні заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю» головну задачу внутрішніх військ було зосереджено на охороні громадського порядку та посиленні боротьби зі злочинністю. 31 жовтня 1995 року Верховна Рада України внесла низку змін і доповнень до прийнятого у березні 1992 року Закону «Про війська внутрішньої та конвойної охорони» і повернула їм назву «внутрішні війська». Прийняття Конституції України 28 червня 1996 року заклало підвалини для становлення держави як демократичної, соціальної і правової. Основним напрямом у діяльності керівництва внутрішніх військ у цей період було створення нової моделі військового формування з правоохоронними функціями, перетворення їх у мобільний, високопрофесійний і добре забезпечений оперативний військовий резерв, здатний виконувати завдання щодо боротьби з організованою злочинністю, проявами тероризму, масовими порушеннями громадського порядку в будь-яких регіонах України. Внутрішні війська стали сильним та надійним військовим формуванням, що сумлінно виконував функції щодо забезпечення внутрішньої безпеки держави.

За роки незалежності нашої держави в системі внутрішніх військ відбулося чимало штатних та структурних змін. Верховна Рада України двічі

вносила поправки до Закону України «Про війська внутрішньої та конвойної охорони», унаслідок чого були скасовані невластиві та чіткіше окреслені існуючі функції військ. Таким чином, протягом 1997 року до органів пенітенціарної системи було поетапно передано охорону установ виконання покарань і нагляд підсудних, що дало можливість зосередити діяльність внутрішніх військ на пріоритетних завданнях – охороні громадського порядку та боротьбі зі злочинністю.

Після розформування у грудні 1999 року Національної гвардії України відповідно до Указу Президента України до складу внутрішніх військ було передано з'єднання та військові частини загальною штатною чисельністю близько 18 тисяч чоловік. На той час до складу внутрішніх військ входили: спеціальні моторизовані військові частини міліції; військові частини спеціального призначення; військові частини з охорони важливих об'єктів, атомних електростанцій, супроводження вантажів; військові частини з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних; військові частини оперативного призначення; військова частина з охорони дипломатичних і консульських представництв; підрозділи забезпечення [57].

З метою подальшої оптимізації організаційно-штатної структури військ було розроблено Концепцію будівництва внутрішніх військ на період до 2005 року, затверджену рішенням Колегії МВС України від 11 травня 2000 року. Відповідно до цього документа були переформовані понад 30 з'єднань і частин, водночас у жовтні 2000 року створено шість нових регіональних військових об'єднань – територіальних командувань. Проте 18 серпня 2003 року Указом Президента було визначено інший шлях реформування внутрішніх військ – до кінця 2004 року їх передбачалося перетворити у невійськове формування [57].

Стало зрозумілим, що перспектива «цивільного» майбутнього розвитку внутрішніх військ створить проблему щодо законодавчого забезпечення діяльності невійськового формування та соціального захисту

військовослужбовців і членів їх сімей, може спричинити напруження у військових колективах, викликати «відплив кадрів», навіть унеможливити надійне виконання службово-бойових завдань, а також участь України у міжнародному співробітництві за лінією жандармських формувань. Більше того, під загрозою було майбутнє військ як самостійної структури. Комплектування невійськового формування особовим складом, який не матиме статусу військовослужбовців, не могло забезпечити постійну оперативну готовність до виконання завдань.

Проте, таке рішення завдяки значній аналітичній роботі, консультаціям з народними депутатами України, вітчизняними та іноземними експертами з питань реформування сектору безпеки було спочатку відкладено до кінця 2005 року, а згодом взагалі скасовано Указом Президента № 1529/2005.

Велике значення для подальшого реформування військ мала співпраця з іноземними колегами, зокрема вивчення їх досвіду. Підтвердженням цього стало підписання низки документів: протоколів про співробітництво між внутрішніми військами МВС України та внутрішніми військами МВС жандармерії Румунії, а також Меморандуму про наміри співробітництва між внутрішніми військами МВС України і жандармерії Туреччини [58].

Досить активно внутрішні війська підтримували зв'язки з Національною жандармерією Франції, карабінерами Італії та Молдови, цивільною гвардією Іспанії, міністерствами внутрішніх справ Арабської Республіки Єгипет, Канади [58].

Загалом, співпраця з іноземними силовими структурами на генезис внутрішніх військ здійснила позитивний вплив, що виражалося в запозиченні досвіду діяльності зазначених військових формувань в діяльність внутрішніх військ, зокрема з охорони громадського порядку, вдосконалення матеріально-технічної бази.

На початку становлення незалежності України президією Верховної Ради України було прийнято рішення на основі військових частин внутрішніх військ утворити Республіканську гвардію України, керівництво якою покласти на командуючого Республіканською гвардією України. Передусім передбачалося, що командуючий Республіканської гвардії призначатиметься Верховною Радою України. А підпорядковуватись він буде безпосередньо Голові Верховної Ради України. 11 жовтня 1991 року Верховна Рада України ухвалила Концепцію оборони та будівництва Збройних Сил України, згідно з якою у Збройних Силах України передбачалося створити три види військ: сухопутні війська (Війська наземної оборони); військово-повітряні сили і сили протиповітряної оборони (Війська повітряної оборони); військово-морські сили [59; 60].

До Військ наземної оборони було приєднано Прикордонні війська, Республіканську гвардію та війська цивільної оборони. Згодом законодавчий орган держави змінив назву цього підрозділу, назвавши його «Національна гвардія України», однак не змінив основне положення про те, що майбутня Національна гвардія України має бути елітним підрозділом, а її створення на базі колишніх підрозділів внутрішніх військ СРСР зумовлено тим, що в Україні у ці роки були відсутні збройні формування, які б могли бути гарантом захисту конституційного ладу України, могли протистояти та боротися з зовнішніми та внутрішніми загрозами, захистити державу від державного перевороту [59; 60].

Отже, у листопаді 1991 року було нормативно закріплено створення Національної гвардії України на базі внутрішніх військ як державного озброєного органу, що покликаний захищати суверенітет України, її територіальну цілісність, а також життя й особисту гідність громадян, їхні конституційні права і свободи від злочинних посягань та інших антигромадських дій. Комплектування Національної гвардії здійснювалося за контрактом. Перехідний період комплектування здійснювався як за контрактом, так і за призовом відповідно до Закону України «Про загальний військовий

обов'язок і військову службу». Контракт укладався строком на 3 роки. Якщо комплектування відбувалося за принципом строкової служби, то строк служби в Національній гвардії за призовом не міг перевищувати строків служби у Збройних Силах України і прирівнювався до нього [59; 60].

Національна гвардія з урахуванням її службового призначення організаційно складалася із з'єднань, військових частин, підрозділів, установ, військових навчальних закладів та учбових частин. Безпосереднє керівництво Національною гвардією здійснював командуючий, який призначався Верховною Радою України за поданням Президента України строком на 5 років [61].

Одна і та ж особа не могла бути командуючим Національною гвардією більше двох строків підряд. Згодом у 1992 році було прийнято Положення про Головне управління командуючого Національною гвардією України, Положення про Військову раду Національної гвардії України та про персональний склад Військової ради Національної гвардії України, а також Положення про обов'язки і права особового складу Національної гвардії України [61; 179].

На початку 1992 року чисельність гвардії, яка дислокувалася в 12 областях України, становила понад 16 тисяч осіб у складі 14 підрозділів, до 1994 року її чисельність сягала біля 60 тисяч осіб. 26 січня 1993 року Верховна Рада України внесла доповнення до Закону «Про Національну гвардію України», поклавши на неї завдання щодо участі в охороні громадського правопорядку, а також поклала на особовий склад обов'язок разом з органами внутрішніх справ виконувати функції щодо охорони громадського порядку в населених пунктах, а також під час проведення масових громадсько-політичних, спортивних та інших заходів, припинення масових заворушень, які спрямовані на насильницьку зміну конституційного ладу або дезорганізують роботу органів державної влади й управління, підприємств, установ та організацій. У 1995 році

з метою забезпечення Верховним Головнокомандувачем Збройними Силами України оперативного управління Національною гвардією України та ефективного використання її підрозділів у справі захисту суверенітету України Національну гвардію України було підпорядковано в оперативне управління Президентові України [61].

Звичайно, коло обов'язків і задач, які виконувала гвардія до свого розформування і функції, які виконує новоутворена Національна гвардія, суттєво відрізняються і мають свої нюанси по застосування підрозділів.

Вперше у 1997 році на Національну гвардію України було покладено функцію протидії тероризму, а в частинах спецпризначення Національної гвардії було створено окремі взводи та роти з боротьби з тероризмом. В період з 1993 по 1998 роки численність особового складу Національної гвардії зменшилась, за офіційними даними у 1998 році чисельність Національної гвардії становила 26 600 військовослужбовців [61; 62].

Протягом свого існування у 1991–2000 років Національна гвардія України брала участь у ліквідації наслідків аварій техногенного характеру, пожеж, повеней. Її підрозділи залучалися до охорони державного кордону та прикордонної смуги на Чернігівському, Сумському, Харківському, Донецькому, Луганському, Луцькому, Львівському напрямках з метою закриття каналів нелегальної міграції, припинення контрабанди історичних цінностей, зброї та наркотиків. У 2000 році Національну гвардію України було розформовано як військове формування. Особовий склад, військову техніку, озброєння, фонди та інше майно з'єднань, частин, закладів і установ Національної гвардії України було передано до внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України та Збройних Сил України. Виконання функцій щодо охорони дипломатичних представництв і консульських установ іноземних держав на території України було покладено на Міністерство внутрішніх справ України [61; 62].

Розділяючи думку Д. О. Горбач, слід зазначити, що Національна гвардія України відіграла значну роль у становленні нашої державності, але наприкінці свого існування вона практично не мала власної бази, чітко визначених функцій, дублювала майже всі силові структури, а її утримання обтяжувало бюджет країни, тому її розформування, як структури за призначенням лише перехідного періоду, що, на думку автора, було досить суперечливим питанням, оскільки зусиль владою для розвитку і повноцінної діяльності органу було прикладено мінімально, що і зумовило розформування, а не реформування – в результаті – фактична ліквідація Національної гвардії як самостійного органу виконавчої влади, військового формування з правоохоронними функціями, переведення її особового складу, матеріальної бази в розпорядження внутрішніх військ, подальший розвиток в складі внутрішніх військ [62].

На сьогодні Національна гвардія України є військовим формуванням із правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України. Її створення, на відміну від вищевикладених причин, було викликано небезпекою для територіальної цілісності України, загрозами її державному суверенітету, дестабілізації ситуації в країні. Державі терміново був потрібен орган з правоохоронними функціями, який здатен виконувати службово-бойові завдання як в умовах мирного часу, так і в умовах запровадження правового режиму надзвичайного та/або воєнного стану [63].

Генезис та розвиток Національної гвардії України як силового органу до 2014 року стали дзеркальним відображенням внутрішньополітичних процесів в Україні, що насамперед визначалися періодом правління тих чи інших політиків. Так, Ф. Флурі зазначає, що період з моменту створення Національної гвардії у 1991 році і до 2000 року, коли Національна гвардія України була розформована, продемонстрував, що як політична, так і суспільна сторона держави не змогла чітко визначити роль та функції Національної гвардії, а управління органом здійснювалося дещо некоректно. Насамперед це

стосувалось її діяльності в сфері оборони та захисту української державності. Більш того Національна гвардія часто розглядалась як потенційний силовий інструмент однієї з гілок влади, який може зруйнувати баланс сил в умовах загострення політичного протистояння [56].

У 2019 році була висунута ідея щодо перепідпорядкування Національної гвардії України з певним розширенням повноважень. Ініціатором задуму став чинний Президент України Володимир Зеленський, змістом якого стало підпорядкування Національної гвардії України Президентові України. Відзначимо, що задум не є новаторським, оскільки у 2007 році Президент України Віктор Ющенко пропонував відновити Національну гвардію як силове відомство, підпорядковане безпосередньо Президенту. Однак тоді ця ініціатива не знайшла підтримки.

Отже, на даний момент, ми маємо можливість спостерігати створення нового вектору розвитку Національної гвардії України, як силового органу з правоохоронними функціями.

Повернемося до генезису: анексія Криму Російською Федерацією в 2014 році, латентна агресія Росії на Сході України, яка ґрунтується країною-агресором як «громадянська війна в Україні» стали поштовхом до відновлення Національної гвардії України як силового органу в сфері національної безпеки та оборони, забезпеченні правопорядку на вулицях міст України. На основі цього 13 березня 2014 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про Національну гвардію України» № 876-VII, який визначив Національну гвардію України як військове формування з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України і призначене для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – із

забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій.

Також одним із важливих акцентів Закону стала роль Національної гвардії в сфері оборони української державності та суверенітету – Закон визначив, що Національна гвардія України у взаємодії зі Збройними Силами України бере участь у відсічі збройній агресії проти України та ліквідації збройного конфлікту шляхом ведення воєнних (бойових) дій.

Національна гвардія України за своїм характером є суб'єктом реалізації правоохоронної функції, яка виконується державою для забезпечення повноцінної безпеки та мирного існування та життєдіяльності населення країни. На нашу думку, Національну гвардію України цілком можна віднести до особливого виду цих органів – правоохоронних. Так, це положення визначається у статті 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів України» правоохоронні органи визначені як «... органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки ... інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції». Відповідно до статті 1 Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» правоохоронні органи визначено як «...державні органи, які відповідно до законодавства здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції» [64].

Визначають наступні ознаки правоохоронних органів:

– державні органи, спеціально створені з метою забезпечення охорони та захисту прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави, у більшій мірі – від злочинних посягань, меншій – від інших правопорушень;

- виконання правоохоронних функцій є визначальним (основним) у їх діяльності, ці функції та повноваження такі органи виконують на професійній основі, мають можливість застосування державного примусу;

- наявність спеціальних повноважень для попередження, розкриття і розслідування злочинів;

- додатковий соціально-правовий захист персоналу;

- для виконання покладених обов’язків наділені відповідними атрибутами (спеціальні звання, спеціальний формений одяг, відповідні знаки розрізнення, право носіння та застосування вогнепальної зброї).

Враховуючи те, що Національну гвардію України законодавство визначило, як військове формування з правоохоронними функціями, що призначене для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки – ми можемо впевнено сказати про те, що цей орган є правоохоронним, оскільки:

- виконання ним правоохоронної функції визначено одним з головних завдань (стаття 1 Закону України «Про Національну гвардію України»);

- її співробітники виконують обов’язки на професійній основі (стаття 9 Закону України «Про Національну гвардію України»);

- працівники Національної гвардії України можуть мати спеціальні звання, формений одяг, знаки розрізнення (статті 9, 20 Закону України «Про Національну гвардію України»);

- працівники Національної гвардії України мають право застосовувати заходи державного примусу (статті 13, 15 Закону України «Про Національну гвардію України»);

- працівники Національної гвардії України мають додаткові соціально-правові гарантії (Розділ 6 Закону України «Про Національну гвардію України»).

Національна гвардія України, реалізуючи правоохоронну функцію держави, будучи правоохоронним органом поряд із іншими, здійснює особливий вид діяльності, яку можна визначити як правоохоронну.

Така діяльність, як вже зазначалося, є однією з правових форм реалізації правоохоронної функції держави. Правоохоронну діяльність, в узагальненому вигляді, можна визначити, як діяльність, що здійснюється з метою охорони і захисту правових норм шляхом застосування заходів юридичного впливу до правопорушників. Аналіз нормативних актів, що регулюють статус Національної гвардії України дають нам змогу дійти висновку, що її діяльність є правоохоронною на підставі наступного:

- діяльність Національної гвардії України спрямована на охорону права від будь-яких порушень;
- працівники Національної гвардії України здійснюють закріплені повноваження тільки на підставі і в спосіб визначений чинним законодавством України;
- порушення працівниками Національної гвардії України правових приписів робить їх діяльність незаконною, тобто несумісною з охороною прав і свобод людини;
- під час здійснення повноважень працівники Національної гвардії України застосовують загальні та спеціальні методи [65].

Отже, можна підсумувати, що генезис становлення та розвитку Національної гвардії України із забезпечення громадської безпеки включає такі аспекти.

1) Зародком Національної гвардії були спочатку війська правопорядку в Російській імперії, сформовані в 1811 році, виконували функції військ, завданням яких було забезпечення внутрішньодержавної безпеки. Згодом вони були перепідпорядковані, переформовані у внутрішні війська Радянського Союзу.

2) Під час перебування України в складі Радянського Союзу війська правопорядку були переформовані на внутрішні війська, які здійснювали більший спектр функцій щодо правоохоронної діяльності – співпраця з міліцією, патрулювання, охорона громадського порядку, охорона важливих державних об'єктів та конвоювання. Незмінним залишилось те, що рід військ залишився гарантом внутрішньої безпеки державності і громадської безпеки громадян країни.

3) Внутрішні війська Радянської України стали учасниками бойових дій в період Другої світової війни, Афганської війни, виконували завдання щодо урегулювання сутичок та громадських конфліктів не тільки на території України, а і за межами республіки, що й відіграло важливу роль у генезисі органу – військовослужбовці здобули бойовий та службовий досвід, відпрацювали практичні навички та методи в сферах своєї правоохоронної діяльності.

4) Національна гвардія України в період з 1991 по 2000 роки фактично була створена на базі внутрішніх військ, що вплинуло на подальший розвиток формування її структури та діяльності, як самостійного органу виконавчої влади. Національна гвардія України не мала в своїх функціональних обов'язках охорону громадського порядку в період 1991–2000 років, її вектором діяльності був захист територіальної цілісності та суверенітету України, протидія тероризму та захист конституційного ладу в разі спроб захоплення влади насильницьким шляхом.

5) В сучасний період Національна гвардія набула нових функцій – щодо забезпечення громадського порядку, попередження будь-яких порушень прав і свобод громадян та держави, а також заходи усунення цих порушень – ці фактори відображають актуальність Національної гвардії як повноцінного військового формування з правоохоронними функціональними обов'язками.

6) Період проведення антитерористичної операції – операції об'єднаних сил особливо вплинув на розвиток Національної гвардії, оскільки показав суспільству наскільки важливим родом військ є гвардія в цілому, привернув увагу населення, підвищив авторитет та покращив відношення до військових правоохоронців зі сторони українського соціуму. За час проведення бойових дій на Донбасі особовий склад Національної гвардії отримав значний досвід щодо планування, ведення війни в сучасних умовах – в період розвитку військових технологій, дій при боротьбі незаконними збройними формуванням, дій в зоні відкритої конфронтації сил. При цьому Національна гвардія підтвердила свій військово-правоохоронний статус, саме це зумовило покращення умов для роботи та розвитку органу.

7) На даний момент, в порівнянні, Національна гвардія України сьогодення є своєрідним відтвореним формуванням, втіленням початкової ідеї військово-правоохоронного органу – Національної гвардії України періоду 1991–2000 років. В період з 2014 року до сьогодення Національна гвардія України розвивається, що зумовлено змінами в країні, а особливо новаціями в оборонній сфері, покращення матеріального забезпечення та вливання державних коштів в розвиток військово-правоохоронного відомства.

8) Фактично Національна гвардія стала нести досить вагому роль в регулюванні внутрішньодержавної ситуації в плані громадської безпеки та захисту прав громадян України, при цьому, будучи наймолодшим військовим формуванням серед виконавчих органів держави, підтвердивши свою роль в захисті територіальної цілісності.

Виходячи із вищезазначеного, нами запропоновано визначити такі етапи формування та функціонування Національної гвардії України:

I етап – (1811–1917 роки) – існування внутрішньої варті, формування військ, який би міг гарантувати внутрішню безпеку держави.

II етап – (1922–1947 роки) – внутрішні війська, які наділені великими адміністративними повноваженнями щодо захисту внутрішніх інтересів держави і знищення дійсних та потенційних противників влади.

III етап – (1947–1991 роки) – післявоєнне радянське реформування внутрішніх військ під вимоги того часу, закріплення функцій з охорони громадського порядку, впровадження новітніх зразків озброєння і активне застосування військ в Афганістані.

IV етап – (1991–2001 роки) – перша спроба створення Національної гвардії, основними елементами діяльності якої був захист територіальної цілісності та суверенітету України, протидія тероризму та захист конституційного ладу в разі спроб захоплення влади насильницьким шляхом.

V етап – (2001–2014 роки) – внутрішні війська в складі Міністерства внутрішніх справ України, до яких увійшли: спеціальні моторизовані військові частини міліції; військові частини спеціального призначення; військові частини з охорони важливих об'єктів, атомних електростанцій, супроводження вантажів; військові частини з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних; військові частини оперативного призначення; військова частина з охорони дипломатичних і консульських представництв; підрозділи забезпечення.

VI етап – (2014 – по теперішній час) – Національна гвардія України в сучасному вигляді з функціями та повноваженнями, визначеними Законом України «Про Національну гвардію України».

1.3. Нормативне регулювання діяльності Національної гвардії України по забезпеченню громадської безпеки

Сучасна геополітична ситуація на теренах нашої держави зумовлює необхідність систематизування діяльності Національної гвардії України, а також перетворення її задля реагування на виклики і загрози, насамперед

гібридні, які проявляються під впливом політичних, економічних, правових, психологічних, технологічних, соціально-демографічних факторів.

Ефективне використання підрозділів забезпечення громадської безпеки та правового інструментарію сприятиме системній протидії злочинності та є однією з ключових умов забезпечення громадської безпеки. Роль Національної гвардії України при цьому полягає у створенні умов для формування безпечного середовища життєдіяльності як основи безпеки на території України, а також сучасної системи внутрішньої безпеки як фактора стримування збройної агресії Російської Федерації. Серед ключових викликів, які на сьогодні стоять перед Національною гвардією України, є компетентність її особового складу у виконанні завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань забезпеченні безпеки громадян та суспільства, її здатність протистояти злочинності, тощо. Отже, нормативне регулювання та забезпечення громадської безпеки Національною гвардією України є актуальним [64; 67].

З метою забезпечення охорони громадського порядку та громадської безпеки підрозділи Національної гвардії України разом із органами Національної поліції України залучаються в профілактичних та пошукових заходах на більшості території та населених пунктів України, виконанні службово-бойових завдань під час ускладнення оперативної обстановки в прикордонних населених пунктах, надають допомогу Державній прикордонній службі України [67].

Військовослужбовці Національної гвардії України спільно з поліцейськими (або самостійно) залучаються до патрулювання з метою охорони громадського порядку. Для виконання покладених на них завдань відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 13 Закону України «Про Національну гвардію України» користуються повноваженнями із застосування превентивних поліцейських заходів (перевірка документів, поверхнева перевірка тощо) та заходів примусу

(застосування фізичної сили, спецзасобів та вогнепальної зброї) в порядку, визначеному Законом України «Про Національну поліцію України». Також відповідно до доручення Міністра внутрішніх справ з 1 серпня 2019 року Національна гвардія України залучена до самостійного несення служби з охорони громадського порядку – тобто по забезпеченню громадської безпеки і може самостійно здійснювати такі функції [64; 67].

Зміни в порядку несення служби військовослужбовців Національної гвардії України стосовно охорони громадського порядку потребують внесення змін до законодавства, хоча в Законі України «Про Національну гвардію України» в п. 1 ч. 1 ст. 13 вказується, що вони користуються повноваженнями із застосування превентивних поліцейських заходів (перевірка документів, поверхнева перевірка тощо) та заходів примусу (застосування фізичної сили, спецзасобів та вогнепальної зброї) в порядку, визначеному Законом України «Про Національну поліцію України» [66; 67].

Порядок законодавчого забезпечення здійснення громадської безпеки визначено в ряді законів, постанов, нормативно-правових актів, відомчих наказів, які доцільно розділити на блоки:

Блок I – Конституція України та Закони України, що регулюють діяльність підрозділів Національної гвардії України у сфері забезпечення громадської безпеки;

Блок II – Постанови Кабінету Міністрів України та Укази Президента України стосовно громадської безпеки і порядку її забезпечення;

Блок III – відомчі нормативно-правові акти (Накази Міністра внутрішніх справ, Накази Командувача Національної гвардії України) [67].

До Блоку I слід віднести:

1) Конституція України від 28.06.1996 року, яка є Основним Законом України, і визначає необхідність забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, забезпечення безпеки, а це означає, що Національна гвардія

України як військове формування з правоохоронними функціями є суб'єктом забезпечення виконання норм Конституції України [68].

2) Закон України «Про Національну гвардію України» від 13.03.2015 року № 876-VIII визначає правові засади організації та порядку діяльності Національної гвардії України, її загальну структуру, функції та повноваження, а також призначення та завдання, принципи діяльності, правові засади діяльності, обов'язки та права військовослужбовців, умови застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї, а також порядок використання поліцейських превентивних заходів і засобів примусу [64].

3) Закон України «Про Національну поліцію України» від 02.07.2014 року № 580-VII, що визначає правові засади організації та діяльності Національної поліції України, статус поліцейських, а також порядок проходження служби в Національній поліції України. Цей Закон визначає, що Національна гвардія України під час несення служби з охорони громадського порядку або забезпечення масових заходів користується правами представників поліції, зокрема здійснює превентивні поліцейські заходи [66].

4) Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 року № 2469-VIII визначає основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що будуть гарантувати суспільству і кожному громадянину захист від загроз. Цим Законом визначаються та розмежовуються повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, створюється основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки і оборони, сил безпеки і сил оборони, визначається система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, запроваджується всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони, забезпечуючи у такий спосіб демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони.

Визначається, що Національна гвардія України входить до складу сектору безпеки і оборони України. А також дається тлумачення поняття «громадська безпека і порядок» [69].

В Законі України «Про національну безпеку України» визначено, що Національна гвардія України є військовим формуванням з правоохоронними функціями, призначеним для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з іншими органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону України, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань, організованих злочинних груп та організацій. У мирний час Національна гвардія України входить до складу сил безпеки і виконує правоохоронні функції, а також розвиває спроможності, необхідні для виконання завдань у складі сил оборони. Із введенням воєнного стану Національна гвардія України приводиться в готовність до виконання завдань за призначенням в умовах дії правового режиму воєнного стану, входить до сил оборони, виконує завдання та підпорядковується відповідно до положень Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та Закону України «Про Національну гвардію України».

5) Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22.06.2000 року № 1835-III визначає, що громадяни України відповідно до Конституції України мають право створювати в установленому цим Законом порядку громадські об'єднання для участі в охороні громадського порядку і державного кордону, сприяння органам місцевого самоврядування, правоохоронним органам, органам виконавчої влади, а також посадовим особам у запобіганні та припиненні адміністративних правопорушень і злочинів, захисті життя та здоров'я громадян, інтересів

суспільства і держави від протиправних посягань, а також у рятуванні людей і майна під час стихійного лиха та інших надзвичайних обставин).

Громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону можуть бути створені на засадах громадської самодіяльності як зведені загони громадських формувань, спеціалізовані загони (групи) сприяння Національній поліції та Державній прикордонній службі України, асоціації громадських формувань тощо [70].

6) Закон України «Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів» від 08.07.2011 року № 3673-VI визначає організаційно-правові особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням на території України футбольних матчів, що організуються відповідно до національних та міжнародних вимог, а також даються визначення термінів «громадський порядок» і «громадська безпека», та порядку їх забезпечення [43].

До Блоку II слід віднести:

1) Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації робіт із забезпечення громадського порядку та громадської безпеки під час проведення футбольних матчів» від 25.04.2012 року № 341, що визначає організацію забезпечення громадського порядку та громадської безпеки під час проведення футбольних матчів, а також вимоги до суб'єктів забезпечення громадської безпеки і порядок взаємодії цих органів між собою [71].

2) Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань» від 20.12.2017 року № 1024, що визначає перелік, порядок, правила і обмеження застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії України під час виконання службових завдань [72].

3) Указ Президента України «Про організацію планування в секторі безпеки і оборони України» від 16.05.2019 року № 225/2019, що визначає порядок і терміни огляду громадської безпеки та цивільного захисту [73].

4) Указ Президента України «Про питання Апарату Ради національної безпеки і оборони України» від 18.10.2019 року № 764/2019, що визначає порядок створення Служби з питань державної та громадської безпеки [74].

До Блоку III слід віднести:

1) Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Інструкції про організацію та несення служби з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки військовими частинами (підрозділами) Національної гвардії України від 24.12.2019 року № 1089, який визначає порядок організації та несення служби з охорони громадського порядку, а також участі в забезпеченні громадської безпеки та охорони громадського порядку під час проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій та інших масових заходів, що створюють небезпеку для життя та здоров'я громадян, військовими частинами (підрозділами) Національної гвардії України [75].

2) Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Положення про військові частини і підрозділи з охорони громадського порядку Національної гвардії України» від 16.06.2014 року № 567, що визначає призначення, основні завдання, функції, правовий статус військових частин і підрозділів з охорони громадського порядку Національної гвардії України [76].

3) Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Положення про організацію та несення служби з охорони органів державної влади військовими частинами і підрозділами Національної гвардії України» від 20.07.2016 року № 692, що визначає порядок організації та несення служби з охорони органів державної влади військовими частинами і підрозділами Національної гвардії України, основи взаємодії військових частин і підрозділів з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, іншими

взаємодіючими органами, права та обов'язки військових нарядів, а також порядок участі в здійсненні заходів правового режиму надзвичайного або воєнного стану, ліквідації наслідків надзвичайних або кризових ситуацій на об'єктах, що охороняються [77].

4) Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Тимчасового порядку забезпечення охорони судів, органів та установ системи правосуддя, а також підтримання громадського порядку в них» від 26.12.2016 року № 1352, що визначає механізм забезпечення охорони приміщень суду, органів та установ системи правосуддя, підтримання громадського порядку в них, який здійснюється підрозділами Національної поліції України та Національної гвардії України тимчасово, на період до початку виконання в повному обсязі повноважень Служби судової охорони [78].

5) Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Порядку організації взаємодії Національної гвардії України та Національної поліції України під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку» від 10.08.2016 року № 773 визначає механізм організації взаємодії Національної гвардії України та Національної поліції України у сфері забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку [79].

Аналіз сучасного законодавства дає змогу узагальнити вимоги до порядку забезпечення громадської безпеки підрозділами Національної гвардії України та визначити, що військові частини є суб'єктами забезпечення вимог Конституції України в сфері створення нормальних умов життєдіяльності населення.

Отже, якщо підсумувати нормативні акти, що регулюють діяльність підрозділів Національної гвардії України в сфері забезпечення громадської безпеки та громадського порядку, можна дійти до таких висновків:

1. Законотворчі та нормативно-правові акти, що регулюють діяльність Національної гвардії України в сфері забезпечення громадської безпеки та забезпечення громадського порядку слід систематизувати на три блоки:

Блок I – Конституція України та Закони України, що регулюють діяльність Національної гвардії України у сфері забезпечення громадської безпеки;

Блок II – Постанови Кабінету Міністрів України та Укази Президента України стосовно громадської безпеки і порядку її забезпечення;

Блок III – Відомчі нормативно-правові акти (Накази Міністра внутрішніх справ, Накази Командувача Національної гвардії України), які визначають безпосередню діяльність підрозділів НГУ в сфері забезпечення громадської безпеки.

2. Положення керівних документів розглядають діяльність Національної гвардії України як суб'єкта забезпечення громадської безпеки та громадського порядку, але не визнають її як одноосібного представника цієї сфери, однак частково визначають порядок взаємодії з іншими суб'єктами забезпечення громадської безпеки.

3. Дослідження вимог законодавства не дало змогу виділити Національну гвардію України як самостійного суб'єкта забезпечення громадської безпеки, водночас багатогранність функцій та завдань створюють суперечності із застосування підрозділів з охорони громадського порядку.

4. Також гостро постає питання стосовно того, які ж саме підрозділи Національної гвардії України (або ж сама Національна гвардія в цілому) виступають суб'єктом забезпечення громадської безпеки та громадського порядку. На даний час мультизадачність та багатофункціональність створюють передумови конфронтації стосовно порядку застосування підрозділів.

5. Водночас немає чіткої уяви, які саме дії Національної гвардії України націлені на забезпечення громадської безпеки та забезпечення громадського порядку – вочевидь це не тільки охорона громадського порядку та забезпечення порядку на масових заходах і в місцях масового скупчення людей.

6. Виникає необхідність у конкретизації завдань та функцій між підрозділами Національної гвардії України та розширенні окремих повноважень в сфері охорони громадського порядку [67].

Висновки до Розділу 1

Проаналізовані вище дані дають підстави стверджувати те, що громадським порядком є стан чіткої упорядкованості правовими нормами соціальних відносин осіб в громадських місцях та поза ними.

Проте, необхідно звернути увагу на суб'єктну складову, оскільки не тільки особи можуть становити загрозу громадському порядку, а й технічні пристрої, стихійні лиха, а також дикі тварини. А оскільки наведені приклади не є суб'єктами правовідносин, слід додатково в подальшому розглянути це питання.

Таким чином, на підставі аналізу наукових позицій вчених, дослідження окремих нормативно-правових актів із відповідного правового поля, вдалося можливим окреслення сутності та значення понять «громадська безпека» та «громадський порядок» в контексті їх забезпечення, а на підставі вищезазначеного нами сформовані наступні теоретичні та практичні висновки.

1. Безпекою є такий стан особи, за якого їй забезпечені належні умови для її самореалізації, захист основних та необхідних для життя благ від посягань з боку будь-якої окремої людини, організації, суспільства чи держави.

Громадською безпекою є такий стан загальної захищеності осіб, що відповідає інтересам суспільства і громадян та за якого їм забезпечені належні умови для їх самореалізації, захист основних та необхідних для життя благ від посягань з боку будь-якої окремої людини, організації, суспільства чи держави.

Порядком, в контексті громади, є чітко сформований тип соціальних відносин, що має певну систему та співвідноситься із загальноприйнятими нормами.

Громадським порядком є стан чіткої упорядкованості правовими нормами соціальних відносин осіб в громадських місцях та поза ними.

Також, порівнявши отримані дані, вдалось встановити наступні риси, що розмежовують вищевказані поняття.

Громадська безпека є більш широким визначенням за своїм характером, оскільки не має просторових орієнтирів та не залежить від конкретних подій, в той час як питання забезпечення громадського порядку постає в межах проведення конкретних масових заходів.

Громадський порядок є однією із складових громадської безпеки, тож останні співвідносяться як категорія та її складова, що дозволяє чітко сформулювати розуміння їх взаємодії та відмежувати одне від одного.

Варто підкреслити, що громадський порядок передбачає обов'язкову та впорядковану взаємодію громадян, в той час як питання забезпечення громадської безпеки може відбуватись і без такої взаємодії (наприклад в умовах стихійного лиха та проведення рятувальних робіт окремих груп населення чи громадян).

2. Генезис становлення та розвитку Національної гвардії України по забезпеченню громадської безпеки включає багатовікову історію становлення, тому нами запропоновано визначити такі етапи формування та функціонування Національної гвардії України:

I етап – (1811–1917 роки) – існування внутрішньої варті, формування військ, які могли би гарантувати внутрішню безпеку держави.

II етап – (1922–1947 роки) – внутрішні війська, які наділені великими адміністративними повноваженнями щодо захисту внутрішніх інтересів держави і знищення дійсних та потенційних противників влади.

III етап – (1947–1991 роки) – післявоєнне радянське реформування внутрішніх військ під вимоги того часу, закріплення функцій з охорони громадського порядку, впровадження новітніх зразків озброєння і активне застосування військ в Афганістані.

IV етап – (1991–2001 роки) – перша спроба створення Національної гвардії, основними елементами діяльності якої був захист територіальної цілісності та суверенітету України, протидія тероризму та захист конституційного ладу в разі спроб захоплення влади насильницьким шляхом.

V етап – (2001–2014 роки) – внутрішні війська в складі Міністерства внутрішніх справ України, до яких увійшли: спеціальні моторизовані військові частини міліції; військові частини спеціального призначення; військові частини з охорони важливих об'єктів, атомних електростанцій, супроводження вантажів; військові частини з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних; військові частини оперативного призначення; військова частина з охорони дипломатичних і консульських представництв; підрозділи забезпечення.

VI етап – (2014 – по теперішній час) – Національна гвардія України в сучасному вигляді, з функціями та повноваженнями, визначеними Законом України «Про Національну гвардію України».

3. Аналіз сучасного законодавства дає змогу узагальнити вимоги до порядку забезпечення громадської безпеки підрозділами Національної гвардії України та визначити, що військові частини є суб'єктами забезпечення вимог Конституції України в сфері створення нормальних умов життєдіяльності населення.

Отже, якщо підсумувати нормотворчі акти діяльності підрозділів Національної гвардії України в сфері забезпечення громадської безпеки та забезпечення громадського порядку, можна дійти до таких висновків:

Законотворчі та нормативно-правові акти, що регулюють діяльність Національної гвардії України в сфері забезпечення громадської безпеки та забезпечення громадського порядку слід систематизувати на три блоки:

Блок I – Конституція України та Закони України, що регулюють діяльність Національної гвардії України у сфері забезпечення громадської безпеки;

Блок II – Постанови Кабінету Міністрів України та Укази Президента України стосовно громадської безпеки і порядку її забезпечення;

Блок III – Відомчі нормативно-правові акти (Накази Міністра внутрішніх справ, Накази Командувача Національної гвардії України), які визначають безпосередню діяльність підрозділів НГУ в сфері забезпечення громадської безпеки.

Положення керівних документів розглядають діяльність Національної гвардії України як суб'єкта забезпечення громадської безпеки та громадського порядку, але не визнають її як одноосібного представника цієї сфери, однак частково визначають порядок взаємодії з іншими суб'єктами забезпечення громадської безпеки.

Дослідження вимог законодавства не дало змогу виділити Національну гвардію України як самостійного суб'єкта забезпечення громадської безпеки, водночас багатогранність функцій та завдань створюють суперечності із застосування підрозділів з охорони громадського порядку.

Також гостро постає питання стосовно того, які ж саме підрозділи Національної гвардії України (або ж сама Національна гвардія в цілому) виступають суб'єктом забезпечення громадської безпеки та громадського порядку. На даний час мультизадачність та багатофункціональність створюють передумови конфронтації стосовно порядку застосування підрозділів.

Водночас немає чіткої уяви, які саме дії Національної гвардії України націлені на забезпечення громадської безпеки та забезпечення громадського порядку – вочевидь це не тільки охорона громадського порядку та забезпечення порядку на масових заходах і в місцях масового скупчення людей.

Виникає необхідність конкретизації завдань та функцій між підрозділами Національної гвардії України та розширення окремих повноважень в сфері охорони громадського порядку [67].

РОЗДІЛ 2.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

2.1. Сутність та зміст формування та функціонування підрозділів Національної гвардії України по забезпеченню громадської безпеки

Після відновлення правового статусу Національної гвардії України в 2014 році постало питання про створення нормативного документа, який би визначив зміст, сутність, функціонал, порядок формування та діяльності військових частин та підрозділів.

Порядок створення військової частини, як окремого суб'єкта господарчої діяльності зазначено в Положенні «Про затвердження Порядку реєстрації військових частин як суб'єктів господарської діяльності у Збройних Силах України», зокрема в пункті 3 зазначено: «Поширити дію затвердженого згідно з пунктом 1 цієї постанови Порядку на інші утворені відповідно до законів України військові формування та Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації» [80].

Основними вимогами, які дозволяють утворити військову частину та зареєструвати її, як суб'єкта господарської діяльності є:

- планований вид господарської діяльності зазначено у переліку видів господарської діяльності, здійснення якої дозволяється військовим частинам;
- здійснення господарської діяльності не знижуватиме рівень бойової та мобілізаційної готовності військової частини;
- у військовій частині наявна відповідна матеріально-технічна база та умови для здійснення господарської діяльності [80].

Наразі, єдиним документом, який регламентує порядок утворення військових частин є Наказ Міністерства оборони України від 16 липня 1997

року № 300 «Про затвердження Положення про військове (корабельне) господарство Збройних Сил України».

Формування військової частини (з'єднання) здійснюється на основі директиви (наказу) вищого штабу (командира, командуючого), в якому вказується:

- на яку військову частину (з'єднання) покладається формування;
- строки формування;
- порядок укомплектування особовим складом, озброєнням, військовою технікою та іншими матеріальними засобами;
- порядок виділення земельних ділянок, казармено-житлового фонду та квартирної майна [80; 156].

Військовим частинам (з'єднанням), які формуються заново, для розміщення особового складу, озброєння, бойової та іншої техніки і матеріальних засобів виділяються казармено-житловий фонд і земельні ділянки, необхідні для розміщення у стаціонарних умовах та організації навчальних центрів (таборів), стрільбищ, полігонів, аеродромів, автомобільних доріг, складів, казарм, парків, танкодромів та інших потреб [80, 156].

Так, наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Положення про військове (корабельне) господарство Збройних Сил України» впорядковує порядок формування військових частин у Збройних Силах України, проте дія даного наказу не поширена на Національну гвардію України. Відтак, нагальним питанням постає впорядкування створення військових частин саме в Національній гвардії України.

Так як, створення військових частин НГУ не впорядковано, то ми вирішили дослідити дане питання в аспекті Збройних Сил, відтак відведення земельних ділянок здійснюється відповідно до чинного законодавства.

При відведенні земельної ділянки для військового містечка враховується не тільки необхідність розташування будівель та споруд, але й забезпечення бойової підготовки військ [156].

Відведення приміщень для розміщення особового складу військових частин, що заново формуються, здійснюється за рішенням відповідного командування через квартирно-експлуатаційні органи, виходячи із штатної чисельності, встановленої дислокації, діючих норм розквартирування і вказівок вищого органу управління [156].

Приміщення для лазень, пралень та хлібопекарень відводяться і обладнуються у тих випадках, коли немає можливості забезпечити потребу в них за рахунок лазень, пралень і хлібопекарень, які знаходяться у віданні місцевих органів влади чи інших відомств [156].

Як правило, військові частини забезпечують себе самі лазнями, пральнями, хлібопекарнями, проте, є випадки і забезпечення за рахунок аутсорсингу, або забезпечення за рахунок підприємств - укладається договір з надання визначеної послуги, між командиром військової частини та безпосередньо підприємством.

Командиру військової частини (з'єднання) забороняється змінювати призначення зайнятих будівель (приміщень), виконувати перебудову та перепланування, перенесення чи розбирання існуючих та зведення нових споруд без дозволу квартирно-експлуатаційних органів [156].

Приймання казармено-житлового і табірному фонду, комунальних споруд та земельних ділянок, відведених для військових частин, здійснюється представниками військової частини (з'єднання) представниками квартирно-експлуатаційних органів району (гарнізону) за актами та описами. Для цієї мети наказом начальника гарнізону призначається комісія [156].

Заново сформована військова частина (з'єднання) на час формування забезпечується матеріальними засобами і коштами частиною (з'єднанням), яка її формує [156].

Але слід розуміти, що новоутворена військова частина формується за рахунок військової частини, яка її формує, і забезпечується в повному обсязі до моменту утворення нової юридичної, повноправної особи, з усіма ознаками військової частини.

На начальників служб військової частини (з'єднання), яка формує цю частину, відповідним командуванням покладається відповідальність за забезпечення заново сформованої частини (з'єднання) керівними документами, книгами, бланками обліку та звітності [156].

На самостійне забезпечення матеріальними засобами та коштами заново сформована військова частина (з'єднання) переходить після закінчення формування її служб [156].

Зарахування на забезпечення здійснюють управління (відділи) військового округу (оперативного командування) на підставі наказу командуючого про закінчення формування і донесень військової частини (з'єднання) про отримані під час формування матеріальні засоби та кошти. Ці донесення повинні бути завірені службами військової частини (з'єднання), яка її формувала [156].

Відповідно до Закону України «Про Національну гвардію України» та з метою визначення правових засад організації та порядку діяльності військових частин і підрозділів з охорони громадського порядку Національної гвардії України, їх правового статусу, функцій та повноважень Постановою Кабінету Міністрів України було прийнято Положення «Про військові частини і підрозділи з охорони громадського порядку Національної гвардії України» [64; 76].

Так, відповідно до Положення, структура військових частин, у тому числі на особливий період, затверджується Міністром внутрішніх справ України за

пропозицією командувача Національної гвардії України. Штати військових частин, у тому числі на особливий період, затверджуються командувачем Національної гвардії України. Військові частини, які входять до складу оперативно-територіального об'єднання, підпорядковуються начальникові територіального управління Національної гвардії України. Військові частини, які не входять до складу оперативно-територіального об'єднання, підпорядковуються безпосередньо командувачеві Національної гвардії України [76].

До військових частин з охорони громадського порядку відносяться бригади, полки, окремі батальйони, до підрозділів з охорони громадського порядку – батальйони, роти та взводи [76].

До складу військових частин з охорони громадського порядку можуть входити інші підрозділи, визначені в Законі України «Про Національну гвардію України». Підрозділи з охорони громадського порядку можуть входити до складу інших військових частин Національної гвардії України (Додаток Б, Додаток В, Додаток Г) [76].

Так, відповідно до напрямів службово-бойової діяльності, забезпеченням громадської безпеки у відсотках від загальної чисельності Національної гвардії України займаються:

- підрозділи з охороною громадського порядку – 22%;
- підрозділи оперативного призначення – 21%;
- підрозділи з охорони дипломатичних представництв і консульських установ – 3% від загальної чисельності;
- за потреби, у виняткових випадках можуть застосовуватись: окремі загони спеціального призначення – 2%; навчальні заклади та частини – 8%.

Отже, для забезпечення громадської безпеки та громадського порядку за звичайних умов застосовується 46% всіх підрозділів Національної гвардії України, а при ускладненні оперативної обстановки – 56% від всіх підрозділів, або від загальної чисельності Національної гвардії України [81]. Але це не стала

цифра, так як, відповідно до нормативних документів із порядку залучення особового складу – до несення служби з охорони громадського порядку залучається 50% від наявної чисельності особового складу підрозділу, а у разі ускладнення оперативної обстановки чисельність залученого особового складу збільшується до 70%. Відповідно до наведених даних не складно провести розрахунки щодо загальної кількості військовослужбовців і підрозділів, залучених тим чи іншим чином до забезпечення громадської безпеки [76].

Слід розрізняти, що військові частини з охорони громадського порядку залучаються до несення служби за звичайних умов, під час посилених заходів громадської безпеки, під час масових заходів, масових заворушень і заходів із масовим скупченням людей. Військові частини оперативного призначення залучаються до несення служби тільки в умовах ускладненої оперативної обстановки, а також під час посилених заходів громадської безпеки, під час масових заходів, масових заворушень і заходів із масовим скупченням людей. Але також є військові частини змішаного типу, окремі підрозділи яких виконують завдання із забезпечення громадської безпеки.

До військових частин виключно із охорони громадського порядку належить 4 бригади та 2 полки; до військових частин оперативного призначення – 4 бригади, 3 полки, 3 батальйони, 2 загони; до військових частин змішаного типу – 2 бригади; 3 полки, 9 батальйонів (Додаток А).

Але слід розуміти, що в чистому вигляді військових частин, які займаються тільки одним видом діяльності майже не існує. Тому відповідно до функцій і задач згідно із законодавством будь-який підрозділ Національної гвардії України може виконувати непритаманні функції, зокрема і охорону громадського порядку або забезпечення громадської безпеки.

Сутність та зміст формування підрозділів з охорони громадського порядку кардинально не відрізняється від загального принципу формування військової частини.

Військова частина – основна військова одиниця постійної організації, що організаційно може входити до складу більшої військової частини або з'єднання [84].

Військова частина – типова організаційна одиниця, що утримується на окремому штаті і призначається для виконання визначених завдань самостійно або у складі організаційної структури вищого рівня. Під військовими частинами тут і далі розуміють органи військового управління, з'єднання, військові частини, військові кораблі (екіпажі), військові навчальні заклади та установи [84].

Організаційно-штатні структури військових частин майже типові і відрізняються лише вимогами до специфіки діяльності тієї чи іншої військової частини (наприклад: військові частини з охорони громадського порядку в своєму складі мають ще заступника командира військової частини і офіцерів штабу, які відповідають саме за цей напрям діяльності і відповідно так і називаються – заступник командира військової частини з громадської безпеки та відділ або офіцер з організації служби з охорони громадського порядку відповідно).

Під поняттям «частина» найчастіше маються на увазі полк або бригада. Зовнішніми ознаками частини є: наявність власного діловодства, військового господарства, поточного рахунку в органах казначейства, поштової і телеграфної адреси, власної гербової печатки, таємного та нетаємного діловодства, права командира віддавати письмові накази. Тобто частина має достатню автономність. Окрім полку та бригади частинами можуть бути штаби з'єднань, об'єднань, окремі структурні підрозділи, родів, видів, наприклад: Управління кадрів Національної гвардії України, Головне управління Національної гвардії України, а також інші військові організації (госпіталь, поліклініка, продовольчий склад, речовий склад, ансамблі, військові навчальні заклади тощо) [84].

У ряді випадків статус частини зі всіма її зовнішніми ознаками можуть мати формування, які відносяться до підрозділів. Частинами можуть бути батальйон, рота і навіть іноді взвод. Такі формування до складу полків або бригад не входять, а безпосередньо, як самостійна військова частина, на правах полку або бригади можуть входити до складу більшого підрозділу і навіть безпосередньо підпорядковуватися Головному управлінню Національної гвардії України. Характерною ознакою таких частин є слово «окремий», що стоїть після цифр перед найменуванням. Втім і полк може мати в найменуванні слово «окремий». Це в тому випадку, якщо полк не входить до складу бригади, а входить безпосередньо до складу Оперативно-територіального об'єднання. Наприклад, 16 Окремий полк Охорони громадського порядку [83; 84].

Основна відмінність військової частини з охорони громадського порядку від інших підрозділів – це наявність заступника командира військової частини з громадської безпеки і наявність відділу з організації і несення служби з охорони громадського порядку. Відповідно до специфіки діяльності таких підрозділів дещо відрізняється і забезпечення цих військових частин. Основними підрозділами з охорони громадського порядку, тобто безпосередніми виконавцями, суб'єктами забезпечення громадської безпеки у військових частинах є патрульні батальйони, патрульні роти і патрульні взводи.

Незважаючи на те, що нормативно-правовими актами визначено порядок утворення, формування та функціонування військових частин та підрозділів НГУ, слід констатувати, що означені нормативно-правові акти не закріплюють основні принципи, відповідно до яких військові частини утворюються та формуються і, фактично єдиним критерієм формування підрозділів є функції НГУ, які закріплені в Законі України «Про Національну гвардію України».

Отже, виходячи із викладеного вище, можна зробити наступні висновки:

1. Найнебезпечніші, з точки зору громадської безпеки, місця ймовірного скупчення людей, протиправних дій, масових заворушень і масових заходів – це

міста обласного значення. В кожній області базується як мінімум один підрозділ із забезпечення громадської безпеки. Це свідчить про дотримання територіального принципу при формуванні військових частин НГУ.

2. Специфіка діяльності підрозділів з охорони громадського порядку вимагає додаткового органу управління і забезпечення виконання завдань – це відділ з охорони громадського порядку у військовій частині, а також заступник командира військової частини з громадської безпеки.

3. Суттєвої відмінності в організаційно-штатній структурі патрульних підрозділів від решти підрозділів немає, окрім додавання до назви підрозділу слова «патрульний» (патрульний батальйон, патрульна рота, патрульний взвод), при цьому функціональне призначення таких підрозділів залишається незмінним.

4. Суб'єктами і прямими виконавцями забезпечення громадського порядку і громадської безпеки слід вважати військовослужбовців військових частин з охорони громадського порядку, а також військовослужбовців змішаних військових частин, частин особливого призначення та інших підрозділів НГУ, які прямо або опосередковано забезпечують громадську безпеку, зокрема під час виконання завдань в зоні проведення ООС.

2.2. Особливості службово-бойової підготовки військовослужбовців Національної гвардії України по забезпеченню громадської безпеки

У своїй діяльності під час виконання завдань з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки військовослужбовці НГУ керуються Конституцією України та законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, наказами Міністра внутрішніх справ України та командувача Національної гвардії України [75].

Військовослужбовці військових частин з охорони громадського порядку службу з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки

виконують у складі самостійних та/або спільних з поліцією нарядів, а військовослужбовці військових частин оперативного призначення – тільки в складі спільних з поліцією нарядів [75].

Відтак з 2019 року Міністром внутрішніх справ А.Б. Аваковим ініційоване самостійне несення служби військовослужбовцями Національної гвардії України у таких містах як Київ, Харків, Дніпро, Одеса тощо.

Для виконання службових завдань з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки військові частини з охорони громадського порядку та військові частини оперативного призначення Національної гвардії України залучають особовий склад, який забезпечується засобами індивідуального захисту, спеціальними засобами, вогнепальною зброєю, бойовою та спеціальною технікою й іншими засобами відповідно до законодавства [71; 75]:

1) для несення служби шляхом патрулювання – від військових частин з охорони громадського порядку на підставі плану залучення сил та засобів військової частини до служби з охорони громадського порядку 5 разів на тиждень по 6 годин на добу з часу прибуття військових нарядів до місця виконання завдань та до їх вибуття до пункту постійної дислокації військової частини Національної гвардії України. Кількість особового складу, що виділяється для патрулювання, має становити 50% наявної чисельності особового складу підрозділів з охорони громадського порядку, кількість патрульних автомобілів (патрульних на велосипедах, мотоциклах, мопедах) та кінологів зі службовими собаками – 50% наявної чисельності водіїв патрульних автомобілів, кінологів за умови не меншої чисельності патрульних автомобілів та службових собак [75];

2) для забезпечення охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки під час проведення зборів, мітингів, вуличних походів, демонстрацій, інших масових заходів, під час заходів у громадських місцях за

участю осіб, щодо яких здійснюється державна охорона, а також під час проведення поліцейських операцій, пошукових заходів та надзвичайних ситуацій – від військових частин з охорони громадського порядку та військових частин оперативного призначення у порядку, визначеному законодавством України. Кількість особового складу, що виділяється для зазначених заходів, має становити не більше ніж 50% наявної чисельності особового складу військових частин, кількість патрульних автомобілів (патрульних на велосипедах, мотоциклах, мопедах) та кінологів зі службовими собаками – не більше ніж 50% наявної чисельності водіїв патрульних автомобілів, кінологів за умови не меншої чисельності патрульних автомобілів та службових собак. За посиленого варіанта несення служби відсоток залучення сил і засобів військових частин за рішенням старшого оперативного начальника може бути збільшений до 70% [75]..

Відповідно до вимог керівних документів, під час несення служби з охорони громадського порядку військовослужбовці підпорядковуються старшому оперативному начальнику і виконують всі його вказівки та розпорядження в межах чинного законодавства.

Старший оперативний начальник – керівники головних управлінь Національної поліції України в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, областях та місті Києві або особи, які виконують їх обов'язки. У разі ускладнення оперативної обстановки за рішенням старшого оперативного начальника або уповноваженої ним особи та за погодженням з командиром військової частини час несення служби військовим нарядам може бути продовжено, але не більше ніж на 2 години. Загальна тривалість несення служби не повинна перевищувати 40 годин на тиждень [75].

У разі проведення в зоні оперативного реагування військової частини Національної гвардії України заходів, що потребують значного збільшення залучення особового складу у дні відпочинку та проведення занять, командир

військової частини за письмовим погодженням зі старшим оперативним начальником або уповноваженою ним особою в наступні дні скорочує обов'язкові норми щоденного залучення військовослужбовців до служби або переносить дні відпочинку та проведення занять на інші дні тижня [75].

Відповідно до керівних документів старший оперативний начальник має право разом з командиром військової частини визначати обсяги залучення сил і засобів військових частин з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки; заслуховувати інформацію командира військової частини про виконання завдань з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки; спільно з представниками територіальних управлінь перевіряти несення служби військовими нарядами, а також умови виконання завдань з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки за межами пунктів постійної дислокації; оцінювати повноту, своєчасність і якість виконання військовою частиною поставлених завдань з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки та боротьби зі злочинністю [75].

Проте слід розуміти, що старший оперативний начальник призначається лише під час несення служби по охороні громадського порядку або забезпечення громадської безпеки під час масових заходів проте в життєдіяльність військової частини і в повсякденну діяльність він не втручається і не має на це законних підстав.

Інструкція «Про організацію та несення служби з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки військовими частинами (підрозділами) Національної гвардії України» зазначає, що старший оперативний начальник спільно з командиром військової частини організовує службу з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, розробляє дислокацію маршрутів патрулів; інформує командира військової частини про оперативну обстановку на території, яка обслуговується; аналізує

ефективність залучення особового складу до охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки і визначає заходи щодо найбільш ефективного застосування сил і засобів; з метою налагодження взаємодії сил і засобів, залучених до охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, не рідше одного разу на рік організовує проведення навчально-тренувальних навчань поліцейських та військовослужбовців Національної гвардії України в умовах, максимально наближених до реальної обстановки під час охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, після завершення яких здійснює аналіз результатів їх проведення; сприяє наданню військовим частинам місць тимчасової дислокації та вживає заходів щодо поліпшення побутових умов для військовослужбовців під час виконання завдань з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки за межами пунктів постійної дислокації [75].

Для застосування заходів дисциплінарного впливу щодо військовослужбовців старші оперативні начальники звертаються до командирів військових частин Національної гвардії України [75].

Але необхідно зазначити, що будь-який дисциплінарний вплив на військовослужбовців, які порушили порядок несення служби, здійснюється лише після завершення несення служби, після ретельного вивчення обставин, та умов, що сприяли порушенню.

Керівник територіального органу поліції закріплює зони оперативного реагування (місця виконання завдання) за Національною гвардією України, а в разі змін в оперативній обстановці завчасно, але не пізніше ніж за 2 години до початку виконання службових завдань з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки інформує командира військової частини про перерозподіл місць виконання завдання, доводить оперативну обстановку в районах несення служби за минулу добу та заплановані заходи на поточну добу, чисельність і види нарядів для прийняття командиром військової частини

рішення щодо організації служби з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки на добу. Передача такої інформації здійснюється між оперативними черговими військових частин та територіальними органами поліції каналами зв'язку в єдиній цифровій відомчій телекомунікаційній мережі Міністерства внутрішніх справ [75].

Організація взаємодії військових частин з територіальними органами поліції визначається Порядком організації взаємодії Національної гвардії України та Національної поліції України під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку, затвердженим наказом Міністерства внутрішніх справ України від 10.08.2016 року № 773 [79; 75].

Підготовка сил і засобів військових частин до виконання завдань з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, проведення розводу та ведення службової документації військових нарядів здійснюється відповідно до законодавства [85; 75].

Проте нами визначено, що чинне законодавство, не регламентує порядок підготовки, несення служби військовослужбовців, а також не визначає порядок їх дій в тих чи інших обставинах, які можуть статися під час забезпечення ними громадської безпеки та порядку.

Для виконання завдань з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки призначаються такі основні види військових нарядів: патруль; пост охорони громадського порядку; наряд на контрольно-пропускному пункті; резерв; ланцюг. Залежно від оперативної обстановки та порядку виконання завдань з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки можуть призначатися інші види військових нарядів. Військові наряди підпорядковуються командиру, оперативному черговому військової частини Національної гвардії України, черговому військових нарядів та начальнику групи військових нарядів, керівнику та черговому територіального органу поліції, в межах місць виконання завдання яких

військові наряди виконують завдання з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки. Військовослужбовці несуть службу з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки у форменому одязі, екіпіруються (озброюються) за рішенням старшого оперативного начальника, погодженим з начальником територіального управління (командиром військової частини) [75].

Інструктаж особового складу, задіяного до охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, проводить керівник територіального органу поліції або уповноважена ним особа спільно з представниками територіальних управлінь (військових частин, підрозділів) Національної гвардії України. Під час виконання завдань із патрулювання диспетчер територіального органу поліції здійснює керівництво патрулями Національної гвардії України через чергового військових нарядів (начальника групи військових нарядів) [75].

Підбиття підсумків виконання завдань з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки після їх закінчення проводить керівник територіального органу поліції або уповноважена ним особа в територіальному органі поліції спільно з представниками територіальних управлінь (військових частин, підрозділів) Національної гвардії України [75].

Знову ж таки слід зазначити, що яким саме чином проходить підбиття підсумків виконання завдань з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, які основні елементи, на що звертається увага і взагалі структура такого заходу не передбачена нормативно-правовими актами.

Також слід зазначити, що керівник територіального органу поліції з командиром військової частини щомісяця проводить аналіз ефективності залучення військовослужбовців до охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки. Виконання завдань щодо забезпечення громадської безпеки та охорони громадського порядку під час проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій та інших масових заходів, що створюють небезпеку для життя та здоров'я громадян, за участі військових

частин знову ж таки організовує керівник територіального органу поліції, на території юрисдикції якого проводяться такі заходи [75].

Основними силами, що забезпечують громадську безпеку та охорону громадського порядку, є особовий склад органів поліції, додатковими силами – особовий склад військових частин Національної гвардії України [75].

Відповідно до прогнозу розвитку обстановки під час проведення зборів, мітингів, вуличних походів, демонстрацій, інших масових заходів, заходів у громадських місцях за участю осіб, щодо яких здійснюється державна охорона, а також під час проведення спільних заходів з метою стабілізації оперативної обстановки в разі її загострення та з урахуванням кількості сил, залучених до забезпечення охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, у військових частинах можуть створюватися мобільні резерви в складі груп оперативного шикування за рішенням командувача Національної гвардії України. Розрахунок сил і засобів груп оперативного шикування, їх склад та екіпірування військовослужбовців, обсяг забезпечення матеріально-технічними засобами, службова документація здійснюються відповідно до законодавства [75].

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань [72] до спеціальних засобів віднесено: гумові та пластикові кийки; електрошокові пристрої контактної та контактно-дистанційної дії; засоби обмеження рухомості (кайданки, сітки для зв'язування тощо); засоби та пристрої обмеження доступу на певну територію (захисні бар'єри, турнікети); засоби примусової зупинки транспорту; службові собаки та службові коні; засоби акустичного та мікрохвильового впливу; спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби; пристрої, гранати та боєприпаси світлозвукової дії; засоби, споряджені гумовими або аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії; засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії;

пристрої для відстрілу спеціальних засобів; пристрої, гранати, боєприпаси та малогабаритні підривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень; засоби, споряджені безпечними димоутворюючими препаратами; водомети, бронемашини без установленого на них штатного озброєння та інші спеціальні транспортні засоби.

Також в цій Постанові зазначено, що військовослужбовець Національної гвардії України повинен попередити про намір використання спеціальних засобів, надати при цьому особам, щодо яких можуть бути застосовані спеціальні засоби, достатньо часу для виконання своїх вимог (попередження може бути зроблено голосом, а в разі значної відстані або звернення до великої групи людей – через гучномовні установки і в кожному випадку бажано мовою, зрозумілою для осіб, проти яких ці засоби застосовуватимуться, а також українською мовою не менш як два рази з наданням часу, достатнього для припинення правопорушення), крім випадків, коли зволікання із застосуванням спеціальних засобів створює реальну загрозу життю та здоров'ю особового складу Національної гвардії, поліцейського, персоналу дипломатичних представництв та консульських установ іноземних держав в Україні, інших осіб, а також може спричинити тяжкі наслідки або у випадку, якщо таке попередження є неможливим чи недоречним у ситуації, що склалася. А у кожному випадку застосування спеціальних засобів у найкоротші строки забезпечити надання потерпілим домедичної допомоги, повідомивши лікарям і медичним закладам, який засіб застосовано та яку допомогу надано. Вид спеціального засобу, час початку та інтенсивність його застосування визначається з урахуванням обставин, що склалися, характеру правопорушення та особи правопорушника. Під час несення служби у складі військової частини (підрозділу, групи) рішення про застосування спеціальних засобів приймає визначена в установленому порядку службова особа, відповідальна за забезпечення громадського порядку, або керівник операції чи командир

відповідної військової частини (підрозділу, групи) Національної гвардії. Військовослужбовці Національної гвардії, які індивідуально виконують службові завдання, приймають такі рішення самостійно [72].

Але є певний перелік обмежень щодо застосування спеціальних засобів під час несення служби із забезпечення громадської безпеки, перелік яких визначений в нормативно-правових актах.

Підготовку ж особового складу до безпосереднього виконання завдань з охорони громадського порядку забезпечує командир військової частини, до такої підготовки слід віднести: професійну підготовку офіцерів; підготовку органів управління; бойову, гуманітарну і спеціальну підготовку особового складу, який залучається до несення служби з охорони громадського порядку; підготовку спеціалістів (водіїв, кінологів, спеціалістів із застосування конкретних спеціальних засобів); підбір і навчання чергових військових нарядів, начальників груп військових нарядів, патрульних.

На сучасному етапі функціонування підрозділів НГУ з охорони громадського порядку існує суттєвий недолік в нормативному забезпеченні службово-бойової підготовки військовослужбовців до несення служби з охорони громадського порядку, є відсутність єдиного нормативного акту, який би регулював означене питання. В даному контексті слід зазначити, що до 2014 року питання службово-бойової підготовки було врегульовано.

Так, Тимчасове положення про організацію служби спеціальних моторизованих військових частин міліції, військових частин спеціального призначення та підрозділів оперативного призначення внутрішніх військ МВС України, затверджене Наказом МВС України від 05.07.2005 року № 521, яке було чинне до 2014 року чітко визначало порядок, напрями і методи підготовки військовослужбовців до несення служби з охорони громадського порядку. Зокрема, було визначено, що начальників груп військових нарядів слід підбирати зі складу прапорщиків, сержантів і солдатів, що прослужили у

військовій частині не менше 3 місяців і досконало знають патрульно-постову службу, дисципліновані, у першу чергу із відмінників служби, бойової та гуманітарної підготовки [86].

Навчання та підготовку чергових військових нарядів, начальників патрульних груп, начальників військових нарядів необхідно здійснювати:

- на спеціальних заняттях (зборах) за навчальною програмою, яка розроблена штабом військової частини;
- під час проведення з ними інструктажів перед заступанням на службу;
- під час проведення спільних тренувань та занять в територіальному органі внутрішніх справ;
- під час підбиття підсумків несення служби і під час обміну досвідом роботи [86].

Підготовка патрульних до несення служби з охорони громадського порядку проводиться перед кожним заступанням на службу у визначений час командиром військової частини. До такої підготовки необхідно залучати фахівців органів внутрішніх справ, які прибувають у військові частини для проведення інструктивних занять. На проведення інструктивних занять відводиться не менше 50 хвилин [86].

Важливим аспектом діяльності підрозділів Національної гвардії України по забезпеченню громадської безпеки являється все ж таки якісна підготовка до охорони громадського порядку. Відтак Наказ МВС України від 05.07.2005 року № 521 (який втратив чинність) містив інформацію стосовно підготовки військових нарядів.

Згідно якого, підготовка військових нарядів включає:

- бойовий розрахунок особового складу;
- інструктаж чергових військових нарядів, начальників груп військових нарядів;
- інструктаж патрульних груп і патрулів військових нарядів;

- інструктивні заняття з особовим складом;
- інструктаж виконавців за планом морально-психологічного забезпечення;
- матеріально-технічне і медичне забезпечення особового складу [86].

Бойовий розрахунок особового складу проводиться командиром підрозділу у визначений розпорядком дня військової частини час, для цього шикується весь особовий склад підрозділу [86].

На бойовому розрахунку командир підрозділу оголошує підсумки служби за минулу добу, оновлені дані про оперативну обстановку, наряди для несення служби з охорони громадського порядку, розрахунок особового складу і порядок дій при ускладненні оперативної обстановки, порядок проведення занять з бойової та гуманітарної підготовки з військовослужбовцями, які вільні від служби, наряди внутрішньої служби та склад чергового підрозділу, прізвища військовослужбовців, які виконуватимуть обов'язки за посадою, яким надається вихідний день, а також звільнені від несення служби через хворобу та інші причини, накази старших начальників, заохочення [86].

Важливим питанням була також підготовка чергових військових нарядів і військових нарядів до несення служби, в Наказі МВС України від 05.07.2005 року № 521 (який втратив чинність) було зазначено, яким чином, ким і коли здійснюється інструктаж вищезазначених осіб.

Інструктаж чергових військових нарядів проводить командир військової частини або його заступники; начальників патрульних груп, патрулів військових нарядів – командири підрозділів (батальйону, роти) або їх заступники з громадської безпеки. Цей інструктаж проводиться до початку інструктивних занять з особовим складом і на нього відводиться не менше 20 хвилин [86].

Під час проведення інструктажу черговим військових нарядів, начальникам патрульних груп та патрулів військових нарядів оголошуються:

- підсумки й оцінка служби кожного підрозділу (наряду) за минулу добу;
- оперативна обстановка, що склалася на поточну добу;
- завдання з охорони громадського порядку й особливості їх виконання;
- надані транспортні та технічні засоби;
- порядок взаємодії і зв'язку військових нарядів між собою, з нарядами органів внутрішніх справ, добровільними громадськими формуваннями і гарнізонними патрулями;
- необхідні елементи підготовки особового складу до несення служби, порядок і місце проведення інструктивних занять особового складу (в навчальному класі, обладнаному містечку тактичної підготовки військ тощо) [86].

Кожна посадова особа повинна знати порядок своїх дій на підготовчому етапі несення служби. Інструктаж та інструктивні заняття відіграють важливу роль у підготовці підрозділів по забезпеченню громадської безпеки.

На інструктажі перевіряються знання обов'язків і уміння діяти під час ускладнення обстановки. Після інструктажу військовослужбовці отримують табельну зброю. Крім цього, чергові військових нарядів отримують відповідну документацію [86].

Інструктивні заняття з особовим складом військових нарядів проводять командири взводів у навчальному класі, обладнаному містечку тактичної підготовки військ з використанням схем (макетів) та інших наочних посібників, приладів [86].

На інструктивному занятті:

- оголошується склад військових нарядів;
- коротко підбиваються підсумки несення служби за минулу добу;
- доводиться оперативна обстановка;
- ставляться конкретні завдання особовому складу та роз'яснюється порядок їх виконання;

- уживаються заходи щодо додержання законності й особистої безпеки при несенні служби;

- відпрацьовуються нормативи з тактичної підготовки військ та прийоми рукопашного бою і самозахисту;

- перевіряються знання своїх обов’язків, порядок допуску посадових осіб до здійснення перевірки служби, спорядження і зовнішній вигляд військовослужбовців;

- відпрацьовуються найбільш характерні тактичні прийоми несення служби (ведення нагляду, виявлення осіб, що підозрюються у вчиненні злочину, запобігання та припинення групових порушень громадського порядку, затримання озброєних злочинців тощо), що вводяться при ускладненні оперативної обстановки [86].

У вищезазначеній постанові також було зазначено, що і коли військовослужбовець повинен був взяти із собою на службу. Зрозуміло, що військовослужбовці обов’язково отримують спеціальні засоби, відповідно до оперативної обстановки, що склалася.

Відтак, в інструкції зазначено, що собовому складу, призначеному у військовий наряд, видаються:

- службове посвідчення встановленого зразка (начальнику військового наряду, начальнику патрульної групи, черговому військових нарядів);

- контрольний листок патруля (поста охорони порядку), автопатрулю – журнал служби автопатруля і картки маршруту патруля (начальникам військових нарядів);

- радіостанція (начальнику військового наряду, начальнику патрульної групи, черговому військових нарядів);

- свисток;

- індивідуальний перев’язувальний пакет (аптечка);

- кишеньковий електричний ліхтар;

- фотокартки та інші дані про осіб, щодо яких установлено адміністративний нагляд, та осіб, яких оголошено в розшук;
- бланки рапортів про адміністративні правопорушення (начальнику військового наряду, начальнику патрульної групи, черговому військових нарядів);
- спеціальні засоби;
- особиста зброя та боєприпаси (при несенні служби зі зброєю) [86].

Однак, враховуючи той факт, що дане положення втратило чинність, а іншого положення не прийнято, виникає суттєва проблема, пов'язана з нормативним врегулюванням питань службово-бойової підготовки військовослужбовців НГУ.

Отже, службово-бойова підготовка військовослужбовців до несення служби з охорони громадського порядку має свої особливості. Доцільно розділити таку підготовку на 3 етапи.

I етап – підготовчий, який починається з моменту отримання завдання про забезпечення громадського порядку і включає такі заходи:

- відслідковування, негайне та ефективне реагування на будь-які зміни в оперативній обстановці, своєчасне інформування з цього питання територіального управління;
- визначається алгоритм дій військовослужбовців щодо застосування поліцейських заходів при здійсненні охорони громадського порядку під час масового заходу, доводяться вимоги законодавчих та інших нормативно-правових актів, що охоплюють питання відповідальності організаторів та учасників масових акцій за порушення правопорядку;
- військовослужбовцям доводиться оперативна обстановка та роз'яснюється порядок виконання отриманого завдання;
- проводяться інструктажі (заняття) з особовим складом, підготовка зброї, спеціальної техніки, засобів зв'язку, індивідуального захисту та активної

оборони, спеціальних засобів, автотранспорту, обмундирування та спорядження, стройові огляди. На інструктажах з використанням схеми території роз'яснюється програма масового заходу, уточнюються ділянки охорони громадського порядку, сектори, напрямки, маршрути руху людей і стоянки транспорту, розміщення пунктів керування, резервів, медичних пунктів, торговельних місць, санітарних вузлів, а також проводиться ознайомлення нарядів із зразками перепусток (квитків) та інших документів, які дають право проходження (проїзду) у зону оточення. Крім того, перевіряється справність технічних і спеціальних засобів з метою здійснення заходів щодо усунення недоліків;

- командиром військової частини приймається рішення щодо виконання завдання та організовується всебічне його забезпечення;

- у день проведення масового заходу перевіряється наявність особового складу та стан його екіпірування, наявність та правильність заповнення необхідної службової документації, а також проводяться інструктажі всього особового складу [86].

На випадок зміни або ускладнення оперативної обстановки командир військової частини (батальйону, роти) повинен мати карту-схему всього населеного пункту, місцевості, яка прилягає до місця проведення масового заходу.

Керівництвом Головного управління Національної поліції України в областях, м. Київ, територіальних органів Національної поліції за участю командирів військових частин проводиться рекогносцирування місцевості, де відбуватимуться масові заходи, з метою всебічного та ретельного вивчення її особливостей, криміногенної обстановки, наявності та стану мереж автодоріг, можливих шляхів підходу (під'їзду) учасників заходів, їх евакуації, місць стоянки автотранспорту, технічного стану об'єктів, що знаходяться поблизу, тощо. З урахуванням можливого розвитку подій визначаються місця

розташування нарядів, необхідна чисельність сил і засобів, порядок маневрування ними, уточнюються завдання, розподіл нарядів, перевіряється реальність установлених термінів розгортання залучених сил, відпрацьовується взаємодія з нарядами поліції, іншими силами, що залучаються в разі ускладнення оперативної обстановки.

У ході рекогносцирування особлива увага звертається на виявлення сторонніх предметів, що можуть бути використані як знаряддя для нанесення тілесних ушкоджень їх учасникам та стороннім особам, протидії працівникам міліції. За результатами цієї роботи складається відповідна довідка, а в разі виявлення недоліків – акт, який негайно подається до відповідних органів, організацій та установ для усунення цих недоліків, встановлюється контроль за їх усуненням [87].

Планувальні, розпорядчі та звітні документи щодо застосування особового складу Національної гвардії України до забезпечення охорони громадського порядку під час масових заходів визначаються командувачем Національної гвардії України.

II етап – виконавчий, який охоплює дії військових нарядів та управління ними безпосередньо під час проведення заходів із забезпечення громадської безпеки.

У цей період організовується служба нарядів із забезпечення громадського порядку та безпеки в районі проведення масового заходу та на прилеглий території.

Особовий склад Національної гвардії України прибуває в район несення служби в час, визначений старшим оперативним (оперативним) начальником. Черговий військових нарядів організовує охорону автотранспорту, встановлює зв'язок зі старшим оперативним (оперативним) начальником, керівниками зон, ділянок, секторів, уточнює обстановку, особисто та через офіцерів штабу перевіряє своєчасність і правильність зайняття підрозділами (нарядами) зон,

ділянок, секторів, уточнює завдання підрозділам (нарядам), перевіряє готовність особового складу до несення служби та доповідає старшому оперативному начальникові.

При забезпеченні охорони громадського порядку під час масового заходу особовий склад з'єднань та військових частин Національної гвардії України перебуває в резерві поблизу найбільш уразливих місць проведення масового заходу в готовності до вирішення покладених на нього завдань, та при необхідності здійснює посилення нарядів Національної поліції.

Основні завдання, які вирішуються в цей період особовим складом:

- разом з організаторами заходів проводиться забезпечення необхідних умов безпеки учасників, дотримання встановлених правил поведінки в місцях проведення масових заходів;

- у разі необхідності проводяться режимні заходи (оточення місця проведення масового заходу) під час яких громадяни, які проживають або працюють у зоні оточення, пропускаються до місця проживання після пред'явлення паспорта або іншого документа, який посвідчує особу, а до місця роботи – за спеціальними перепустками. Може бути встановлений інший порядок пропускання.

Чергові військових нарядів під час служби організовують постійне збирання даних про перебіг подій у районі проведення масового заходу і, з урахуванням змін в оперативній обстановці, з метою раціонального використання сил і засобів, а також своєчасного маневрування ними особисто вживають заходів або вносять відповідні пропозиції старшому оперативному (оперативному) начальникові. Проводять особисто або через начальників патрульних груп заміну особового складу у місцях несення служби.

Про обстановку і результати несення служби черговий військових нарядів доповідає командирові (черговому) військової частини кожну годину, при зміні

в оперативній обстановці, виникненні нештатних ситуацій – негайно.

ІІІ етап – заключний, починається з моменту припинення несення служби до прибуття в пункт постійної дислокації, здійснюється шляхом:

- згортання сил і засобів та зосередження їх у призначених пунктах;
- перевірки наявності особового складу, зброї, боєприпасів, спеціальних засобів, майна;
- підбиття підсумків несення служби;
- руху до пункту постійної дислокації.

Припинення несення служби здійснюється тільки з дозволу старшого оперативного (оперативного) начальника.

Результати виконання завдання служби в установленому порядку доповідаються безпосередньому командирові.

Контроль за організацією та несенням служби з охорони громадського порядку особовим складом під час проведення масових заходів проводиться в установленому порядку, при цьому особлива увага звертається на особовий склад, який діє у відриві від загальних сил.

Отже, нами виділено 3 етапи підготовки до несення служби, а саме:

І етап – підготовчий;

ІІ етап – виконавчий;

ІІІ етап – заключний.

Кожен етап підготовки до несення служби має свої особливості і завдання, спрямовані на якісне несення служби особовим складом військових частин і забезпечення громадської безпеки на належному рівні, а також на недопущення надзвичайних подій в районах патрулювання.

Окрему увагу слід приділити порядку підготовки до несення служби із забезпечення громадської безпеки підрозділами НГУ під час масових заворушень.

Основою сил та засобів, що залучається до проведення операції з припинення масових заворушень є зведений загін, або угруповання сил і засобів органів, підрозділів внутрішніх справ, з'єднань, військових частин НГУ, вищих навчальних закладів МВС України.

Командиром зведеного загону призначається один із заступників начальника, командира підрозділу, один із заступників начальника головного управління (управління).

Особовий склад зведеного загону озброюється згідно з вимогами і обстановкою, що склалася, спецзасобами та повинен мати із собою продуктів харчування не менше ніж на дві доби.

Автотранспорт, виділений для перевезення особового складу зведеного загону, обладнується захисними засобами.

Зведений загін спільно з гарнізоном поліції, на території якого виникли масові безпорядки, за вказівкою керівника оперативного штабу проводить спеціальну операцію з припинення масових заворушень.

Дії натовпу людей, що супроводжуються вчиненням насильства, погромів, підпалів, знищенням майна, захопленням будівель або споруд, насильницьким виселенням громадян, опором представникам влади та інші дії руйнівного характеру, так звані масові заворушення, із застосуванням зброї або предметів, які використовуються як зброя [180].

Здійснюється комплекс погоджених та пов'язаних за метою і часом оперативно-розшукових, слідчих та інших дій, попереджувальних та силових заходів, що провадяться підрозділами та іншими залученими силами під керівництвом оперативного штабу за єдиним планом з метою ліквідації масових заворушень, припинення насильства над людьми, погромів, підпалів, знищення майна, опору представникам влади із застосуванням зброї та інших предметів, які використовуються як зброя, з метою затримання організаторів, активних

учасників, або осіб, які вчинили ці злочини, і притягнення їх до відповідальності згідно із законодавством України.

Оперативно-розшукова діяльність здійснюється для встановлення організаторів масових безпорядків, у тому числі координаторів (якщо масові заворушення проходять у кількох містах, районах або населених пунктах) їх намірів, кількості осіб, які беруть участь у цих акціях, їх озброєння та оснащення, способів зв'язку, а також своєчасне встановлення пересування натовпу (груп «бойовиків»), настроїв і намірів місцевого населення, можливостей подання з його боку допомоги органам внутрішніх справ.

Спеціальний комплекс заходів здійснюється на основі законодавства України, інших нормативних актів, які регламентують роботу правоохоронних органів [181].

Відповідні заходи, з урахуванням місцевих особливостей, розробляються в усіх територіальних, транспортних органах внутрішніх справ, установах виконання покарань, частинах і підрозділах НГУ [181].

За розпорядженням Міністра внутрішніх справ України до регіонів, де виникли масові заворушення або де існує реальна загроза для їх виникнення, для надання допомоги можуть направлятися у встановленому порядку сили і засоби органів, підрозділів внутрішніх справ, з'єднань, військових частин НГУ (зведені загони) з інших зон оперативного реагування держави.

З метою завчасної підготовки сил та засобів для припинення масових заворушень здійснюються необхідні організаційні заходи та розробляються відповідні оперативні плани, які вводяться в дію у разі виникнення масових заворушень.

При оцінці обстановки начальник, командир підрозділу визначає:

а) причини, що можуть викликати (викликали) масові заворушення, прогнозує їх зміни і у висновках визначає характер дій правопорушників, можливість використання ними зброї та інших засобів, орієнтовний час

виникнення заворушень, їх масштаби, а у зв'язку з цим – обсяг завдань, що постають перед органами внутрішніх справ, з'єднаннями, військовими частинами НГУ, вищими закладами освіти МВС України;

б) поведінку та настроїв окремих груп місцевого населення і прогнозує можливість їх участі в масових заворушеннях або наданні допомоги в охороні громадського порядку. У висновках встановлює можливі зміни в масштабах заворушень та по кожному об'єкту можливих злочинних посягань, визначає, для виконання цих завдань, можливе використання місцевого населення;

в) особливості місцевості в районі розташування і на підступах до можливих об'єктів злочинних посягань з урахуванням результатів, які отримані, визначає по кожному об'єкту місця зосередження основних зусиль, найбільш ефективні способи дій по припиненню масових заворушень, необхідну для цього кількість сил і засобів, їх екіпіровку, вихідні позиції, маршрути висунення підрозділів, груп оперативного шикування, райони зосередження, завдання по рубежах і напрямках дій, порядок взаємодії, об'єкти, які забезпечують життєдіяльність населення і систему їх охорони;

г) наявні сили і засоби, встановлює можливість створення необхідного угруповання, озброєння і оснащення особового складу, здійснює розрахунок сил і засобів за групами оперативного шикування (враховуючи ступінь підготовки особового складу), можливість отримання допомоги від сусідніх підрозділів;

д) стан матеріально-технічного, тилового, медичного та фінансового забезпечення;

е) вплив пори року і метеорологічних умов на розвиток подій, дій своїх і взаємодіючих сил.

В процесі рекогносцировки місць (районів) можливого виникнення масових заворушень проводиться всебічне технічне та разом з представниками регіональних підрозділів пожежної безпеки МНС протипожежне обстеження

будинків, споруд, інших об'єктів, мережі автодоріг, вивчаються особливості території, маршрутів руху транспорту і пішоходів, можливі шляхи підходу (під'їзду) екстремістки налаштованих елементів, евакуації людей, визначається порядок і маршрути прибуття, пункти збору, висадки та розміщення (розстановки) особового складу, місця стоянок техніки, зміни руху транспорту, встановлюються межі зон, секторів, ділянок, необхідна кількість сил та засобів, місце розміщення оперативного штабу, резервів, шляхи пересування сил при маневруванні.

В результаті вивчення та оцінки обстановки апарат управління підрозділом робить обґрунтовані висновки, що містять узагальнені дані: про обстановку, можливий характер її ускладнення; стан, забезпечення і готовність підлеглих сил та засобів; кількість груп оперативного шикування, їх чисельних склад, обсяг та характер завдань, найбільш доцільний спосіб їх виконання в різних умовах обстановки; завдання взаємодіючих органів; характеристика району можливих дій. На підставі цих висновків готуються розрахунки, довідки, схеми, пропозиції необхідні для прийняття рішення.

Керуючись цими висновками начальник, командир підрозділу на основі вивчення та аналізу оцінки обстановки, прогнозування її змін, проведення ретельної рекогносцировки і з врахуванням підготовлених його заступниками, керівниками служб, начальниками міських районних органів внутрішніх справ пропозицій, розрахунків, схем – приймає рішення.

Текстові документи розроблюються в довільній формі та повинні мати максимум інформації, необхідної для розробки інших документів, прийняття обґрунтованого рішення на проведення спеціальної операції.

Навчання особового складу груп оперативного шикування і апарату управління організовується на підставі розпоряджень старших начальників і графіку та повинно забезпечити виконання таких завдань:

а) навчити кожного працівника, військовослужбовця при виконанні завдань, що поставлені, діяти тактично правильно, вміло, сміливо, наполегливо та ініціативно, у відповідності до закону;

б) добитися злагоджених і ефективних дій кожної групи оперативного шиккування і всього угруповання при проведенні спеціальної операції й інших заходів щодо припинення масових заворушень;

в) прищеплювати кожному працівнику навичок чіткого виконання своїх обов'язків і спільної, узгодженої роботи в умовах припинення масових заворушень.

Перед початком операції провадяться працівниками органів внутрішніх справ з метою вирішення конфлікту без застосування силових методів припинення масових заворушень:

- переговори представників органів виконавчої влади, правоохоронних органів з лідерами угруповань, особами, які мають авторитет серед негативно настроєних громадян, для пошуку шляхів вирішення проблем, що виникли;

- виступи перед угрупованням громадян керівників органів виконавчої влади, правоохоронних органів, а також представників громадських об'єднань, духовенства, інших осіб, які користуються впливом, з роз'ясненням заходів, які необхідно вжити для усунення причин конфліктної ситуації, протиправності й безперспективності погромних намірів та із закликами вирішити проблеми законним шляхом;

- посилення охорони особливо важливих об'єктів. Перелік особливо важливих об'єктів, що мають бути взяті під посилену охорону в разі виникнення масових безпорядків, завчасно складається органом внутрішніх справ. Оперативним штабом, за погодженням з керівництвом відповідного органу виконавчої влади та місцевого самоврядування, до переліку таких об'єктів, з урахуванням ситуації, що складається, можуть бути внесені доповнення.

Окрему увагу у забезпеченні службово-бойової підготовки військовослужбовців Національної гвардії України до несення служби з охорони громадського порядку слід приділити діяльності підрозділів управління бойової та спеціальної підготовки підрозділів у Головному управлінні НГУ, оперативно-територіальних об'єднаннях і у військових частинах.

Управління бойової та спеціальної підготовки є структурним підрозділом Головного управління Національної гвардії України, до складу якого входить:

- відділ планування та аналітичної роботи (служби: функціонування навчальних центрів (полігонів); військової освіти та наукової роботи);
- відділ підготовки військ (служба підготовки фахівців окремих категорій);
- відділ фізичної підготовки і спорту (служба фізичної підготовки) [88].

Основними завданнями управління бойової та спеціальної підготовки є організація командирської, бойової та спеціальної підготовки, фізичної підготовки та спорту, військової освіти та наукової роботи, спрямованої на правильне застосування, неухильне дотримання та запобігання невиконанню вимог наказів, програм, розпоряджень, інших нормативних документів управліннями, відділами та службами Головного управління НГУ, територіальними управліннями, з'єднаннями та військовими частинами, їх начальниками та особовим складом під час виконання покладених на них завдань та функціональних обов'язків [88].

Управління бойової та спеціальної підготовки спрямовує, координує роботу, здійснює методичне керівництво та перевіряє її проведення в територіальних управліннях, навчальних закладах (центрах), з'єднаннях, військових частинах та установах Національної гвардії України [88].

Управління бойової та спеціальної підготовки Головного управління Національної гвардії України, оперативно-територіальних об'єднань, командування військових частин повинні всіляко взаємодіяти та співпрацювати

із закладами освіти, що здійснюють навчання за напрямками правоохоронної діяльності, з метою науково-теоретичного супроводження процесу службово-бойової підготовки військовослужбовців НГУ.

Зокрема, така співпраця і взаємодія повинна відображатися у спільній розробці програм навчання і підготовки, спільних тренувань, навчаннях із застосуванням новітніх навичок і матеріальних засобів, тренінгів, в тому числі із залученням відповідних працівників, фахівців, досвідчених військовослужбовців в сфері охорони громадського порядку.

На нашу думку, діяльність управління бойової та спеціальної підготовки потребує суттєвого вдосконалення, так як фактично, функції офіцерів з бойової підготовки виконують командири взводів, рот, батальйонів та заступників командирів військових частин з громадської безпеки. Саме тому доцільно переглянути функціональне призначення та методи роботи зазначеного підрозділу, при цьому особливу увагу слід зосередити на використанні позитивного досвіду службово-бойової підготовки військовослужбовців-правоохоронців підрозділів та формувань, аналогічних до Національної гвардії України. Зокрема, мова йде про використання досвіду Франції, Італії, Іспанії, Румунії.

2.3. Особливості взаємодії підрозділів Національної гвардії України з іншими суб'єктами забезпечення громадської безпеки

Громадська безпека суспільства постає однією із фундаментальних основ, що формують демократичний устрій держави та втілюють у життя принципи правової державності. Права і свободи людини і громадянина, що знаходяться під захистом права і держави, потребують надійного захисту, що можливий лише в атмосфері повної безпеки у суспільстві. Саме тому на сьогоднішній день вченими активно розглядається питання забезпечення громадської безпеки органами правопорядку України, серед яких провідну роль займає Національна

гвардія України. Проте, слід підкреслити, що Національна гвардія України, провадить таку діяльність не ізольовано, а в процесі реалізації своїх функцій, активно співпрацює з іншими державними органами.

Такі процеси, дають підстави детально дослідити механізм взаємодії Національної гвардії України з іншими суб'єктами забезпечення громадської безпеки в Україні, оскільки правильне визначення його сутності, а також детальне дослідження всіх елементів дасть можливість вказати на недоліки в його функціонуванні та можливі шляхи вдосконалення роботи.

В свою чергу вчені присвятили свої праці різним аспектам забезпечення громадської безпеки та взаємодії підрозділів Національної гвардії України з іншими, відповідними суб'єктами, а саме: О. Бандурка, Ж. Ведель, Д. Горбач, В. Глуховеря, М. Єропкін, А. Комзюк, Д. Корнієнко, Ю. Козлов, О. Кривенко, О. Кузьменко, С. Кузніченко, О. Кобзар, А. Коваленко, А. Ключніченко, М. Лошицький, С. Островський, О. Панова, В. Фатхутдінов та багато інших, але, зважаючи на необхідність підвищення рівня взаємодії Національної гвардії України з іншими суб'єктами забезпечення громадської безпеки, вказана тематика набуває нового наукового значення та потребує подальшого вивчення.

Окреслення сутності та значення поняття «безпека» та «громадська безпека» в контексті його забезпечення, а також окреслення меж та сутності механізму взаємодії Національної гвардії України та інших суб'єктів забезпечення громадської безпеки, зумовила необхідність розв'язання ряду дослідницьких завдань, а саме:

- визначити механізм взаємодії Національної гвардії України та інших суб'єктів забезпечення громадської безпеки;
- запропонувати можливі шляхи вдосконалення роботи відповідного механізму.

Питання визначення понятійно-категоріального апарату в контексті взаємодії підрозділів Національної гвардії України з іншими суб'єктами

забезпечення громадської безпеки постає досить гостро, в умовах стрімкого збільшення кількості масових заходів, що потребують таких процесів та реакції держави на їх впорядковане проведення, а також в умовах збройного конфлікту, що відбувається на сході країни.

Разом із тим, Законом України «Про Національну гвардію України» визначено, що Національна гвардія України є військовим формуванням з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України і призначено для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій [64].

Із формулювання поняття відповідного органу слід виокремити, що підрозділи Національної гвардії України виконують свої функції неізольовано через те, що, по-перше – структурно перебувають в складі Міністерства внутрішніх справ України та взаємодіють із, наприклад, Державною службою з надзвичайних ситуацій, а, по-друге, безпосередньо зазначено, що у питаннях забезпечення державної безпеки і державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій взаємодіють з правоохоронними органами, якими можуть бути Служба безпеки України, Національна поліція України та Державна прикордонна служба України.

Завдання відповідного органу, серед великої кількості яких, є положення, що орієнтовані на забезпечення громадської безпеки, а саме: охорона

громадського порядку, забезпечення захисту та охорони життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів громадян; участь у забезпеченні громадської безпеки та охороні громадського порядку під час проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій та інших масових заходів, що створюють небезпеку для життя та здоров'я громадян; забезпечення охорони органів державної влади, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, участь у здійсненні заходів державної охорони органів державної влади та посадових осіб; охорона ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання державної власності, важливих державних об'єктів, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України; охорона спеціальних вантажів, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України; охорона дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав, представництв міжнародних організацій в Україні; охорона центральних баз матеріально-технічного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України та ін. [64].

Так само необхідно звернути увагу на взаємообумовленість роботи органів, що формують державу політику в сфері забезпечення громадської безпеки безпосередньо Національною гвардією України. Оскільки саме Верховна Рада України є єдиним органом законодавчої влади в Україні [89], тільки остання має право, колегіально визначати правовий статус гвардійця, вказувати на те, що є колом його повноважень та функцій, а також що є безпекою в контексті її забезпечення чи небезпекою в контексті її ліквідації. Також слід вказати на підпорядкованість Національної гвардії України Міністерству внутрішніх справ України [90], що координує її діяльність, а Міністерство внутрішніх справ України – Кабінету Міністрів України. Це означає, що широта та ефективність виконання гвардією функцій з забезпечення громадської безпеки безпосередньо залежить від діяльності Кабінету Міністрів України загалом та Міністерства внутрішніх справ зокрема.

Поряд з цим необхідно зазначити, що Національна гвардія України здійснює забезпечення громадської безпеки не ізольовано, а у різних видах взаємодії з органами:

1) які визначають державну політику у відповідній сфері (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України);

2) які здійснюють координацію діяльності у сфері запобігання та протидії злочинності (Рада національної безпеки і оборони України, Національна поліція України);

3) які здійснюють функції із забезпечення захисту державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України (Служба безпеки України);

4) які здійснюють заходи щодо захисту системи політичних, економічних, соціальних та інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту (Міністерство оборони України у разі оголошення правового режиму воєнного стану).

Поряд із цим окремо слід наголосити, що Національна гвардія України має можливість співпрацювати із громадою окремої адміністративної одиниці в питаннях забезпечення громадського порядку та безпеки в окремий час чи на постійній основі в рамках чинного законодавства України (до кола віднесено громадські організації, об'єднання, преса та ін.).

Останнім часом питання безпеки в сучасній Україні постало досить гостро. Його постановку спровокувала анексія Кримського півострова та проведення операції об'єднаних сил на окупованій території Донецької та Луганської областей. У зв'язку із зазначеним зростає частка злочинів, що вчиняються із застосуванням нелегально привезеної зброї та боєприпасів, підвищується вірогідність масових заворушень із застосуванням відповідних предметів та прямо пропорційно зменшується рівень безпеки у суспільстві.

Керуючись тим, що держава має монополію на застосування зброї та зобов'язана підтримувати громадський порядок та забезпечувати громадську безпеку, діяльність Національної гвардії України перебуває в об'єктиві суспільства.

Слід підкреслити, що при виконанні окремих завдань Національною гвардією України законодавством передбачена взаємодія із громадою (населенням) України загалом та певної території, де проводяться конкретні заходи зокрема. Дане питання постало перед вченими не так давно, оскільки лише останнім часом саме добровольчі рухи на території України відіграють важливу роль у процесах державного будівництва та оборони. Проте, на сьогодні вітчизняна юриспруденція не володіє єдиним підходом щодо тлумачення сутності взаємодії громади та Національної гвардії України в безпековому вимірі.

Тобто, не зважаючи на плюралізм думок у даному аспекті, безальтернативними є наступні ознаки громади: наявність жителів; спільність їх проживання в межах певної територіальної одиниці та спільна приналежність до певної держави (в контексті спільності інтересів та завдань по відношенню до виконання громадського обов'язку).

Як вважають вчені, досягнути безпеки в суспільстві без участі і додаткових зусиль самого населення є складним завданням. Безпосереднім обов'язком органів місцевого самоврядування як інституту, найбільш наближеного до населення, є залучення громадян до охорони громадського порядку. Етап залучення населення до співпраці з охорони громадського порядку безперечно повинен включати роз'яснювальну роботу, безпосереднє спілкування із населенням. Форми роботи з населенням можуть бути різноманітними: проведення робочих зустрічей у трудових колективах підприємств, установ, організацій усіх форм власності та навчальних закладах, гуртожитках; організація сходів і зборів громадян, мешканців житлових

масивів, мікрорайонів, населених пунктів, сіл, нарад із громадськими організаціями відповідних сіл, селищ, міст, районів та областей [91].

Поряд із цим Законом України «Про Національну гвардію України» чітко визначено, що остання виконує покладені на неї завдання у взаємодії з правоохоронними органами, Збройними силами України, Управлінням державної охорони України, іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями, органами місцевого самоврядування, органами прокуратури, органами державної влади, громадськими об'єднаннями та релігійними організаціями, а також спільно з адміністрацією та режимними органами об'єктів, що охороняються, та населенням [64].

Проте, хоч плюралізм функцій, що виконують громадські формування в контексті забезпечення громадської безпеки спільно із Національною гвардією України і здається широким, враховуючи правову визначеність даного питання окремим нормативно-правовим актом, слід його дослідити.

Основними завданнями громадських формувань відповідно до Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» є: надання допомоги у забезпеченні громадського порядку і громадської безпеки, запобіганні адміністративним проступкам і злочинам; інформування про вчинені або ті, що готуються, злочини, місця концентрації злочинних угруповань; сприяння у виявленні і розкритті злочинів, розшуку осіб, які їх вчинили, захисті інтересів держави, підприємств, установ, організацій, громадян від злочинних посягань; участь у забезпеченні безпеки дорожнього руху та боротьбі з дитячою бездоглядністю і правопорушеннями неповнолітніх [70].

Слід також підкреслити, що виключно після проходження спеціальної підготовки (правової, бойової та інших форм), а також отримання посвідчення члена громадського формування і нарукавної пов'язки, члени відповідних

громадських формувань можуть брати участь у забезпеченні правопорядку та охороні державного кордону за місцем реєстрації цих об'єднань.

Науковцями також підкреслюється необхідність стійкого функціонування системи заходів із забезпечення громадської безпеки, що складається із правового регулювання відносин в зазначених сферах, тобто прийняття компетентними органами законодавчих і інших нормативних актів, що регулюють поведінку людей в цих сферах життєдіяльності; реалізація, тобто втілення в життя державними органами і громадськими формуваннями правил цих актів [92].

Правники відзначають, що для реалізації цілей та завдань громадських формувань органи місцевого самоврядування мають право вводити за рахунок коштів місцевого бюджету посади інструктора з питань роботи з цими формуваннями, начальника загону народної дружини підприємства, установи, організації, створювати необхідні умови для ефективної діяльності громадських формувань: надавати їм службові приміщення, необхідний інвентар та засоби зв'язку, виділяти кошти на придбання форми та посвідчень [91].

Задля формування позитивного ставлення населення до співпраці з правоохоронними органами та залучення до роботи з охорони порядку органи місцевого самоврядування повинні роз'яснювати громадянам положення закону, правові гарантії та забезпечення соціального захисту членів громадських формувань [70].

Дані положення відповідного закону, підтверджують позиції вчених, що спрямовані на аргументацію наступного положення: «Головними завданнями громадських формувань є охорона прав, законних інтересів громадян, просвітницька діяльність, активна участь у запобіганні правопорушенням і припиненні їх. Діяльність громадських формувань із реалізації зазначених завдань ґрунтується на принципах гуманізму, законності, гласності,

добровільності, додержання прав і свобод людини та громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, рівноправності їхніх членів [93].

Соціальне та медичне забезпечення у вигляді певних гарантій, також закріплене у відповідному Законі, та вказує, що у разі каліцтва, заподіяного члену громадського формування, або встановлення інвалідності, яка настала внаслідок виконання ним обов'язків з охорони громадського порядку і державного кордону, йому виплачується одноразова допомога у розмірі від трирічного до п'ятирічного середнього заробітку (залежно від ступеня втрати працездатності) і призначається пенсія по інвалідності відповідно до законодавства [70; 91].

Таким чином, на підставі окреслення сутності та значення поняття «безпека» та «громадська безпека» в контексті його забезпечення, а також сутності та форм взаємодії громадян із Національною гвардією України під час забезпечення громадської безпеки було сформовано наступні висновки:

1. Правовим підґрунтям існування механізму взаємодії громадян та Національної гвардії України є чинне законодавство України, а саме: Конституція України, а також Закони України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» та «Про Національну гвардію України»;

2. Серед конкретних форм взаємодії визначено такі як: надання допомоги у забезпеченні громадського порядку і громадської безпеки, запобіганні адміністративним проступкам і злочинам під час проведення масових заходів чи ліквідації масових збройних заворушень; інформування про вчинені або ті, що готуються, злочини, місця концентрації злочинних угруповань; сприяння у виявленні і розкритті злочинів, розшуку осіб, які їх вчинили, захисті інтересів держави, підприємств, установ, організацій, громадян від злочинних посягань.

Взаємодія Національної гвардії України, правоохоронних органів та Збройних Сил України базується на змісті їх діяльності, особливостях та системних зв'язках. Різноманітність зазначеної взаємодії також обґрунтована широким колом завдань та функцій, що покладені на ці органи [94].

Слід погодитись із думкою С. Островського, що форма взаємодії Національної гвардії України з іншими суб'єктами забезпечення громадської безпеки – це зовнішній прояв функціонально-обумовлених спільних дій та зовнішніх та внутрішніх зв'язків Національної гвардії України, правоохоронних органів та Збройних Сил України щодо захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій, відсічі збройної агресії проти України та ліквідації збройних конфліктів [94].

В результаті проведеного дослідження, вдалось можливим окреслення і визначення сутності взаємодії Національної гвардії України та інших суб'єктів забезпечення громадської безпеки, а також вдалось можливим їх ранжування.

1. Національна гвардія України здійснює свої функції неізолювано, до їх кола віднесено значну кількість суспільно важливих дій у різних ситуаціях, що відображають необхідність впорядкування механізмів їх взаємодії;

2. В процесі забезпечення громадської безпеки Національна гвардія взаємодіє із: Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України (в частині визначення концептуальних засад держави в сфері громадської безпеки та її забезпечення); Міністерством внутрішніх справ України (в форматі координації Національної гвардії України Міністерством внутрішніх справ), Міністерством оборони України (в умовах оголошення воєнного стану, для

забезпечення збройного захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту); Національною поліцією України (в частині забезпечення громадської безпеки на масових заходах чи припинення діяльності організованих груп та злочинних організацій).

Хоча коло суб'єктів, із якими взаємодіє Національна гвардія України цим не обмежується, слід звернути увагу, що безпосередньо взаємодія всіх правоохоронних органів, що існують в Україні – є надійним механізмом забезпечення як державної безпеки загалом, так і громадського порядку та безпеки зокрема.

Висновки до Розділу 2

Незважаючи на те, що нормативно-правовими актами визначено порядок утворення, формування та функціонування військових частин та підрозділів НГУ, на жаль слід констатувати, що означені нормативно-правові акти не закріплюють основні принципи, відповідно до яких військові частини утворюються та формуються і фактично єдиним критерієм формування підрозділів є функції НГУ, які закріплені в Законі України «Про Національну гвардію України».

Проаналізувавши організаційні засади забезпечення громадської безпеки підрозділами Національної гвардії України, можна зробити такі висновки:

1. Суб'єктами і виконавцями дотримання громадського порядку і безпеки слід вважати військовослужбовців військових частин з охорони громадського порядку, а також військовослужбовців змішаних військових частин, частин особливого призначення та інших підрозділів НГУ, які прямо або опосередковано забезпечують громадську безпеку, зокрема під час виконання завдань в зоні проведення ООС.

2. Найнебезпечніші, з точки зору громадської безпеки, місця ймовірного скупчення людей, протиправних дій, масових заворушень і масових заходів – це

міста обласного значення. В кожній області базується як мінімум один підрозділ із забезпечення громадської безпеки. Це свідчить про дотримання територіального принципу при формуванні військових частин НГУ.

3. Специфіка діяльності підрозділів з охорони громадського порядку вимагає додаткового органу управління і забезпечення виконання завдань – це відділ з охорони громадського порядку у військовій частині, а також заступник командира військової частини з громадської безпеки.

4. Суттєвої відмінності в організаційно-штатній структурі патрульних підрозділів від решти підрозділів немає, окрім додавання до назви підрозділу слова «патрульний» (патрульний батальйон, патрульна рота, патрульний взвод), при цьому функціональне призначення таких підрозділів залишається незмінним.

5. Підготовку до несення служби можна розділити на три етапи, кожен з яких має свої особливості і завдання, спрямовані на якісне несення служби особовим складом військових частин і забезпечення громадської безпеки на належному рівні, а також на недопущення надзвичайних подій в районах патрулювання.

6. Правовим підґрунтям існування механізму взаємодії громадян та Національної гвардії України є чинне законодавство України, а саме: Конституція України, а також Закони України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» та «Про Національну гвардію України».

7. Серед конкретних форм взаємодії визначено такі як: надання допомоги у забезпеченні громадського порядку і громадської безпеки, запобіганні адміністративним проступкам і злочинам під час проведення масових заходів чи ліквідації масових збройних заворушень; інформування про вчинені або ті, що готуються злочини, місця концентрації злочинних угруповань; сприяння у

виявленні і розкритті злочинів, розшуку осіб, які їх вчинили, захисті інтересів держави, підприємств, установ, організацій, громадян від злочинних посягань.

8. Національна гвардія України здійснює свої функції неізольовано, до їх кола віднесено значну кількість суспільно важливих дій у різних ситуаціях, що відображають необхідність впорядкування механізмів їх взаємодії.

9. В процесі забезпечення громадської безпеки Національна гвардія взаємодіє із: Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України (в частині визначення концептуальних засад держави в сфері громадської безпеки та її забезпечення); Міністерством внутрішніх справ України (в форматі координації Національної гвардії України Міністерством внутрішніх справ), Міністерством оборони України (в умовах оголошення воєнного стану, для забезпечення збройного захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту); Національною поліцією України (в частині забезпечення громадської безпеки на масових заходах чи припинення діяльності організованих груп та злочинних організацій).

10. Діяльність управління бойової та спеціальної підготовки потребує суттєвого вдосконалення, так як фактично функції офіцерів з бойової підготовки виконують командири взводів, рот, батальйонів та заступників командирів військових частин з громадської безпеки. Саме тому доцільно переглянути функціональне призначення та методи роботи зазначеного підрозділу, при цьому особливу увагу слід зосередити на використанні позитивного досвіду службово-бойової підготовки військовослужбовців-правоохоронців підрозділів та формувань, аналогічних до Національної гвардії України. Зокрема, мова йде про використання досвіду Франції, Італії, Іспанії, Румунії.

РОЗДІЛ 3.

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

3.1. Зарубіжний досвід забезпечення громадської безпеки та впровадження його у діяльність Національної гвардії України

Необхідність співробітництва Національної гвардії України зі схожими структурами країн світу постала з моменту створення цього підрозділу для посилення професійного рівня як керівної ланки так і рядового складу.

В світі основною функцією сил жандармерії та поліції у статусі військової установи є забезпечення громадської безпеки. Громадська безпека залишається пріоритетною і для Національної гвардії України, проте забезпечення громадської безпеки повинно починатись з осучаснення національного законодавства та його адаптації до сучасних стандартів Європейського Союзу.

Похідним аспектом цього загального питання можна вважати організаційний аспект, так, наприклад, у випадку введення правового режиму воєнного стану Національна гвардія України переходить в підпорядкування Міністерства оборони України для виконання завдань з оборони держави. Складно буде уявити як швидко буде змінено підпорядкування на всіх організаційних рівнях та яка практична доцільність таких дій, якщо окремі підрозділи Національної гвардії України все одно залишаться в підпорядкуванні Міністерства внутрішніх справ України.

Але, не дивлячись на організаційний аспект, вирішення проблеми ґрунтується на розумінні сутності своїх завдань та взагалі проходження служби.

Враховуючі перераховані вище аспекти, міжнародний досвід буде сприяти підвищенню забезпечення однієї з основних функцій Національної гвардії України, а саме громадської безпеки.

Процеси євроінтеграції України зумовлюють необхідність налагодження взаємодії окремих її органів виконавчої влади та міжнародних організацій. Правоохоронний блок є одним з основних аспектів цієї загальної проблеми, а саме через проблематику введення новацій до нього.

Серед складових правоохоронної системи вагоме місце займає Національна гвардія України через специфіку покладених на неї завдань. Для підвищення професійного рівня та подальшого виконання покладених завдань Національна гвардія України повинна розробити більш гнучку систему як управління так і виконання завдань в основному саме у забезпеченні громадської безпеки. Вагомий вклад для зазначеного вище аспекту складає саме зарубіжний досвід забезпечення громадської безпеки та впровадження його у діяльність Національної гвардії України.

Організація FIER забезпечує активну співпрацю з різними схожими структурами Національної гвардії України.

FIER – це Міжнародна асоціація сил жандармерії та поліції у статусі військової установи. У даний час до FIER входять сили жандармерії та поліції в статусі військової установи Франції, Італії, Іспанії, Португалії, Туреччини, Нідерландів, Марокко, Румунії, Йорданії, Тунісу, Палестини та України. Також деякі правоохоронні формування Аргентини, Чилі, Катару та Бразилії, які не відповідають географічним вимогам, є асоційованими членами. Національна жандармерія Джибуті має тимчасовий статус спостерігача [95].

Як повноправний член Міжнародної асоціації сил жандармерії та поліції у статусі військової установи Національна гвардія України отримує:

- посилену підтримку іноземних партнерів у процесі реформування Національної гвардії України та приведення її діяльності до норм та стандартів аналогічних правоохоронних формувань країн-членів Асоціації;

- активізацію співробітництва з колегами по всьому світові, розвиток та зміцнення міжнародних зв'язків з країнами-членами та партнерами Асоціації FIER;

- розширені можливості обміну досвідом у галузях, що становлять спільний інтерес для структур-членів Асоціації, а також участь у заходах для обговорення спільних викликів та загроз національній та міжнародній безпеці;

- можливість іншим членам FIER отримати досвід Національної гвардії України щодо виконання службово-бойових завдань у кризовий період, зокрема з питань врегулювання внутрішніх конфліктів та реагування на загрози (у тому числі «гібридні») [95].

Міжнародна асоціація FIER є необхідною організацією для налагодження зв'язків та поглиблення взаємовідносин між військовими правоохоронними формуваннями.

Метою FIER є впровадження активних інновацій щодо поліцейського співробітництва, посилення взаємної солідарності та підвищення якості організаційних та структурних моделей, погодження їх у відповідності до діючих міжнародних угод, сприяння обміну інформацією [96].

На сьогодні до складу Асоціації входять:

- Національна жандармерія Франції (1994);
- Війська карабінерів Італії (1994);
- Цивільна гвардія Іспанії (1994);
- Національна республіканська гвардія Португалії (1996);
- Жандармерія Туреччини (1998);
- Королівська гвардія Нідерландів (1999);
- Королівська жандармерія Марокко (1999);
- Жандармерія Румунії (2002);
- Жандармерія Йорданії (2011);
- Національна гвардія Тунісу (2016);

- Національна гвардія України (2017);
- Національні сили безпеки Палестини (2017);
- Військова поліція Бразилії (2017).

Асоційовані члени Асоціації (формування тих країн, що не відповідають географічним вимогам):

- Національна жандармерія Республіки Аргентина (2005);
- Карабінери Республіки Чилі (2005);
- Сили внутрішньої безпеки держави Катар (2013) [96].

Міжнародне співробітництво забезпечує: підвищення кваліфікації за кордоном, роботу з іноземними радниками, міжнародні проекти, міжнародні навчання, міжнародну діяльність з підтримання миру і безпеки, реабілітація та оздоровлення за кордоном, міжнародну технічну допомогу, мовну підготовку тощо [96].

У подібних проектах українські експерти мають змогу вивчити практичний досвід діяльності підрозділів з охорони громадського порядку, охорони важливих об'єктів, спеціального призначення, кінологічної служби та прес-служби, підвищити інституційні можливості Національної гвардії України щодо виконання покладених на неї завдань із забезпечення громадської безпеки.

В умовах розвинутого інформаційного суспільства успішна інтеграція в світовий безпековий простір та запозичення кращих закордонних практик із збереженням своєї ідентичності стає однією з визначальних характеристик, які свідчать про успішність і правильність вибраного нами шляху [96].

В основі цієї співпраці є вироблення рекомендацій, дієвих підходів та практик для вчасного та ефективного реагування на сучасні виклики та загрози не тільки національній безпеці в кожній окремій країні, але й у світі в цілому [95].

Для більшого розкриття сенсу та сутності участі України у FIER і як наслідок співпраці зі спорідненими структурами Національної гвардії України

доцільно охарактеризувати кожну країну учасника FIER з метою вивчення та подальшого впровадження позитивного досвіду в забезпечення громадської безпеки військовими формуваннями, аналогічними до НГУ [96; 97].

1. Національна жандармерія Французької республіки – військове формування з правоохоронними функціями, яке в мирний час підпорядковується Міністерству внутрішніх справ, а під час воєнних дій – Міністерству оборони Французької Республіки. Разом із Національною поліцією здійснює і забезпечує громадську безпеку та порядок [98].

Зазвичай, в мирний час Національна жандармерія здійснює охорону об'єктів тилової інфраструктури в інтересах Збройних Сил Французької Республіки [99].

Національна Жандармерія подіється на рівні, всього їх чотири:

- перший рівень – Генеральна дирекція Національної Жандармерії;
- другий рівень – Жандармерія департаментів;
- третій рівень – Мобільна жандармерія;
- четвертий рівень – Спеціалізована жандармерія [99].

Генеральна дирекція Національної Жандармерії забезпечує функціонування всього апарату, керує діями регіональних підрозділів, надає допомогу в прийнятті політичних рішень, які стосуються жандармерії.

Генеральна дирекція включає кабінет (розподілений на бюро та служби), інспекцію жандармерії, службу людських ресурсів, службу оперативних органів та наймання, службу втручання) [99].

Жандармерія департаментів здійснює роботу по забезпечення громадської безпеки, приділяючи увагу безпосередній роботі з населенням.

Жандармерія департаментів існує у формах: жандармський регіон, територіальні формування, які в свою чергу поділяються на підрозділи розшуку, надзору та втручання, профілактики злочинів неповнолітніх, дорожня поліція, горні підрозділи, повітряні підрозділи [99].

Мобільна жандармерія здійснює підтримання громадської безпеки і порядку, виконує завдання захисту та децентралізації в зонах відповідальності.

Мобільна жандармерія має таку структуру: командний регіон, угруповання, ескадрон (який включає п'ять взводів).

Спеціальна жандармерія поділяється на республіканську гвардію, морську жандармерію, військово-повітряна жандармерія, жандармерія повітряної авіації, військова жандармерія [99].

2. Карабінери Італії представляють собою військове формування, яке призначене для виконання задач забезпечення національної безпеки. Карабінери Італії мають подвійне підпорядкування: в мирний час – підпорядковуються міністерству внутрішніх справ в якості підрозділів, які здійснюють охорону громадського порядку; а з питань оснащення та матеріально-технічного забезпечення, а також у воєнний час – підпорядковуються міністерству оборони.

Функції карабінерів Італії у міністерстві внутрішніх справ:

- підтримання громадської безпеки та порядку;
- територіальний нагляд;
- захист прав громадян;
- прикордонний контроль;
- участь у поліцейських операціях;
- розслідування кримінальних злочинів.

Функції карабінерів Італії у міністерстві оборони:

- охорона військових об'єктів;
- виконання функцій військової поліції;
- контррозвідка;
- участь у спецопераціях у складі військ НАТО [100; 101].

Структурно підрозділи карабінерів Італії поділяються на територіальні, мобільні, спеціальні сили, військова поліція, командування тилу, інформаційний

центр, центр прикладної психології та контролю за теле- та радіокомунікаціями, інспектор учбових закладів [101].

3. Цивільна гвардія Іспанії – орган забезпечення громадської безпеки військового та національного масштабу, який входить до складу сил та органів державної безпеки. Цивільна гвардія також має подвійне підпорядкування: міністерство внутрішніх справ – здійснює матеріально-технічне, фінансове, ресурсне забезпечення; міністерство оборони – посадове зростання та всі місії і задачі воєнного характеру [104].

В обов'язки Цивільної гвардії входить:

- гарантія безпеки населення від протиправних та злочинних дій;
- забезпечення дотримання законів та притягнення винних до відповідальності;
- забезпечення здійснення прав і свобод громадян, забезпечення їх безпеки;
- посередництво із службами цивільного захисту;
- нагляд за дорожнім рухом;
- охорона довкілля;
- рятувальні заходи на морі і в горах тобто надання будь-якої посиленої допомоги громадянам. [102; 103; 104].

4. Національна Республіканська гвардія – національна гвардія Португальської Республіки. Виконує правоохоронні функції. На відміну від цивільної державної поліції має військову організацію. Заснована у 1801 року як Королівська Поліцейська гвардія на взірець французької жандармерії. Сучасну назву отримала 1911 року. Займається профілактикою правопорушення, патрулюванням регіонів та малих населених пунктів Континентальної Португалії. Також відповідає за охорону митниці, безпеку узбережжя, захист довкілля, роботи з пошуку і порятунку громадян. У мирний час підпорядковується Міністерству внутрішніх справ, у воєнний – Міністерству

національної безпеки. Брала участь у ряді Збройних конфліктів, антитерористичних та миротворчих операцій Організації Об'єднаних Націй і ОБСЄ в Анголі, Східному Тиморі, Конго, Іраку, Кот-д'Івуарі, Палестині, Боснії і Герцеговині, Грузії. Особовий склад – близько 26 тисяч чоловік [105].

5. Турецька жандармерія – основний правоохоронний підрозділ, який забезпечує громадську безпеку шляхом дотримання основних прав і свобод громадян.

Жандармерія Турецької Республіки підпорядковується Міністерству внутрішніх справ в сфері їх відповідальності, з воєнних питань та з логістичних – підпорядковується Міністерству оборони [106; 107].

Основні задачі Турецької жандармерії можна поділити на три сфери:

- цивільні обов'язки (забезпечення громадської безпеки та порядку, переслідування, розслідування, застосування заходів щодо попередження правопорушень та злочинів, захист пенітенціарних закладів та центрів тримання під вартою);

- судові обов'язки (виконання процедур, передбачених законодавством по відношенню до скоєних злочинів, а також надання юридичних послуг);

- військові обов'язки (виконувати військову службу, приймати участь у спеціальних операціях, відповідно до розпорядження Президента Турецької Республіки) [106; 107].

6. Жандармерія Румунії – це військова поліція Румунії, яка покладається на високо ризикові та спеціалізовані правоохоронні обов'язки. Це одна з двох головних поліцейських сил Румунії (інша – румунська поліція – цивільна сила), обидві мають юрисдикцію цивільного населення.

Жандармерія підпорядковується Міністерству адміністрації та внутрішніх справ та не несе відповідальності за поліцейські збройні сили Румунії. Цей обов'язок покладається на військову поліцію, підпорядковану Сухопутним військам Румунії.

Обов'язки:

- підтримання та відновлення громадського порядку;
- контроль над натовпами та заворушеннями;
- охорона гірських районів та курортів Чорноморського узбережжя;
- антитерористична діяльність;
- переслідування та затримання втікачів та дезертирів;
- захист об'єктів життєзабезпечення і культури (державні установи, міністерства та суди, посольства та консульства, міжнародні аеропорти (до 2005 року), національні музеї, атомні електростанції, безпека та захист секретної пошти по всій території Румунії) [108].

7. Жандармерія Йорданії або Дарацькі сили – це орган громадської безпеки Хашемітського Королівства Йорданія, який знаходиться під юрисдикцією Міністерства внутрішніх справ країни. Директорія була утворена Королівським указом у 2008 році та покладала на себе завдання збереження безпеки та порядку в країні.

Обов'язки жандармерії:

- підтримувати громадський порядок;
- справа з небезпечними злочинцями;
- сприяти почуттю добробуту серед членів громади, підтримувати безпеку та порядок, співпрацювати з надзвичайними та особливими випадками;
- боротьба із заворушеннями, непокорою, суперечками та сутичками ґрунтується на швидкому втручанні для запобігання протистоянь;
- захист іноземних посольств, державних установ та чутливих та життєвоважливих органів в країні;
- участь у закордонних місіях в рамках міжнародних миротворчих сил [9].

8. Національна гвардія Тунісу – окрема військова сила Тунісу. Вона не входить до складу Збройних сил Тунісу, через її специфічну роль як противагу

регулярним військовим. Виступає і як сила захисту від зовнішніх загроз, і як сила безпеки проти внутрішніх загроз.

9. Палестинські сили національної безпеки – є воєнізованими силами безпеки Палестинської національної адміністрації. Назва може або позначати всі сили національної безпеки, включаючи деякі спеціальні служби, але не включає сили безпеки внутрішніх справ, президентську гвардію та загальну розвідку, або стосуватися головних сил у складі сил національної безпеки.

Палестинські сили національної безпеки беруть участь у різних заходах, включаючи загальну правоохоронну діяльність. Приблизна оцінка загальної сили станом на 2007 рік – 42 000 військовослужбовців. По мірі того як ізраїльсько-палестинський конфлікт триває силовими, зокрема співпрацюють з іншими правоохоронними органами, такими як арешт бойових підгруп та надання допомоги ізраїльському уряду в переслідуванні злочинців.

Завдання:

- сили національної безпеки беруть участь у різних заходах, включаючи загальну правоохоронну діяльність;
- військова розвідка збирає зовнішню військову розвідку;
- військова поліція – це окремий підрозділ.

10. Військова поліція Бразилії є типом превентивної державної поліції штатів та Федерального округу Бразилії. Підрозділи військової поліції, які мають власні військові формування, правила та обмундирування залежно від штату та федерального округу відповідають за підтримку громадського порядку по всій країні. Застосовуються виключно для стримування дії злочину. Детективну роботу, криміналістику та кримінальне переслідування проводила державна цивільна поліція.

У 1999 році були створені Національні сили громадської безпеки для подолання будь-якої значної кризи безпеки. Підрозділ, до складу якого входять найкваліфікованіші працівники Військової поліції з усіх федеральних штатів,

може бути дислокований лише за допомогою прямого командування губернатора штату.

Весь штат військової поліції та військовий пожежний корпус класифікуються як резервні та допоміжні сили бразильської армії. У час війни (або інших надзвичайних ситуацій) військові поліцейські сили можуть бути примушені до федеральної служби. Але вони залишаються відмінні від протестів, що належать до інших служб бразильських військових формувань.

Асоційовані члени Асоціації (формування тих країн, що не відповідають географічним вимогам):

1. Аргентинська національна жандармерія та корпус прикордонних військ Аргентини – це сили безпеки військового характеру з характеристиками прооміжних сил, які виконують свою місію та свої функції в рамках внутрішньої безпеки, національної оборони та підтримки зовнішньої політики [109].

Під проміжними силами розуміється підрозділ з військовим статусом, який здатен попереджати та реагувати на загрози, непередбачені обставини та інциденти в сфері внутрішньої безпеки та національної оборони, а також здійснення співробітництва із підтримання зовнішньої політики Аргентинської Республіки [109].

2. Карабінери Чилі – це чилійська національна поліція, яка має юрисдикцію на всій національній території Чилі.

Основними задачами Корпуса карабінерів є забезпечення громадської безпеки та порядку держави суть яких полягає у:

- профілактика злочинності та забезпечення мирного розвитку суспільства;
- забезпечення громадського порядку і дотримання судових рішень;
- інформування населення про законодавство та необхідність їх виконання;

- аварійно-рятувальні операції, допомога аварійним службам;
- соціальне забезпечення жертв стихійних лих та злочинів;
- охорона державного кордону та підтримання функцій державної влади;
- охорона довкілля [110].

Місія карабінерів – підтримувати або налагоджувати порядок та безпеку в чилійському суспільстві шляхом громадянської освіти, служіння громаді, поліцейської роботи та у військовій ситуації, щоб діяти як військова сила (усі їх члени мають військову підготовку). Відповідно до Конституції Чилі карабіни інтегруються безпосередньо до Збройних Сил у надзвичайному стані, щоб краще гарантувати громадський порядок.

З метою продовження процесу реформування та приведення діяльності Національної гвардії України у відповідність до нових завдань, викликаних новими загрозами та суспільно-політичною ситуацією в державі, основні зусилля міжнародного співробітництва спрямовані на розвиток існуючих двосторонніх та започаткування нових відносин з іноземними партнерами, реалізацію діючих та започаткування нових міжнародних проектів у різних сферах службово-бойової діяльності Національної гвардії України, активізацію співробітництва з міжнародними організаціями (НАТО, ЄС, EUAM, ОБСЄ, ООН, FIER, EGF та ін.), розширення можливостей направлення на навчання та підвищення кваліфікації військовослужбовців та працівників Національної гвардії України у навчальних закладах військових та правоохоронних структур іноземних країн, координацію діяльності щодо участі Національної гвардії України у спільних міжнародних навчаннях як правоохоронного, так і військового спрямування, вдосконалення мовної підготовки в Національній гвардії України, координацію заходів щодо направлення на лікування та реабілітацію за кордон військовослужбовців Національної гвардії України – учасників Антитерористичної операції тощо [96].

Перелічивши країни члени FIER та їх функції, можна зробити висновок, що сили гвардії, жандармерії та поліції у статусі військових установ в цілому мають спільні завдання, органи та міністерства підпорядкування.

Так, дійсно деякі підрозділи в силу своєї специфіки, поставлених завдань і географічного розташування (поблизу активних збройних конфліктів або тліючих) мають виконувати завдання, які не є звичайними для більшості підрозділів жандармерії Європейського союзу. Але, не зважаючи на вище викладений аспект, основною функцією підрозділів жандармерії та поліції військових установ залишається забезпечення громадської безпеки.

Розкриваючи саму сутність співробітництва Національної гвардії України з країнами членами FIER, можна детально звернути увагу на реалізацію спільного проекту з жандармерією Румунії [111].

Проект отримав назву «Підтримка розвитку Національної гвардії України», який включає в себе впровадження сучасної європейської тактики з охорони громадського порядку.

За думкою керівництва Національної гвардії цей проект має велике значення для виконання завдань із забезпечення громадської безпеки відповідно до європейських практик і європейських тактик. Військовослужбовці теоретично вивчали досвід жандармерії Румунії і практично брали участь у низці заходів в межах цього проекту. Після відвідування Румунії було розроблено план впровадження сучасної європейської тактики з охорони громадського порядку і за основу було взято тактику підрозділів жандармерії Румунії [111].

Одним із важливих результатів цього проекту стало створення першого гірсько-патрульного підрозділу в Національній гвардії України, який дислокується в Івано-Франківську. Основне його завдання – забезпечення безпеки в гірській районах Прикарпаття, які щороку відвідують десятки тисяч туристів з України та всього світу [111].

Керівництво Національної гвардії України зазначило, що спільний проект по співробітництву дозволить більш якісно обмінюватися досвідом між Нацгвардією України та жандармерією Румунії і відповідно до цього налагоджено взаємостосунки між школою підготовки військовослужбовців за контрактом Жандармерії Румунії і навчальним центром НГУ в Золочеві [111].

Зокрема міжнародне співробітництво дає змогу не тільки обмінюватись досвідом, а ще й надає можливість вивчити специфіку дій тих чи інших підрозділів, ознайомитись із матеріально-технічним, логістичним, нормативним аспектом даного питання, а за можливості і перейняти досвід та впровадити у національну структуру.

Спільний проект жандармерії Румунії і Національної гвардії України. «Підтримка розвитку Національної гвардії України» стартував у вересні 2016 року. Це вже другий подібний проект. Він мав на меті підвищення інституційної спроможності Національної гвардії України щодо виконання покладених на неї завдань із забезпечення громадської безпеки. Проект складався із трьох компонентів – «Охорона громадського порядку», «Гірська підготовка» та «Професійна підготовка». Кожний компонент передбачав серію спільних теоретичних та практичних заходів, що проходили як в Україні, так і в Румунії [111].

Враховуючи той факт, що Національна гвардія України відповідно до чинного законодавства виконує завдання із забезпечення громадської безпеки всередині країни, командування Національної гвардії України приділяє значну увагу питанням удосконалення діяльності з охорони громадського порядку. Українська сторона планує і надалі активно вивчати передовий досвід аналогічних іноземних правоохоронних формувань (зокрема, у рамках співпраці із структурами, що входять до складу Асоціації FIER) для його подальшого впровадження у власну службово-бойову діяльність [111].

Крім цього, визначною подією для Національної гвардії України стало підписання у 2018 році в Міністерстві внутрішніх справ України Технічної угоди між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством національної оборони Канади і Канадськими збройними силами про проведення заходів військової підготовки, нарощування потенціалу та надання підтримки державі, що приймає [112].

Реалізація угоди передбачає проведення наступних заходів:

- підготовка підрозділів, в тому числі індивідуальна та колективна підготовка особового складу до виконання завдань безпеки та оборони;
- підготовка зі знешкодження боєприпасів, саморобних вибухових пристроїв;
- медична підготовка та організація медичного забезпечення;
- модернізація логістики;
- професійний розвиток та освіта представників Національної гвардії України (підготовка офіцерів штабу, планування міжвідомчих заходів (операцій), планування господарської діяльності, стратегічне лідерство, мовна підготовка, стратегічні комунікації, тощо) [112].

У рамках Технічної угоди протягом 2018 року проведено 9 спільних заходів із Об'єднаною оперативно-тактичною групою Збройних сил Канади в Україні (UNIFIER). Серед них підготовка штабу батальйону, розробка кваліфікаційного стандарту та програм підготовки сержантського складу, розробка курсу лідерства для курсантів Національної академії Національної гвардії України, оцінка програм інженерної підготовки, підготовка мобільних тренувальних груп з прийняття військових рішень [112].

Вже не перший рік поспіль Збройні Сили Канади проводять навчання Українських військовослужбовців і причетних до оборони та національної безпеки держави. Так, у березні 2020 року Канадськими спеціалістами було проведено курс з оборонного планування і забезпечення громадської безпеки із

залученням підрозділів Національної гвардії України, Національної поліції та Збройних Сил.

В рамках Державної програми партнерства Національна гвардія Каліфорнії надає допомогу Національній гвардії України з організації роботи штабів з метою досягнення взаємосумісності зі збройними силами країн-партнерів. В цьому контексті протягом липня–вересня 2018 року представниками Національної гвардії Каліфорнії було проведено три курси з питань реформування системи управління Національною гвардією України. Результатом роботи стало опрацювання перспективної моделі організаційно-штатної структури органів військового управління Національної гвардії України [112].

Враховуючи євроатлантичний курс зовнішньої політики нашої держави та активізацію підтримки України з боку країн-членів НАТО і Європейського Союзу, співпраця з НАТО є одним із пріоритетних напрямків міжнародного співробітництва Національної гвардії України [112].

Національна гвардія України, як складова сектору безпеки і оборони, бере участь в багатьох ініціативах та програмах в рамках співробітництва з НАТО, а саме:

- співробітництво з Офісом НАТО в Україні;
- процес планування та оцінки сил;
- річна національна програма під егідою Комісії Україна-НАТО;
- спільна робоча група Україна-НАТО з питань військової реформи;
- індивідуальна програма партнерства Україна-НАТО [112].

Досвід країни-члена НАТО є надзвичайно важливим для впровадження основних вимог і стандартів сьогодення. Оборонна парасолька НАТО над теренами нашої держави дозволили б уникнути багатьох сучасних негативних тенденцій з боку сусідніх держав.

Окремої уваги заслуговує спільний проект Національної гвардії України та Програми професійного розвитку Офісу зв'язку НАТО в Україні з впровадження навчальної платформи євроатлантичної інтеграції у навчальний процес Національної академії Національної гвардії України. Метою навчальної платформи є формування у представників Національної гвардії України, особливо у майбутніх офіцерів, розуміння структури НАТО із середини [112].

У 2018 році на базі Національної академії Національної гвардії України проведено навчальні 4 модулі:

- курс зі стратегічних комунікацій;
- курс з реагування на кризові ситуації;
- курс з гендерних питань;
- курс з лідерства [112].

В рамках продовження цієї роботи та з метою розвитку власних спроможностей з реалізації політики євроінтеграції у Національній академії Національної гвардії України створюється структурний підрозділ євроінтеграції, що забезпечить підтримку та прискорення євроатлантичного реформування Національної гвардії України [112].

Програма партнерства між країнами НАТО та претендентами на вступ розширює можливості останніх, стимулює розвиток економіки, національну свідомість, покращує громадську безпеку і, відповідно, покращує добробут населення.

В рамках Програми Україна-НАТО з розбудови доброчесності представники Національної гвардії України взяли участь 11 заходах як в Україні, так і за кордоном [112].

З метою розвитку мовної підготовки Національної гвардії України, за сприяння Бюро мовної координації НАТО, три представники Національної гвардії України пройшли підвищення кваліфікації за кордоном. Крім того, було організовано візит представників Бюро до Національної академії Національної

гвардії України з метою оцінки програм мовної підготовки та надання рекомендацій щодо їх покращення [112].

У рамках Індивідуальної програми партнерства Україна-НАТО представники Національної гвардії України проходять навчання в навчальних закладах країн-членів НАТО. Так, протягом 2018 року 12 представників Національної гвардії України взяли участь у 12 заходах (Німеччина, Угорщина, Румунія, Італія) [112].

Так, вже не перший рік проводяться спільні навчання країн-членів НАТО та України на теренах нашої держави, на полігонах та водних акваторіях, на небі, землі, та повітрі. Здійснюється обмін досвідом, обмін технічним оснащенням, покращується логістичне забезпечення.

Остаточено схвалено оновлений пакет Цілей партнерства для України на новий цикл Процесу планування та оцінки сил на 2018–2020 роки, в якому для Національної гвардії України передбачено реалізацію 3 цілей партнерства самостійно, 3 – спільно з Міністерством внутрішніх справ, 8 – спільно з Міністерством оборони та Генеральним штабом Збройних Сил України [112].

Національна гвардія України, як складова сектору безпеки і оборони України, приймає участь в проекті модернізації архітектурної мережі зв'язку та управління спільно з іншими складовими сектору безпеки і оборони України в рамках Трастового фонду Україна – НАТО у галузі командування, управління, комунікації і комп'ютеризації [112].

Наразі Національна гвардія України приймає участь у реалізації проекту з обміну досвідом та знаннями. Реалізація зазначеного проекту полягає в проведенні експертних консультацій з представниками НАТО з питань, які становлять інтерес для представників міжвідомчої цільової групи «Tiger team» та проведення заходів з фахової підготовки особового складу структур сектору безпеки і оборони (курси, візити мобільних тренувальних груп, багатонаціональні військові навчання, тощо) [112].

Одним з важливих аспектів співробітництва та допомоги є участь у заходах розмінування. Ці заходи є надзвичайно важливими у діяльності Національної гвардії України в умовах сьогодення.

У рамках Трастового фонду з протимінної діяльності та протидії саморобним вибуховим пристроям представники Національної гвардії України активно беруть участь в спільних заходах з метою оцінки стану національних та відомчих спроможностей у зазначеній сфері і аналізу напрямків потенційної підтримки [112].

Знов повертаючись до співробітництва Національної гвардії України з жандармерією Румунії у галузі громадської безпеки, слід зазначити, що завдяки плідній роботі та тісній співпраці з жандармерією Румунії в Національній гвардії України було реалізовано 4 спільні проекти. У 2018 році також було проведено новий спільний проект «Технічна допомога для розвитку Національної гвардії України» [112].

Враховуючи досвід Національної гвардії України, отриманий під час виконання завдань в Операції об'єднаних сил (Антитерористичної операції), а також підготовку представників Національної гвардії України інструкторами країн-членів НАТО, наші підрозділи постійно приймають участь у міжнародних навчаннях, які проходять на території України [112].

Основними видами проведених навчань є Rapid Trident, Sea Breeze, EUPST, тощо.

В рамках реалізації другого проекту Міжнародних навчань Європейських сил поліції EUPST II постійно проводяться широкомасштабні практичні навчання, модульні тренінги та наукові конференції (семінари), спрямовані на вдосконалення взаємодії особового складу підрозділів з різних країн, а також на виявлення та використання найкращих методик у всіх аспектах роботи (кримінальні розслідування, припинення масових заворушень та суспільно

орієнтована поліцейська діяльність) і покращення спільного рівня забезпечення громадської безпеки [112].

Представники Національної гвардії України брали участь у навчаннях у ролі як індивідуального поліцейського персоналу, так і в складі окремих сформованих поліцейських підрозділів. Національна гвардія України постійно проводить роботу щодо залучення міжнародної допомоги для підвищення своїх спроможностей за різними напрямками [112].

Спільно з Агентством зменшення загроз Міністерства оборони США продовжується реалізація міжнародного проекту «Включення системи фізичної ядерної безпеки України в структуру забезпечення глобальної фізичної ядерної безпеки» [112].

Підсумовуючі вищесказане, слід зазначити, що Національна гвардія України є основною силовою структурою України, яка має можливість припиняти як внутрішні так і зовнішні конфлікти.

Все ж таки завданням Національної гвардії України як військового формування з правоохоронними функціями так і залишається забезпечення громадської безпеки.

Гвардія разом з Україною обрала шлях євроінтеграції, а це передбачає вироблення гнучкої системи керування та виконання поставлених завдань, а також постійне самовдосконалення шляхом співробітництва з різними схожими структурами.

Особливість співробітництва полягає у можливостях проводити стабілізаційні правоохоронні операції як у мирний час, так і у кризовий період, а також під час війни, не потребуючи багато часу при переході від одного стану до іншого. Міжнародна асоціація сил жандармерії та поліції у статусі військової установи надає можливості для Національної гвардії України розвиватися та провадити свою діяльність на міжнародній арені [114].

В силу свого географічного положення та багаторічної спільної співпраці основними іноземними партнерами України залишаються: жандармерія Румунії, війська карабінерів Італійської Республіки, Національна жандармерія Франції, Збройні сили Латвії, Збройні сили Республіки Польщі.

Співробітництво з зарубіжними країнами споріднених структур дає можливість Національній гвардії України виробити більш гнучку систему управління та виконання поставлених завдань, що прямо підвищує рівень ефективності та забезпечення покладених функцій.

У складі Національної гвардії України діють підрозділи (загони) спеціального призначення, які, зокрема, здійснюють спеціальні операції із знешкодження озброєних злочинців, припинення діяльності непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань (груп), організованих груп та злочинних організацій на території України, а також у заходах, пов'язаних із припиненням терористичної діяльності, приймають участь у ліквідації наслідків надзвичайних або кризових ситуацій на об'єктах, що нею охороняються тощо. При організації їх структури та діяльності вважаємо доцільним використати досвід Французької жандармерії та створити в складі Національної гвардії України загони спеціального призначення з протидії радіологічним, біологічним та хімічним загрозам. Склад таких груп має укомплектований спеціальними автомобілями та лабораторним обладнанням для виявлення небезпечних хімічних, біологічних та радіаційних загроз. Уявляється, що такі загони мають бути створені у кожному оперативно-територіальному об'єднанні та перебувати у постійній бойовій готовності.

Основними завданнями цих підрозділів мають бути такі:

а) аналіз навколишнього середовища та оцінка хімічних, біологічних та радіаційних загроз;

б) забезпечення громадського порядку та громадської безпеки в забрудненій зоні;

в) участь в антитерористичних операціях, у випадку виникнення загроз застосування злочинцями хімічної та біологічної зброї, а також у випадку завдання шкоди радіаційно-небезпечним об'єктам;

г) участь в евакуації населення з території забруднення;

д) супровід небезпечних вантажів та конвоїв;

е) технічна підтримка спеціальних операцій на забруднених територіях.

Особливості території нашої країни, наявність як гірської, так і водної місцевості (річкова, морська), вимагають створення у структурі Національної гвардії України підрозділів, здатних виконувати поставлені завдання на зазначених територіях. В цьому напрямку варто скористатися досвідом італійських карабінерів, а точніше підрозділу «Тоскана». Вважаємо, що такий досвід заслуговує на увагу та впровадження у діяльність спеціальних підрозділів (загонів) Національної гвардії України і створення в їх складі груп із проведення спеціальних операцій на воді, в гірській місцевості, а також з використанням десантних груп.

Цікавим, на наш погляд, є досвід роботи «добровільних помічників» правоохоронних органів Ізраїлю щодо забезпечення громадського порядку, громадської безпеки, боротьби із правопорушеннями, ліквідації наслідків аварій, катастроф, стихійних лих. Залучення до роботи поліції добровільних помічників в Ізраїлі розпочалося ще у 1974 році. На даний час в країні налічується 27800 поліцейських і 35000 добровільних помічників поліції. Основні напрями використання добровільних помічників поліції Ізраїлю: патрульна служба поліції у населених пунктах; транспортна поліція на національних магістралях; прикордонна поліція; оператори служб спасіння та «гарячих» телефонних ліній поліції; добровільні рятувальні групи тощо.

Деякі особливості роботи добровільних помічників:

а) по відношенню до добровільних помічників поліції діють всі закони, як для працівника силових структур в момент його знаходження на чергуванні;

б) кожен добровільний помічник поліції зобов'язаний проводити на службі не менше восьми годин на місяць (в середньому 8–12 годин);

в) форма, обладнання для особистого транспорту (рація, пробіскови маячки), спеціальні засоби для потреб добровільних помічників забезпечуються відповідним органом;

г) помічники поліції можуть бути озброєні власною вогнепальною зброєю, для осіб, що використовують власний автотранспорт або інші засоби самооборони, передбачена компенсація витрат;

д) виконання завдань добровільні помічники здійснюють за рахунок особистого часу на безоплатній основі.

Звісно, що не всі напрями роботи добровільних помічників корелюють із завданнями Національної гвардії України. Але декілька напрямів їх роботи мають відповідну перспективу:

а) участь у патрулюванні в громадських місцях на території населених пунктів;

б) допомога у забезпеченні блокування окремих ділянок місцевості;

в) допомога в охороні громадського порядку під час масових заходів;

г) здійснення функцій операторів «гарячих ліній»;

д) допомога у проведенні рятувальних робіт та робіт, які потребують відповідної кваліфікації (на воді, під землею);

е) забезпечення перепускного режиму на автошляхах тощо.

Отже, підрозділи Національної гвардії України мають широкий спектр можливостей і спроможностей щодо розвитку на базі досвіду зарубіжних партнерів. Іноземні підрозділи із забезпечення громадської безпеки мають різні структури, штати і специфіку виконання ними завдань, але базові принципи мають сталий характер і можуть впроваджуватись навіть і в нашу систему забезпечення громадської безпеки.

Враховуючи те, що НГУ постійно розвивається та вдосконалюється, доцільно використовувати позитивний досвід провідних країн світу в питанні організації та функціонування підрозділів (військових та правоохоронних формувань), подібних до Національної гвардії України. Однак, в зазначеному питанні слід застосовувати раціональний підхід щодо використання зарубіжного досвіду. При цьому необхідно враховувати особливості суспільно-політичного, економічного та ментального підходів щодо організації діяльності органів та підрозділів, що забезпечують охорону громадського порядку, а також враховувати досвід країн, де діяльність із забезпечення громадської безпеки зазначених військових формувань досягла ефективного результату.

3.2 Вдосконалення організаційно-правових засад діяльності Національної гвардії по забезпеченню громадської безпеки

Дослідивши теоретико-правові основи, організаційні засади діяльності Національної гвардії України, а також зарубіжний досвід забезпечення громадської безпеки, нами вироблено деякі напрями та пропозиції по вдосконаленню організаційно-правових засад діяльності Національної гвардії в сфері забезпечення громадської безпеки.

Першим напрямом ми пропонуємо – удосконалення нормативного регулювання діяльності НГУ. Однак через значний масив нормативної бази у сфері забезпечення громадської безпеки цей напрям слід поділити на окремі групи.

До першої групи слід віднести удосконалення положень керівних документів, що розглядають діяльність Національної гвардії України як суб'єкта забезпечення громадської безпеки та громадського порядку, але не визначають в повній мірі порядок і методи дій підрозділів.

Так, нами визначено, що на сучасному етапі становлення Національної гвардії України, відсутній порядок, напрями і методи підготовки

військовослужбовців до несення служби з охорони громадського порядку. Тому ми пропонуємо запровадити інструкцію, яка би регламентувала вищезазначене.

Структура інструкції повинна відображати основні питання організації несення служби з охорони громадського порядку. Зокрема, такі розділи:

Розділ 1. Загальні положення.

Розділ 2. Управління військовими частинами та підрозділами.

Розділ 3. Підбір та підготовка особового складу.

Розділ 4. Військові наряди.

Розділ 5. Служба військових нарядів.

Розділ 6. Дії військових нарядів.

Розділ 7. Порядок застосування фізичної сили.

Розділ 8. Порядок застосування спеціальних засобів.

Розділ 9. Порядок застосування вогнепальної зброї.

Розділ 10. Дії військових нарядів під час надзвичайних обставин і за надзвичайних ситуацій.

Розділ 11. Логістичне забезпечення.

Розділ 12. Морально-психологічне забезпечення.

Розділ 13. Порядок підведення підсумків служби.

Розділ 14. Порядок оформлення та зразки ведення службової документації.

Розділ 15. Відповідальність військовослужбовців за порушення правил несення служби.

До другої групи слід віднести удосконалення чинних законодавчих актів. Слід зазначити, що дослідження вимог законодавства не дало змогу виділити Національну гвардію України як самостійного суб'єкта забезпечення громадської безпеки, водночас багатогранність функцій та завдань створюють суперечності із застосування підрозділів з охорони громадського порядку. Зокрема, гостро стоїть питання оформлення адміністративних протоколів про

адміністративні правопорушення військовослужбовцями НГУ. Наразі дозвіл на складання адміністративного протоколу має тільки командир військової частини і в обмежених рамках, та у випадках, пов'язаних із порушенням військовослужбовцями порядку несення служби та військової дисципліни, що по суті не має безпосереднього відношення до забезпечення громадського порядку.

Військовослужбовці, які виконують завдання із забезпечення громадської безпеки у разі затримання правопорушників змушені викликати працівників поліції, що створює незручності як для військовослужбовців, так і для працівників поліції, яких «відволікають» від, можливо, більш важливих та резонансних завдань.

Таким чином, нами запропоновано внести зміни до статті 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення та додати до переліку осіб, які мають право на складання протоколу, військовослужбовців Національної гвардії України, які залучені до забезпечення громадської безпеки і охорони громадського порядку, що забезпечить можливість затримання та доставлення порушників до уповноважених органів безпосередньо гвардійцями.

Але перш ніж запроваджувати самотійність військовослужбовців в сфері складання адмінпротоколів, слід привести законодавство до одноманітного розуміння поняття «громадська безпека» та «публічна безпека». Погоджуючись із думкою В. Г. Фатхутдінова та І. В. Зозулі, слід зазначити, що є необхідність внесення змін та доповнень та здійснення відповідних змін до вже прийнятого Закону України «Про Національну поліцію» і заміни невживаного в юридичній термінології для означення державної політики у сфері громадської безпеки терміну «публічна безпека» на терміну «громадська безпека», внесення змін та доповнень в існуючий масив нормативно-правових актів, тобто повернення до терміну «громадська безпека» в Законі України «Про Національну поліцію» [115; 116].

Другий напрям – удосконалення організаційних засад, сутності та змісту формування та функціонування підрозділів НГУ по забезпеченню громадської безпеки.

Хоча нормативно-правовими актами і визначено порядок утворення, формування та функціонування військових частин та підрозділів НГУ, на жаль слід констатувати, що означені нормативно-правові акти не закріплюють основні принципи, відповідно до яких військові частини утворюються та формуються і фактично єдиним критерієм формування підрозділів є функції НГУ, які закріплені в Законі України «Про Національну гвардію України». Наразі військові частини переважно базуються в обласних центрах і в окремих містах, а за окремим розпорядженням можуть тимчасово виконувати завдання у відриві від пункту постійної дислокації в інших населених пунктах (оперативно-профілактичні відпрацювання спільно із працівниками поліції, участь у виконанні завдань ООС, забезпечення безпеки в м. Київ у разі ускладнення оперативної обстановки тощо).

Нами запропоновано законодавчо затвердити порядок формування та функціонування військових частин Національної гвардії України, а саме:

- запровадити основні принципи утворення військових частин Національної гвардії України, зважаючи на специфіку завдань, що виконуються та територіальне розміщення;

- не допускати мультизадачності та закріпити військові частини за конкретними функціями (наприклад: військові частини з охорони громадського порядку виконують тільки задачі із охорони громадського порядку, військові частини з конвоювання та екстрадиції – тільки конвоювання та екстрадиції, тощо), розміщення таких військових частин здійснювати тільки у безпосередніх районах виконання завдання;

- задля швидкого реагування на раптові задачі в кожній області країни створити підрозділ швидкого реагування, який буде в спроможності у

найкоротші строки прибути в район необхідного виконання завдань (зазвичай такий підрозділ буде займатися охороною громадського порядку або антитерористичною діяльністю за межами обласного центру, не відриваючи від основного виконання задач підрозділ, що знаходиться в обласному центрі);

– під час формування підрозділів перевагу надавати військовослужбовцям за контрактом, залучати військовослужбовців строкової служби тільки в якості підрозділів забезпечення життєдіяльності військовослужбовців.

Третій напрям – вдосконалення службово-бойової підготовки військовослужбовців Національної гвардії України по забезпеченню громадської безпеки.

На нашу думку, діяльність управління бойової та спеціальної підготовки потребує суттєвого вдосконалення, так як фактично функції офіцерів з бойової підготовки виконують командири взводів, рот, батальйонів та заступників командирів військових частин. Саме тому доцільно переглянути функціональне призначення та методи роботи зазначеного підрозділу, при цьому особливу увагу слід зосередити на використанні позитивного досвіду службово-бойової підготовки військовослужбовців-правоохоронців підрозділів та формувань, аналогічних до Національної гвардії України. Зокрема, мова йде про використання досвіду Франції, Італії, Іспанії, Румунії.

Також під час службово-бойової підготовки необхідно широко застосовувати можливості та досвід підрозділів інших військових та правоохоронних формувань, навчальних закладів, що готують кадри за напрямками правоохоронної діяльності та залучати відповідних фахівців.

Дуже важливим аспектом формування професійних підрозділів є якісний кадровий підбір військовослужбовців. На нашу думку, є необхідність планування і створення комплексу заходів з добору якісного і кількісного складу працівників, які будуть здатні виконувати свої функції та задачі, а також приймати обґрунтовані рішення. Насамперед, задля забезпечення кадрів,

необхідно розробити прозорий механізм прийняття військовослужбовців на військову службу за контрактом із забезпеченням дотримання вимог як кандидата на проходження служби, так і державного замовлення в кадрах для Національної гвардії. Одним з таких механізмів може бути розробка інструкції щодо порядку прийняття на службу, звільнення та забезпечення соціального захисту, дотримуючись вимог Закону України «Про порядок проходження військової служби України», Закону України «Про соціальне забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей» та, із залученням при розробці інструкції, специфіки застосування підрозділів Національної гвардії України.

Слід також звернути увагу на підвищення і вдосконалення освітніх та професійних навичок військовослужбовців шляхом залучення їх до підвищення кваліфікації, проведення тренінгів, стажувань, спільних навчань із підрозділами, з якими НГУ взаємодіє під час виконання повсякденних завдань, зарубіжними підрозділами, аналогічними до гвардії, тощо.

Четвертий напрям – удосконалення взаємодії НГУ з іншими суб'єктами забезпечення громадської безпеки.

Як вже було зазначено вище, Національна гвардія України, здійснює свої функції неізолювано, до їх кола віднесено значну кількість суспільно важливих дій у різних ситуаціях, що відображають необхідність впорядкування механізмів їх взаємодії.

В процесі забезпечення громадської безпеки Національна гвардія взаємодіє із: Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України (в частині визначення концептуальних засад держави в сфері громадської безпеки та її забезпечення); Міністерством внутрішніх справ України (в форматі координації Національної гвардії України Міністерством внутрішніх справ), Міністерством оборони України (в умовах оголошення воєнного стану, для забезпечення збройного захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту); Національною поліцією України (в частині забезпечення

громадської безпеки на масових заходах чи припинення діяльності організованих груп та злочинних організацій).

Хоча коло суб'єктів, із якими взаємодіє Національна гвардія України цим не обмежується, слід звернути увагу, що безпосередньо взаємодія всіх правоохоронних органів, що існують в Україні – є надійним механізмом забезпечення як державної безпеки загалом, так і громадського порядку та безпеки зокрема.

Проте, майже в усіх формах взаємодії на законодавчому рівні Національна гвардія України виступає другорядним виконавцем, переважно у якості приданих сил, або сил, які надають допомогу. Таким чином, у разі виникнення збройного конфлікту, Національна гвардія підпорядковується Міністерству оборони; під час масових заходів – Національній поліції; під час виконання завдання з охорони дипломатичних представництв та консульських установ виконує вказівки консула; під час охорони судових засідань – службі судової охорони і т. д.

На нашу думку, такий розподіл обов'язків дещо дискримінує діяльність Національної гвардії України і військовий підрозділ з правоохоронними функціями, що майже завжди виступає як допоміжний засіб у стабілізаційних діях в державі. Доцільним є виокремлення і доручення конкретних задач, зокрема, в сфері забезпечення громадської безпеки, доречно застосовувати підрозділи Національної гвардії під час охорони автовокзалів, аеропортів, а також у найбільш криміногенних районах; Національній поліції слід доручити загальну охорону в районах міста, а також забезпечення проведення масових заходів і долучати гвардійців лише у разі необхідності.

П'ятий напрям – вдосконалення логістичного забезпечення діяльності підрозділів НГУ із забезпечення громадської безпеки.

На жаль слід констатувати, що підрозділи Національної гвардії України логістично забезпечені гірше, ніж зарубіжні підрозділи, аналогічні до гвардії. За

більш ніж 6 років розвитку, в якості окремого підрозділу із забезпечення громадської безпеки, технічне оснащення не досягло значного рівня та потребує грошових вливань і еволюції світогляду та розвитку технологічної складової.

Слід констатувати, що підрозділи Національної гвардії України залучаються до несення служби із забезпечення громадської безпеки у відриві від пунктів постійної дислокації терміном від кількох днів (звичайні оперативно-профілактичні відпрацювання в областях або м. Київ) і до 3 місяців (забезпечення безпеки в місцях проведення ООС). Були спроби покращення умов проживання та організації побуту військовослужбовців, такі як: табірні містечка, або палатки, мобільні лазнево-пральні комплекси [117], мобільні кухні-їдальні [118], мобільні туалети тощо, але такі новації не отримали належного фінансування і не були впроваджені в повній мірі.

Хоча під час організації несення служби у відриві від пунктів постійної дислокації командування військових частин і налагоджує взаємодію з місцевим органами влади, проте нагальними постають питання як по розміщенню військовослужбовців і обладнання місць побуту і відпочинку, так і обладнання місць несення служби. Через те, що не завжди є змога організувати вищезазначене на належному рівні, виникає необхідність постачання військових частин мобільними комплексами.

Також окрему увагу необхідно приділити і засобам зв'язку – наразі основним засобом є радіостанція MotorolaDP 4800, хоча на офіційному сайті інформація відсутня, проте за час користування радіостанцією, військовослужбовцями визначено, що на відкритій місцевості радіостанція діє на відстань до 6 км, а в міській місцевості до 3–4 км, що безперечно не дозволяє виконувати поставлені завдання із забезпечення громадської безпеки на достатньо високому рівні.

Однозначно слід звернути увагу на події кінця 2019 – початку 2020 року, а саме протиепідемічні та карантинно-обмежувальні заходи під час епідемії

COVID-19. Військовослужбовці Національної гвардії України активно залучалися до контролю за дотриманням громадянами обмежувальних заходів, запроваджених органами державної влади. Нами запропоновано передбачити у військових частинах резерв спеціальних засобів, спрямованих на дотримання карантинних заходів та запобігання епідеміям, епізоотіям, епіфітотіям, таких як: масок на обличчя із належним рівнем захисту, гумових рукавичок, антисептичних засобів, дезінфікуючих засобів, вологих спиртових серветок, а, можливо, і засобів тестування на виявлення тієї чи іншої хвороби. Необхідно передивитись чинні санітарно-епідеміологічні норми, в бік їх оптимізації, з огляду на потенційно-можливе розповсюдження епідемій, епізоотій, епіфітотій.

Звичайно розвиток Національної гвардії України неможливий без технологічної складової. Вважаємо доцільним привести приклади деяких іноземних технологій, запроваджених у структури із забезпечення громадської безпеки, які в обов'язковому порядку повинні бути впроваджені у повсякденну та бойову діяльність Національної гвардії України та окремих підрозділів поліції.

1. Окуляри з технологією розпізнавання обличчя (*Додаток Д*).

В таких країнах як Китай, США, Південна Корея, Росія активно використовуються окуляри з технологією розпізнавання обличчя. Так, дані зі смарт-окулярів GLXSS передаються на смартфон-подібний пристрій, що працює на Android, де відбувається фактична обробка інформації, ідентифікування та узгодження з урядовими записами для автентифікації, щоб зробити процес перевірки більш безпечним і швидким [119].

Впровадження такої технології у національну структуру забезпечення громадської безпеки дозволить значно покращити роботу особового складу Національної гвардії України як під час охорони громадського порядку, так і під час масових заходів із значним скупченням громадян.

В першому випадку під час охорони громадського порядку військовослужбовці матимуть змогу в режимі онлайн виявляти порушників, або злочинців, які є в базі даних Національної поліції, або будь-якій іншій базі даних. Що так само дозволить оперативно і швидко відреагувати і затримати порушника. Доцільним буде застосування таких окулярів на залізничних вокзалах, автовокзалах, аеропортах і місцях, де присутній значний потік громадян.

В другому випадку окуляри з можливістю розпізнавання обличчя допоможуть визначати осіб-провокаторів та своєчасно вилучати їх з натовпу, а також виявляти правопорушників із натовпу, які вже є в базі даних.

2. Робот-охоронець Segway Nimbo (Додаток Е).

Nimbo заснований на платформі Segway Robotics, яка використовує редуктор, двигун і акумулятор компанії, але включає в себе датчики і системи бачення, щоб забезпечити певний ступінь автономії [120].

Застосування такого винаходу значно полегшить патрулювання підрозділами Національної гвардії України під час охорони громадського порядку за визначними маршрутами, а також надасть змогу швидкого переслідування порушників.

3. Поліцейський орігамі-щит (Додаток Ж).

Дослідники із США розробили новий мобільний щит для поліцейських. Це засіб захисту розрахований на укривання двох-трьох чоловік і може захистити від пістолетних куль поширених калібрів, включаючи 9 міліметрів. Щит виконаний у вигляді складеної гармошки; при його створенні розробники надихалися орігамі [121].

Застосування такої технології надасть змогу приймати участь у безпосередньому зіткненні із натовпом, який намагається просунутись вглиб території, вільний прохід якої обмежується. Також конструктивні властивості щита-орігамі не заважають застосуванню спеціальних засобів і водночас

служуватимуть надійним укриттям для двох-трьох військовослужбовців від куль. Такий щит переважно слугуватиме для здійснення точкового або рубіжного захисту території.

4. Звукова гармата (*Додаток З*).

Дальнобійний акустичний пристрій (LRAD – «Long Range Acoustic Device») – пристрої, які розширюють зони безпеки між операторами і громадськістю, щоб безпечно передавати важливу інформацію окремим особам і групам на відстані. Системи LRAD доставляють повідомлення і повідомлення людям, що знаходяться всередині транспортних засобів і будівель, сприяють проходженню тестування на коронавірус, забезпечують зв'язок для зовнішніх центрів тестування і сортування, а також транслиують повідомлення про розсилку груп. Використовується як мобільна система масового оповіщення, застосовується поліцією під час масових заворушень, а також для відлякування птахів зі злітно-посадкових смуг [182; 183].

Новітні технології активно застосовуються та вводяться у поліцейських підрозділах провідних країн світу. Україна, обравши шлях Євроінтеграції, повинна активно переймати досвід силових структур із забезпечення громадського порядку та впровадити свої інновації та технології, тим самим показуючи, що має право активного голосу та свого місця в Європейському світі

Застосування дальнобійного акустичного пристрою може мати широкий спектр застосування під час охорони громадського порядку і масових заворушень як для попередження громадян, ведення діалогу, так і для застосування для розгону натовпу у разі ускладнення оперативної обстановки [182; 183].

5. Безпілотні літальні апарати (*Додаток І*).

Підрозділам з охорони громадського порядку потрібно проводити безперервний моніторинг оперативної обстановки. Проте забезпечити його

непросто. Моніторинг проводиться шляхом виставлення піших патрулів та патрулів на автомобілях. Однак сьогодні їм на зміну прийшли безпілотні літальні апарати. БПЛА – це літальний апарат, що виконує політ без пілота на борту і керований в польоті автоматично, оператором з пункту управління або поєднанням зазначених способів. Сфера їх застосування в світі розширилася в рази, їх використовують поліцейські і цивільні служби, в тому числі для пошуково-рятувальних робіт, управління земельними ресурсами або топографічних зйомок. Для цих цілей безпілотні літальні апарати оснащують апаратурою для ведення фото- і відеозйомки. Зйомка виконується за допомогою камери, встановленої на БПЛА. Камера використовується з метою більш оперативного візуального обстеження. На відміну від відео-, фотозйомка має перевагу в плані більш високої роздільної здатності. Крім фото- і відео зйомки існує ще й тепловізійна зйомка. Така зйомка дозволяє проводити моніторинг в умовах обмеженої видимості (наприклад, туман) або вночі. Комбінування різних видів зйомки дозволяє більш точно виявити зміни в оперативній обстановці. Одним із завдань, які ефективно вирішуються за допомогою використання безпілотних систем, є моніторинг оперативної обстановки при проведенні масових заходів [184].

Наприклад, влітку 2007 року для спостереження за дотриманням громадського порядку в ході проведення рок-фестивалю британська поліція вперше застосувала мініатюрні безпілотні апарати квадрокоптери німецької компанії Microdrones GmbH, оснащені відеокамерами і приладами нічного бачення. Вони є майже безшумними і можуть вести візуальне спостереження за районом з висоти в п'ятсот метрів. Зображення, одержувані з БПЛА, надходять або на пульт чергового, або в спеціально обладнаний автомобіль. Застосування таких нових систем виявилось настільки успішним, що і в подальшому поліцейські мають намір використовувати цю систему для спостереження за мітингами, походами та іншими скупченнями людей, а також для патрулювання

міських кварталів і спостереження за дорожнім рухом. Рішення використовувати безпілотні системи з метою боротьби зі злочинністю було не так давно прийнято і американською поліцією [184].

Широко використовуються БПЛА як військовими, так і правоохоронними формуваннями США, Німеччини, Франції, Італії, Іспанії, Китаю та іншими.

Останнім часом, підрозділи Національної гвардії України, Національної поліції, намагаються впроваджувати нові технології, та використовувати зарубіжний досвід, але слід розуміти, що завжди необхідно підходити до вирішення питань раціонально і зважати на такі моменти як менталітет, можливості впровадження і звичайно ж необхідно брати до уваги економічний аспект.

Варто відзначити, що безпілотна техніка застосовується у Національній гвардії України, але в обмеженому порядку і для виконання завдань в зоні ООС. Розуміння прийшло з експлуатацією комплексу безпілотних літальних апаратів для проведення розвідки, так на практиці були напрацьовані можливі сценарії використання нової техніки [184].

Сьогодні основними напрямками використання БПЛА підрозділами гвардії під час виконання завдань з охорони громадського порядку можуть бути:

- висотне спостереження при проведенні культурно-масових, суспільно-політичних і спортивних заходів, а також під час припинення масових заворушень і загрози блокування об'єктів;
- виявлення злочинів та адміністративних правопорушень, відеодокументування, забезпечення зв'язку і управління наземними нарядами гвардії та їх взаємодія з підрозділами Національної поліції;
- моніторинг при забезпеченні безпеки дорожнього руху;
- повітряна розвідка, відстеження оперативної обстановки під час виконання службово-бойових завдань;

- повітряна розвідка під час виконання завдань з подолання наслідків стихійного лиха та надзвичайних ситуацій;
- порятунок і пошук зниклих людей [184].

Також за обмежених можливостей доцільно буде використовувати більш мобільні пристрої, такі як квадрокоптери, для моніторингу і спостереження за невеликою ділянкою місцевості.

Звичайно, впровадження таких технологій потребує значних коштів, але це покращить добробут населення, знизить криміногенну обстановку і позитивно вплине на суспільство, а чи не є це однією з основних вимог до діяльності правоохоронних органів.

Шостий напрям – використання зарубіжного досвіду для вдосконалення діяльності НГУ по забезпеченню громадської безпеки.

Дуже схожою за функціями, які виконує Національна гвардія України, є жандармерія Франції, до кола задач якої входить:

- інформаційно-розвідувальна;
- забезпечення громадської безпеки;
- протидія організованим злочинним угрупованням і тероризму;
- участь в судовій охороні;
- боротьба із кіберзлочинністю;
- охорона важливих об'єктів;
- забезпечення безпеки дорожнього руху [122].

Забезпечення громадської безпеки – це суто поліцейська задача, яку виконує Національна жандармерія у мирний час і спрямована на підтримання громадського порядку, боротьбу із правопорушеннями, здійснення профілактичних та превентивних заходів, догляд за громадськими місцями із значним потоком громадян тощо.

Такі саме функції притаманні і Національній гвардії України, але є і суттєві відмінності. Відтак, жандармерія:

- здійснює контроль авіап перевезень;
- забезпечує берегову охорону суден, споруд, портів;
- захист повітряного простору і територій з повітря.

На нашу думку, підрозділи Національної гвардії України здатні виконувати аналогічні специфічні функції як берегову охорону та забезпечення безпеки в аеропортах та повітряному просторі. У разі постачання до гвардії необхідних технічних заходів, катерів берегової охорони, гелікоптерів повітряної охорони, це значно покращить авторитет Національної гвардії України і забезпечить більш якісне забезпечення громадської безпеки. Але так само такі нововведення потребують утворення підрозділів, які будуть виконувати вищезазначені функції, а також постане необхідність навчання або перенавчання таких підрозділів.

Також до підрозділів, аналогічних до Національної гвардії України, нами віднесено жандармерію Румунії.

Відтак, до жандармерії Румунії входять такі підрозділи:

- Головне управління жандармів Бухареста;
- спеціальна інтервенційна бригада жандармерії;
- мобільні жандармські групи;
- мобільні виїзні підрозділи в складі жандармських інспекцій;
- взводи и групи спостереження та громадського порядку.
- горні підрозділи.
- підрозділи із забезпечення безпеки в районі Чорного моря та гирла Дунаю;
- антитерористичні підрозділи;
- профілактичні підрозділи, спрямовані на попередження протиправних дій;
- підрозділи із забезпечення безпеки під час масових та спортивних заходів тощо [123].

Порівнюючи коло завдань жандармерії Румунії, можна провести аналогію із Національною гвардією України і дійти висновку про відповідність і тотожність більшості функцій і задач, проте, до кола задач знову ж таки не входить забезпечення безпеки в гірських умовах та безпеки в приморських, річкових районах.

Зарубіжний досвід корисний для впровадження у вітчизняні правоохоронні структури в тому контексті, що цей досвід вже перевірений роками і можна використовувати найефективніші його елементи.

Таким чином, нами запропоновано впровадити до складу Національної гвардії України підрозділи із забезпечення і підтримання громадської безпеки в гірських, приморських та річкових районах. Переважно такі підрозділи слід створювати у військових частинах з охорони громадського порядку. Військові наряди організовувати як у пішому порядку, так і на транспорті (снігоходи, квадроцикли, гідроцикли, катери, легкі гелікоптери тощо).

Впровадження таких підрозділів будуть актуальними, так як наразі ми маємо проблемні ситуації в Україні, такі як: незаконний видобуток бурштину, незаконна вирубка і вивіз лісів, контрабанда на кордоні як сухопутному, так і морському тощо.

Висновки до Розділу 3

Аналіз зарубіжного досвіду і шляхів вдосконалення Національної гвардії України дав можливість зробити наступні висновки.

1. Суспільство як і технології не стоять на місці, а розвиток суспільства передбачає розвиток технологій. На сучасному етапі становлення Національної гвардії, яка була створена нещодавно, але має багату історію, є багато перспектив розвитку як самої структури так і технологій, що використовуються підрозділами під час охорони громадського порядку.

2. Обмеженість фінансування потребує контролю застосування коштів і створює передумови для зменшення впровадження новітніх засобів. Постає необхідність збільшення бюджету утримання Національної гвардії України, проте в такому випадку акцент буде на вдосконаленні підрозділів і покращенні умов служби, збереженні життя та здоров'я військовослужбовців.

3. Впровадження новітніх технологій забезпечить якісне виконання своїх обов'язків військовослужбовцями під час виконання завдань із охорони громадського порядку і під час забезпечення громадської безпеки, надасть змогу застосовувати підрозділи ширше і виконувати більший спектр задач тією ж чисельністю.

4. Силіві структури з правоохоронними функціями України перебувають у стані переходу на загальновизнані міжнародною військовою практикою стандарти військового управління. Дослідження аналогічних військових та поліцейських формувань з правоохоронними функціями країн-членів Європейського Союзу, їх організаційної структури, позитивного досвіду участі у різноманітних збройних конфліктах має важливе значення для вдосконалення діяльності Національної гвардії України як військово-правоохоронної структури, яка відповідає за внутрішню безпеку нашої країни.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення організаційно-правових засад забезпечення громадської безпеки підрозділами Національної гвардії України. За результатами проведеного дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на досягнення поставлених завдань.

1. Аналіз сутності та змісту громадської безпеки дозволив зробити такі висновки:

- безпекою є такий стан особи, за якого їй забезпечені належні умови для її самореалізації, захист основних та необхідних для життя благ від посягань з боку будь-якої окремої людини, організації, суспільства чи держави;

- громадською безпекою є такий стан загальної захищеності осіб, що відповідає інтересам суспільства і громадян та за якого їм забезпечені належні умови для їх самореалізації, захист основних та необхідних для життя благ від посягань з боку будь-якої окремої людини, організації, суспільства чи держави;

- порядком, в контексті громади, є чітко сформований тип соціальних відносин, що має певну систему та співвідноситься із загальноприйнятими нормами;

- громадським порядком є стан чіткої упорядкованості правовими нормами соціальних відносин осіб в громадських місцях та поза ними.

Також, порівнявши отримані дані, вдалось встановити слідувачі риси, що розмежовують вищевказані поняття:

- громадська безпека є більш широким визначенням за своїм характером, оскільки не має просторових орієнтирів та не залежить від конкретних подій, в той час як питання забезпечення громадського порядку постає в межах проведення конкретних масових заходів;

- громадський порядок є однією із складових громадської безпеки, тож

останні співвідносяться як категорія та її складова, що дозволяє чітко сформулювати розуміння їх взаємодії та відмежувати одне від одного;

– варто підкреслити, що громадський порядок передбачає обов’язкову та впорядковану взаємодію громадян, в той час як питання забезпечення громадської безпеки може відбуватись і без такої взаємодії (наприклад, в умовах стихійного лиха та проведення рятувальних робіт окремих груп населення чи громадян).

2. Дослідження генезису становлення та розвитку Національної гвардії України по забезпеченню громадської безпеки включає багатий історичний досвід діяльності. Тому, виходячи із історичного розвитку, нами запропоновано виділити такі етапи зародження, створення та функціонування Національної гвардії України:

I етап – (1811–1917 роки) – існування внутрішньої варти, формування військ, який би міг гарантувати внутрішню безпеку держави;

II етап – (1922–1947 роки) – внутрішні війська, які наділені великими адміністративними повноваженнями щодо захисту внутрішніх інтересів держави і знищення дійсних та потенційних противників влади;

III етап – (1947–1991 роки) – післявоєнне радянське реформування внутрішніх військ під вимоги того часу, започаткування охорони громадського порядку, впровадження новітніх зразків озброєння і активне застосування військ в Афганістані;

IV етап – (1991–2001 роки) – перша спроба створення Національної гвардії, основними елементами діяльності якої був захист територіальної цілісності та суверенітету України, протидія тероризму та захист конституційного ладу в разі спроб захоплення влади насильницьким шляхом;

V етап – (2001–2014 роки) – внутрішні війська в складі Міністерства внутрішніх справ України до яких увійшли: спеціальні моторизовані військові частини міліції; військові частини спеціального призначення; військові частини з

охорони важливих об'єктів, атомних електростанцій, супроводження вантажів; військові частини з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних; військові частини оперативного призначення; військова частина з охорони дипломатичних і консульських представництв; підрозділи забезпечення;

VI етап – (2014 – по теперішній час) – Національна гвардія України в сучасному вигляді, яку ми її і спостерігаємо.

3. Проведений аналіз сучасного законодавства дає змогу узагальнити вимоги до порядку забезпечення громадської безпеки підрозділами Національної гвардії України та визначити, що військові частини є суб'єктами забезпечення вимог Конституції України в сфері створення нормальних умов життєдіяльності населення і дійти до таких висновків:

– законотворчі та нормативно-правові акти діяльності Національної гвардії України в сфері забезпечення громадської безпеки та забезпечення громадського порядку можна розділити на три блоки:

Блок I – Конституція України та Закони України, що регулюють діяльність підрозділів Національної гвардії України у сфері забезпечення громадської безпеки;

Блок II – постанови Кабінету Міністрів України та Укази Президента України стосовно громадської безпеки і порядку її забезпечення;

Блок III – відомчі нормативно-правові акти (накази Міністра внутрішніх справ, накази Командувача Національної гвардії України);

– положення керівних документів розглядають діяльність Національної гвардії України як суб'єкта забезпечення громадської безпеки та громадського порядку, але не визнають її як одноосібного представника цієї сфери.

Дослідження вимог законодавства не дало змогу виділити Національну гвардію України як самостійного суб'єкта забезпечення громадської безпеки, водночас багатогранність функцій та завдань створюють суперечності в застосуванні підрозділів з охорони громадського порядку. Гостро постає питання

стосовно того, які ж саме підрозділи Національної гвардії України (або ж сама Національна гвардія в цілому) виступають суб'єктом забезпечення громадської безпеки та громадського порядку. На даний час мультизадачність та багатофункціональність створюють передумови конфронтації стосовно порядку застосування підрозділів. До того ж, немає чіткої уяви, які саме дії Національної гвардії України націлені на забезпечення громадської безпеки та забезпечення громадського порядку – вочевидь це не тільки охорона громадського порядку та забезпечення порядку на масових заходах і в місцях масового скупчення людей. Отже виникає необхідність виокремлення завдань та функцій між підрозділами Національної гвардії України.

4. Дослідивши сутність та зміст формування та функціонування підрозділів Національної гвардії України, особливості службово-бойової підготовки, особливості взаємодії із іншими суб'єктами забезпечення громадської безпеки, вироблені такі висновки:

- суб'єктами і виконавцями дотримання громадського порядку і забезпечення громадської безпеки є безпосередньо військовослужбовці або ж патрульні, які несуть службу з охорони громадського порядку;

- найнебезпечніші з точки зору громадської безпеки місця ймовірного скупчення людей, протиправних дій, масових заворушень і масових заходів – це міста обласного значення. В кожній області базується як мінімум один підрозділ із забезпечення громадської безпеки;

- специфіка діяльності підрозділів з охорони громадського порядку вимагає додаткового органу управління і забезпечення виконання завдань – це відділ з охорони громадського порядку у військовій частині, а також заступник командира військової частини з громадської безпеки;

- суттєвої відмінності в організаційно-штатній структурі патрульних підрозділів від решти підрозділів немає, окрім додавання до назви підрозділу слова «патрульний» (патрульний батальйон, патрульна рота, патрульний взвод).

5. Аналіз особливостей службово-бойової підготовки військовослужбовців Національної гвардії України по забезпеченню громадської безпеки дозволив зробити висновок, що підготовку до несення служби можна розділити на 3 етапи (підготовчий, виконавчий і заключний), кожен з яких має свої особливості і завдання, спрямовані на якісне несення служби особовим складом військових частин і забезпечення громадської безпеки на належному рівні, а також на недопущення надзвичайних подій в районах патрулювання.

6. Дослідження правового підґрунтя і особливостей взаємодії підрозділів Національної гвардії України з іншими суб'єктами забезпечення громадської безпеки дозволило зробити такі висновки:

- механізм взаємодії громадян та Національної гвардії України регламентує чинне законодавство України, а саме: Конституція України, а також Закони України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» та «Про Національну гвардію України»;

- серед конкретних форм взаємодії визначено такі, як: надання допомоги у забезпеченні громадського порядку і громадської безпеки, запобіганні адміністративним проступкам і злочинам під час проведення масових заходів чи ліквідації масових збройних заворушень; інформування про вчинені або такі, що готуються злочини, місця концентрації злочинних угруповань; сприяння у виявленні і розкритті злочинів, розшуку осіб, які їх вчинили, захисті інтересів держави, підприємств, установ, організацій, громадян від злочинних посягань; Національна гвардія України здійснює свої функції не ізольовано, до їх кола віднесено значну кількість суспільно важливих дій у різних ситуаціях, що відображають необхідність впорядкування механізмів їх взаємодії;

- в процесі забезпечення громадської безпеки Національна гвардія взаємодіє із: Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України (в частині визначення концептуальних засад держави в сфері громадської безпеки та її забезпечення); Міністерством внутрішніх справ України (в форматі

координації Національної гвардії України Міністерством внутрішніх справ), Міністерством оборони України (в умовах оголошення воєнного стану, для забезпечення збройного захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту); Національною поліцією України (в частині забезпечення громадської безпеки на масових заходах чи припинення діяльності організованих груп та злочинних організацій).

7. Аналіз зарубіжного досвіду Франції, Італії, Іспанії, Румунії, Аргентини і шляхів вдосконалення Національної гвардії України дав можливість зробити такі висновки:

- підрозділи Національної гвардії України мають широкий спектр можливостей щодо розвитку на базі досвіду зарубіжних партнерів. Іноземні підрозділи із забезпечення громадської безпеки мають різні структури, штати і специфіку виконання ними завдань, але базові принципи мають сталий характер і можуть впроваджуватись навіть і в нашу систему забезпечення громадської безпеки.

- враховуючи те, що Національна гвардія України постійно розвивається та вдосконалюється, доцільно використовувати позитивний досвід провідних країн світу в питанні організації та функціонування підрозділів (військових та правоохоронних формувань), подібних до Національної гвардії України. Однак, в зазначеному питанні слід застосовувати раціональний підхід щодо використання зарубіжного досвіду. При цьому необхідно враховувати особливості суспільно-політичного, економічного та ментального підходів щодо організації діяльності органів та підрозділів, що забезпечують охорону громадського порядку, а також враховувати досвід країн, де діяльність із забезпечення громадської безпеки зазначених військових формувань досягла ефективного результату.

8. Дослідження по вдосконаленню організаційно-правових засад діяльності Національної гвардії по забезпеченню громадської безпеки

дозволило зробити наступні висновки:

- суспільство як і технології не стоять на місці, а розвиток суспільства передбачає розвиток технологій. На сучасному етапі становлення Національної гвардії, яка була створена нещодавно, але має багату історію, є багато перспектив розвитку як самої структури так і технологій, що використовуються підрозділами під час охорони громадського порядку;

- обмеженість фінансування потребує контролю застосування коштів і створює передумови для зменшення впровадження новітніх засобів. Постає необхідність збільшення бюджету утримання Національної гвардії України, проте в такому випадку акцент буде на вдосконаленні підрозділів і покращенні умов служби, збереженні життя та здоров'я військовослужбовців;

- впровадження новітніх технологій забезпечить якісне виконання своїх обов'язків військовослужбовцями під час виконання завдань із охорони громадського порядку і під час забезпечення громадської безпеки, надасть змогу застосовувати підрозділи ширше і виконувати більший спектр задач тією ж чисельністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ольховський Є. Б. Адміністративно-правові засоби забезпечення громадської безпеки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2004. 17 с.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Т. 2 / Мего-Інфо – Юридичний портал № 1. URL: <http://mego.info/матеріал/розділ-іх-злочини-проти-громадської-безпеки-ст255-270>.
3. Юридична енциклопедія: в 6 т. Т. 1: А–Г / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: Українська енциклопедія, 1998. 669 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.
5. Баймуратов М. А. Конституционно-проектная регламентация местного самоуправления и территориальных коллективов. *Юридический вестник*. 1996. № 1. С. 95–100.
6. Бутко І. П. Деякі проблеми становлення і розвитку територіального самоврядування в Україні. *Міське та регіональне самоврядування України*. 1992. № 3. С. 38–41.
7. Медведчук В. В. Міське самоврядування і як його доцільно організувати в Україні. *Урядовий кур'єр*. 28.12.1995.
8. Кириченко Ю. М. Територіальна громада як базовий елемент системи місцевого самоврядування України: теоретичне визначення. *Форум права*. 2012. № 4. С. 451–457. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_4_74.
9. Ситник Г. П. Національна безпека України: теорія і практика: навчальний посібник / В. М. Олуйко, М. П. Вавринчук; за заг. ред. Г. П. Ситника. Хмельницький; Київ: Кондор, 2007. 616 с.

10. Маслоу Абрахам Гарольд. Дальние пределы человеческой психики / пер. с англ. А. М. Татлыдаевой; научн. ред., вступ. статья и коммент. Н. Н. Акулиной. Санкт-Петербург.: Издательская группа «Евразия», 1997. 430 с.

11. Пасічник В. Філософська категорія безпеки як основа нової парадигми державного управління національною безпекою. *Демократичне врядування*. 2011. Вип. 7. С. 25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2011_7_7.

12. Пасічник В. Методологическая основа государственного управления и государственной политики национальной безопасности. *East journal of security studies*. 2018. Vol. 1/3. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/7995/1/Pasichnyk2018.pdf>.

13. Про заходи виконання Постанови Кабінету Міністрів України від 05.05.1997 № 409 «Про забезпечення надійності й безпечної експлуатації будівель, споруд та інженерних мереж»: Наказ (спільний) Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України та Державного комітету України по нагляду за охороною праці від 27.11.1997 № 32/288. *Офіційний вісник України*. 1998. № 28. Ст. 1069.

14. Про затвердження та введення у дію Положення з питань обстеження, оцінки технічного стану, паспортизації та поточної експлуатації будівель та споруд галузі зв'язку: Наказ Державного комітету зв'язку та інформатизації України від 28.04.2004 № 88 / LIGA360. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FIN9722>.

15. Про затвердження Типового положення про Систему управління безпекою руху на автомобільному транспорті (на всіх рівнях – міністерство – підприємство): наказ Міністерства транспорту України від 12.11.2003 № 877 / LIGA360. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FIN7516>.

16. Про затвердження Положення про технічне обслуговування устаткування підприємств гірничо-металургійного комплексу: Наказ

Міністерства промислової політики України № 285 від 15.06.2004. *Офіційний вісник України*. 2004. № 26. Ст. 1718.

17. Административное право / под ред. Л. Л. Попова. Москва: Юристъ, 2002. 699.

18. Серёгин А. В. Сущность общественного порядка и общественной безопасности как объектов административно-правовой системы. *Актуальные проблемы совершенствования охраны общественного порядка и общественной безопасности в условиях перестройки*. Москва, 1989. С. 12–21.

19. Адміністративне право України: підручник для юрид. вузів і ф-тів / Ю. П. Битяк, В. В. Богуцький, В. М. Гаращук та ін.; за ред. Ю. П. Битяка. Харків: Право, 2000. 520 с.

20. Кондрашов Б. П. Общественная безопасность и административно-правовые средства ее обеспечения: монография. Москва: Щит-М, 1998. 296 с.

21. Небеский Ю. С. Адміністративно-правові засади охорони громадського порядку та забезпечення безпеки громадян у сучасних умовах: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Луганськ, 2008. 227 с.

22. Ярмиш Н. О. Поняття громадської безпеки. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 3. С. 236–243.

23. Ліпкан В. А. Безпекознавство: навчальний посібник. Київ: Видавництво Європейського університету, 2003. 208 с.

24. Дзьобань О. П. Національна безпека в умовах соціальних трансформацій (методологія дослідження та забезпечення): монографія. Харків: Константа, 2006. 440 с.

25. Коломієць В. Ф., Рудник Р. М. Місце громадської безпеки в системі національної безпеки. *Проблеми міжнародних відносин*. 2014. Вип. 9. С. 75–91.

26. Ikenberry J. After Victory: Institutions, Strategic Restrain, and the Rebuilding of Order After Major Wars. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2000. 293 p.

27. Шмидт Г. Философский словарь / пер. с нем. Москва, 2003. 575 с.
28. Bull H. The Anarchical Society. A Study of Order in World Politics. New York: Columbia University Press, 1977.
29. Философский энциклопедический словарь / гл. редакция: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв, В. Г. Панов. Москва: Советская энциклопедия, 1983. 840 с.
30. Лошицкий М. В. Адміністративно-правові відносини в сфері охорони громадського порядку: монографія. Київ, 1996. 401 с.
31. Нагребельний В. П. Громадський порядок // Юридична енциклопедія. Т. 1. Київ, 1988. С. 639.
32. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с.
33. Колонтаевский Ф. Е. Организационные основы охраны общественного порядка в современных условиях: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.02. Москва, 1996. 58 с.
34. Корнієнко М. В. Роль органів внутрішніх справ України в охороні громадського порядку при ускладненні оперативної обстановки: монографія. Дніпропетровськ: Україна, 2001. 430 с.
35. Загальна теорія держави і права: навчальний посібник / А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков. Київ: Юрінформ, 1999. 320 с.
36. Еропкин М. И. Управление в области охраны общественного порядка. Москва: Юриздат, 1965. 216 с.
37. Попов Л. Л. Административно-правовая охрана общественного порядка. Москва: Юридическая литература, 1973. 328 с.
38. Плохой І. І. Поняття громадського порядку. *Форум права*. 2009. № 3. С. 500–505. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2009_3_77.
39. Ведель Ж. Административное право Франции / под ред. М. А. Крутоголова; пер. Л. М. Энтин. Москва: Прогресс, 1973. 512 с.

40. Кобзар О. Ф. Співвідношення та значення понять «громадський порядок», «правопорядок» та «громадська безпека». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2014. Вип. 29 (2.3). С. 126–129. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2014_29%282.3%29__31.

41. Манжула А. А. Значення понять «громадський порядок», «правопорядок» та «громадська безпека». *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Право*. 2014. Вип. 1. С. 8–13.

42. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

43. Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів»: Закон України від 08.07.2011 № 3673-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 9. Ст. 64.

44. Радюшин Я. Н. Компетенция органов государственной власти и органов местного самоуправления в сфере обеспечения общественной безопасности: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14. Москва, 2004. 214 с.

45. Пономарьов С. П. Поняття та зміст громадського порядку: проблеми охорони. *Право.ua*. 2015. № 2. С. 54–57.

46. Толстонос Д. Ю. Поліваріативність підходів до визначення понять «громадська безпека» та «громадський порядок». *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1 (16). Т. 3. С. 45–51. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1-3_2017/10.pdf.

47. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України: підручник. Харків: Університет внутрішніх справ, 1998. 480 с.

48. Злочинність в Україні: опублікована шокуюча статистика за 2017 рік. URL: <http://expres.ua/news/2017/09/05/260751-zlochynnist-ukrayini-opublikovana-shokuyucha-statystyka-2017-rik>.

49. Коваленко А. В. Поліція як суб'єкт запобігання злочинності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2019 № 37. С. 174–177.

50. Волошина Ю. В. Теоретичний аналіз спеціально-кримінологічного запобігання погрозам застосування фізичного насильства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 146–150.

51. Показники про стан кримінальних правопорушень в Україні за 2018 та 2019 роки. URL: <https://ivpz.kh.ua/uk/показники-про-стан-та-структуру-кримі-2/>.

52. Пилипів Б. І. Історія створення та перспективи розвитку внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України. *Чесць і закон*. 2006. № 1. С. 3–8.

53. Хантіль М. Ф. Внутрішні війська МВС України: історія і сучасність. Київ: Бібліотека «Ратник», 2003. 254 с.

54. Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України (Про війська внутрішньої та конвойної охорони): Закон України від 26.03.1992 № 2235-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 29. Ст. 397 (втратив чинність).

55. День Національної гвардії України / Львівський обласний центр зайнятості. URL: <https://lviv.dcz.gov.ua/publikaciya/den-nacionalnoyi-gvardiyi-ukrayiny>.

56. Флурі Ф., Бадрак В. Національна гвардія України: шляхи розвитку. URL: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/The-National-Guard-of-Ukraine-Development-Options_ukr.pdf.

57. Внутрішні війська МВС. URL: <https://www.stud24.ru/senior-division/vnutrshn-vjska-mvs/398153-1346644-page1.html>.

58. Гайова Н. І., Капля О. М. Адміністративно-правовий статус внутрішніх військ МВС України. *Теорія та практика адміністративно-правової діяльності правоохоронних органів України*: матеріали науково-

практичної конференції наукового товариства «Правова основа громадської безпеки в Україні» (м. Київ, 5 квітня 2013 року). Київ: ННПКГБПС НАВС, 2013. С. 21–23.

59. Про Концепцію оборони та будівництва Збройних Сил України: Постанова Верховної Ради України від 11.10.1991 № 1659-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1659-12>.

60. Адміністративно-правовий статус Національної гвардії України. URL: https://knowledge.allbest.ru/law/3c0a65635a3ac69a5d43a89521316c26_0.html.

61. Правове регулювання адміністративно-правового статусу Національної гвардії. URL: <https://pravo.bobrodobro.ru/2667>.

62. Горбач Д. О. Національна гвардія України: історія становлення та сучасний стан (порівняльно-правовий аналіз). *Право і Безпека*. 2014. № 3. С. 36–43.

63. Адміністративно-правовий статус Національної гвардії України. URL: <https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=890751>.

64. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 № 876-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text>.

65. Горбач Д. О. Національна гвардія України як суб'єкт реалізації правоохоронної функції держави: теоретичний аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2015. Вип. 1 (2). С. 181–185. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2015_1%282%29__38.

66. Про Національну поліцію України: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.

67. Толстонос Д. Ю. Нормативне регулювання діяльності Національної гвардії України по забезпеченню громадської безпеки. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*: матеріали IV Міжнародної

науково-практичної конференції (м. Дніпро, 13 березня 2020 року). Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2020. С. 126–127.

68. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

69. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.

70. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22.06.2000 № 1835-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 40. Ст. 338.

71. Про затвердження Порядку організації робіт із забезпечення громадського порядку та громадської безпеки під час проведення футбольних матчів: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.04.2012 № 341. *Урядовий кур'єр*. 11.05.2012. № 82.

72. Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.12.2017 № 1024. *Урядовий кур'єр*. 30.12.2017. № 247.

73. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 16 травня 2019 року «Про організацію планування в секторі безпеки і оборони України»: Указ Президента України від 16.05.2019 № 225/2019. *Урядовий кур'єр*. 18.05.2019. № 92.

74. Про питання Апарату Ради національної безпеки і оборони України: Указ Президента України від 25.04.2016 № 171/2016. *Урядовий кур'єр*. 26.04.2016. № 79.

75. Про затвердження Інструкції про організацію та несення служби з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки військовими частинами (підрозділами) Національної гвардії України: Наказ

Міністерства внутрішніх справ України від 24.12.2019 № 1089. *Офіційний вісник України*. 2020. № 18. Ст. 721.

76. Про затвердження Положення про військові частини і підрозділи з охорони громадського порядку Національної гвардії України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 16.06.2014 № 567. *Офіційний вісник України*. 2014. № 57. Ст. 1562.

77. Про затвердження Положення про організацію та несення служби з охорони органів державної влади військовими частинами і підрозділами Національної гвардії України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 20.07.2016 № 692. *Офіційний вісник України*. 2016. № 70. Ст. 2365.

78. Про затвердження Тимчасового порядку забезпечення охорони судів, органів та установ системи правосуддя, а також підтримання громадського порядку в них: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26.12.2016 № 1352 / LIGA360. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/MVS683?an=11>.

79. Про затвердження Порядку організації взаємодії Національної гвардії України та Національної поліції України під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 10.08.2016 № 773. *Офіційний вісник України*. 2016. № 77. Ст. 2582.

80. Про затвердження Порядку реєстрації військових частин як суб'єктів господарської діяльності у Збройних Силах: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.05.2000 року № 749. *Офіційний вісник України*. 2000. № 18. Ст. 752.

81. Біла книга НГУ 2016 рік. URL: https://issuu.com/national_guard_of_ukraine/docs/wb_book_sm.

82. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю: Наказ Служби безпеки України від 12.08.2005 № 440. *Офіційний вісник України*. 2005. № 34. Ст. 2089.

83. Иерархия армейской структуры. URL:
<http://army.armor.kiev.ua/hist/ierarx.shtml>.

84. Військова частина. URL:
https://www.gpedia.com/uk/gpedia/Військова_частина.

85. Про затвердження Інструкції про дії органів і підрозділів внутрішніх справ щодо організації й забезпечення охорони громадського порядку: Наказ Міністерства внутрішніх справ від 11.05.2010 року № 170 / LIGA360. URL:
<https://ips.ligazakon.net/document/MVS164>.

86. Про затвердження Тимчасового положення про організацію служби спеціальних моторизованих військових частин міліції, військових частин спеціального призначення та підрозділів оперативного призначення внутрішніх військ МВС України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 05.07.2005 № 521. *Офіційний вісник України*. 2005. № 31. Ст. 1904 (втратив чинність).

87. Вишневський О. Сучасне українське виховання: педагогічні нариси. Львів: Львівський обласний науково-методичний інститут освіти, 1996. 238 с.

88. Управління бойовою та спеціальною підготовкою. URL:
<http://ngu.gov.ua/ua/upravlinnya-boyovoyi-ta-specialnoyi-pidgotovky>.

89. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 № 1861-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14–15. № 16–17. Ст. 133.

90. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 878. *Офіційний вісник України*. 2015. № 89. Ст. 2972.

91. Кравченко Т. Забезпечення участі населення в охороні громадського порядку. *Місьцеве самоврядування*. 2018. № 9. URL:
<https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2018/september/issue-9/article-39263.html>.

92. Fund lecture on discipline «Organization of public order», «The public order and constitutional bases of his guard» / The official site of National academy of internal affairs. URL: <http://www.naiau.kiev.ua/failes/kafedru/gp-konst-ohor/doc> (Accessed 03 May 2019).

93. The Law of Ukraine «On Public Associations» / The Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17> (Accessed 02 May 2019).

94. Островський С. О. Адміністративно-правові засади взаємодії Національної гвардії України з правоохоронними органами та Збройними силами України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2018. 224 с.

95. Жбанчик А. В. Напрямки розвитку взаємодії Національної гвардії України ТА ФІЕР. *Правові та організаційні засади забезпечення державою правоохоронної функції*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 30 жовтня 2018 року). Дніпро: ДДУВС, 2018. С. 78–80.

96. НАЦГВАРДІЯ: міжнародне співробітництво. URL: https://icdngu.atavist.com/international_cooperation.

97. Нацгвардія розширить співпрацю з військами карабінерів Італії, жандармерією Туреччини та Румунії. URL: https://mvs.gov.ua/ua/news/16324_Nacgvardiya_rozshirit_spivpracyu_z_viyskami_k_arabineriv_Italii_zhandarmeriyu_Turechchini_ta_Rumunii_FOTO.htm.

98. Лютых С. Полиция Франции. *Петровка*, 38. 2011. № 30 (218). URL: <http://petrovka-38.com/arkhiv/item/politsiya-frantsii>.

99. Бірюков П.Н. Полиция Франции. Жандармерия. Евразийский юридический журнал № 10 (17) 2009. URL: <https://eurasialaw.ru/nashi-rubriki/politsiya-gosudarstv-mira/politsiya-frantsii-zhandarmeriya>.

100. Missioni dei Carabinieri / Офіційний сайт корпусу карабінерів Італії. 2012. URL: <http://www.carabinieri.it>.

101. Соснин А. Войска карабиеров Италии (2006) Зарубежное военное обозрение № 7 2006 URL: http://factmil.com/publ/strana/italija/vojska_karabinerov_italii_2006/37-1-0-880

102. Estructuray organizaci3n dela Guardia Civil / Офіційний сайт Цивільної гвардії Іспанії. 2014. URL: <http://www.guardiacivil.es/es/institucional/estructuraorganizacion/index.html>.

103. Горбач Д. О. Деякі питання організації і діяльності корпусу карабінерів Італії та можливості їх застосування в Україні. *Право і держава: проблеми розвитку і взаємодії у ХХІ ст.*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 30–31 січня 2015 року). Запоріжжя: ЗНУ, 2015. С. 108–110.

104. Знайомтеся з цивільною гвардією (Іспанії). URL: <https://www.guardiacivil.es/es/institucional/Conocenos/index.html>

105. Национальная гвардия США и всего мира. *Киевский телеграф*. 2007. № 27 (373). URL: <http://web.archive.org/web/20100414033842/http://www.telegrafua.com/373/world/7429>.

106. Про нас (Жандармерія Турецької Республіки) URL: <https://www.jandarma.gov.tr/hakkimizda>

107. Турецкая жандармерия. URL: <https://www.jandarma.gov.tr/>.

108. Нацгвардія України та жандармерія Румунії започаткують чотири спільні проєкти у сфері правоохоронного співробітництва. URL: <http://ngu.gov.ua/en/node/25903>.

109. Аргентинская национальная жандармерия. URL: <https://prensagendarmeria.gob.ar/quienes-somos>.

110. Полонский И. Корпус карабинеров. Силы общественной безопасности. Военное обозрение. URL: <https://topwar.ru/84016-korpus-karabinerov-sily-obschestvennoy-bezopasnosti-v-chili.html>.

111. Нацгвардія впроваджує сучасну європейську тактику з охорони громадського порядку. URL: <http://ngu.gov.ua/en/node/18011>.

112. Національна гвардія України: міжнародне співробітництво у 2018 році. URL: <https://sites.google.com/view/internationalcooperatio/домашня-сторінка>.

113. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: Указ Президента України від 24.09.2015 № 555/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. № 78. Ст. 2592.

114. Жбанчик А. В. Напрямки розвитку взаємодії Національної гвардії України з Міжнародною асоціацією жандармерії та воєнізованих сил поліції (FIEP). *Правові та організаційні засади забезпечення державою правоохоронної функції*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 30 жовтня 2018 р.). Дніпро: ДДУВС, 2018. С. 78–80.

115. Фатхутдінов В. Г. Частотність операціоналізації та контекстуальність використання терміну публічна безпека в Законі України «Про Національну поліцію України» / GOAL. URL: <http://goal-int.org/chastotnist-operacionalizacii-ta-kontekstualnist-vikoristannya-terminu-publichna-bezpeka-v-zakoni-pro-nacionalnu-policiyu-ukraini>.

116. Зозуля І. В., Довгань О. І. Закон України «Про Національну поліцію»: публічна чи громадська безпека? *Форум права*. 2015. № 5. С. 85–92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2015_5_16. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1145833>.

117. Лазнево-пральний комплекс / Національна гвардія України. URL: <http://ngu.gov.ua/ua/news/u-nacgvardiyi-prezentuvaly-suchasnyy-mobilnyy-laznevo-pralnyy-kompleks-video>.

118. Нацгвардія купила ще два спеціальні автобуси-їдальні / Ukrainian Military Pages. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2019/02/cafebus.html>.

119. Про окуляри з функцією розпізнавання обличчя / Фактосвіт. URL: <http://factosvit.com.ua/pro-okulyary-z-funktsiyeyu-rozpiznavannya-oblychchya/>.
120. CES18: Робот-охранник Segway Nimbo. URL: https://robotics.ua/news/service_robots/6664ces18_robot_ohrannik_segway_nimbo_video.
121. Вчені створили оригамі-щит, який зупиняє кулі / Сьогодні. URL: <https://www.segodnya.ua/ua/lifestyle/science/uchenye-sozdali-origami-shchit-kotoryy-ostanavlivaet-puli-846317.html>.
122. Nos missions: Sécurité Intérieure / Офіційний сайт Національної жандармерії Франції (Gendarmerie NationaleMinistère de l'intérieur). URL: <http://goo.gl/4LV6AF>.
123. Ministerul Afacerilor Interne JANDARMERIA ROMÂNĂURL. URL: <http://www.jandarmeriaromana.ro/ordine-%C8%99i-siguran%C8%9B%C4%83-public%C4%83>.
124. Структура Національної гвардії України. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Структура_Національної_гвардії_України.
125. Толстоносов Д.Ю. Особливості взаємодії підрозділів національної гвардії України з іншими суб'єктами забезпечення громадської безпеки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Вип. 34. Т. 3. С. 124–129.
126. Толстоносов Д. Ю. Поняття, сутність та значення громадської безпеки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. Вип. 40. Т. 4. С. 101–105.
127. Толстоносов Д. Ю. Подходы к толкованию понятия общественного порядка и его сущность. *Право и Закон*. 2019. № 1. С. 45–50. (Кыргызская Республика)

128. Толстоносов Д. Ю. Безпековий вимір діяльності національної гвардії України в контексті взаємодії з населенням. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 5. С. 101–105.

129. Толстоносов Д. Ю. Щодо визначення поняття та сутності громадської безпеки. Актуальні проблеми реформування системи законодавства України: матеріали Міжнар. науково-практичної конф. (Запоріжжя, 27–28 січ. 2017 р.). Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2017. С. 99–102.

130. Толстоносов Д. Ю. Основні положення взаємодії Національної гвардії з населенням. Актуальні проблеми службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку в Україні: матеріали круглого столу. (м. Дніпро, 13 бер. 2020 р.) Дніпро: Дніпропетровський державний Університет Внутрішніх Справ. 2020. С. 103-105

131. Сербин Р. А. Правова культура - важливий фактор розбудови правової держави [Текст] : дис... канд. юрид. наук: 12.00.12 / Сербин Руслан Андрійович ; Національна академія внутрішніх справ України. - К., 2003. - 185 арк. - арк. 163-185

132. Сербин Р. А. Основні напрями попередження групової злочинності в Україні / Р. А. Сербин // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. - 2013. - № 3. - С. 253-259. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknuvs_2013_3_35.

133. Сербин Р. А. Стратегічний потенціал правової культури // Наук. вісн. Нац. акад. внутр. справ України . - 2002 . - № 03. - С 167 -174.

134. Сербин Р. А. Розвиток правової культури в сучасному українському суспільстві. 2007.

135. Кривенко О. В. Стан та основні напрямки розвитку внутрішніх військ МВС України. *Честь і закон*, 2012, 2: 4-10.

136. Кривенко О. В. Нормативно-правове регулювання розвідувального забезпечення Національної гвардії України. *Честь і Закон*, 2020, 2.73: 129-134.
137. Кривенко О. В. Особливості діяльності Національної гвардії України в умовах надзвичайного стану. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. Вип. 1 (80). С. 24–29.
138. Манжула, А. А. Співвідношення та значення понять "громадський порядок", "правопорядок" та "громадська безпека" / А. А. Манжула. - [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/11514/%C0>.
139. Мартиненко О. Основні принципи реформування органів внутрішніх справ. URL: <http://umdp1.info/files/docs/1309246620.doc>.
140. Маракулин Д.А. К вопросу о сущности общественного порядка // Актуальные проблемы Российского права. 2009. № 4. С. 267–269.
141. Міжнародний досвід діяльності патрульної служби у забезпеченні охорони громадського порядку: Методичні рекомендації / Костюк В.Л., Молотай В.А., Пелагеша О.Г., Сивухін В.С. Київ: Нац. Акад. внутр. справ, 2011. 28 с.
142. Лазарев В.В. Попов Л.Л. Роль права в деятельности органов внутренних дел по обеспечению общественного порядка. М.: Юр. лит., 1982. 280 с.
143. Конопльов В. Забезпечення безпеки громадян у діяльності ОВС // Вісник Академії управління МВС. 2009. № 2. С. 83–91.
144. Комісаров О.Г. Елементи структури охорони громадського порядку в умовах сучасної України // Вісник Запорізького юридичного інституту. 2010. № 3. С. 126–134.
145. Кобзар О.Ф. Підрозділи поліції як суб'єкти забезпечення громадського порядку та громадської безпеки// Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. Випуск 3-2. Том 2. С. 98-100.

146. Каблов Д.С. Роль громадських формувань з охорони громадського порядку у захисті прав громадян. URL: http://www.rusnauka.com/2._SND_2007/Pravo/19318.doc.htm.

147. Негодченко О.В. Організаційно-правові засади діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення прав і свобод людини: Монограф. Дніпропетровськ: Вид-во Дніпроп. ун-ту, 2003. 448 с.

148. Нікітенко О. Теоретичні та прикладні проблеми удосконалення адміністративної діяльності і взаємодії міліції з громадськістю по попередженню злочинів. URL: www.dcaf.ch/.../ev_kharkov_051013Nikite.

149. The Swedish Police. URL: <http://www.polisen.se/en/Languages/The-Swedish-Police/Direction-/>.

150. Петков С.В. Охорона громадського порядку. Київ: Скіф, 2012. 120 с.

151. Подоляка А.М. Адміністративно-правове регулювання охорони громадського порядку в Україні: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Ін-т законодавства Верховної Ради України. Київ, 2009. 40 с.

152. Полиция зарубежных стран: система организации и опыт профессиональной подготовки кадров: Учеб. пособие / А.С. Якубов, С.В. Асямов, А.А. Таджиев, Д.М. Миразов. Ташкент: Академия МВД Республики Узбекистан, 2010. 452 с.

153. Полное собрание законов Российской империи. СПб., 1891. Т. 9. Собр. 3. № 6196.

154. Проневич О. С. Поліцейська діяльність як вид державно-поліцейської діяльності // Форум права. – 2009. – № 2. – С. 350–356. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-2/09pocdud.pdf>.

155. Процких О. Ю. Інформаційна взаємодія національної поліції України з органами публічної влади та громадськістю // Право і безпека. 2015. № 4. С. 50-55.

156. Наказ Міністерства оборони України від 16 липня 1997 року № 300 «Про затвердження Положення про військове (корабельне) господарство Збройних Сил України»
157. Резолюция 34/169 Генеральной Ассамблеи ООН. Кодекс поведения должностных лиц по поддержанию правопорядка 17 декабря 1979 г. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_282.
158. Серегин А.В. К вопросу о понятии общественного порядка в советском государстве // Труды Высшей школы МООП РСФСР. 1963. №8.С. 246-260.
159. Patrol Police Departament. URL: <http://www.police.ge>.
160. Report of the Commissioner of Police of the Metropolis 1995/96, Secretary of State for the Home Department, London 1996, pill.
161. Серегин А.В. Советский общественный порядок и административно-правовые средства его укрепления: Учеб. пособие. М.: Академия МВД СССР, 1975. 194с.
162. Серегин А.В. Общественный порядок и образ жизни // Советское государство и право. 1978. № 4. С. 71-74.
163. Серета В.В. Гурковський М.П., Назар Ю.С. та ін.Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ. Особлива частина: Навч. посібник / За заг. ред. В.В. Середи. Львів: ЛьвДУВС, 2015. 584 с.
164. Случевская Ю. Зарубежный опыт партнерских отношений полиции и граждан. URL: <http://www.ormvd.ru/pubs/15425/>.
165. Теорія управління органами внутрішніх справ: Підруч. / Кол. авт.; за ред. канд. юрид. наук Ю.Ф. Кравченка. Київ: Національна академія внутрішніх справ України, 1999. 702 с.
166. Титов В.Н.,Танцоров Л.П.О формах организации и методах работы общественности в зарубежных странах // Вопросы совершенствования

деятельности участковых инспекторов милиции. М.: Акад. МВД СССР, 1989. № 2. С. 67–72.

167. Український досвід реформування кримінального правосуддя та правоохоронних органів: аналітична доповідь / О. Маркєєва, О. Котелянець, О. Їжак. Київ: НІСД, 2011. 44 с.

168. Federal Constitution of the Swiss Confederation of April 18, 1999. URL: <http://www.admin.ch/org/polit/00083/index.html>.

169. Die Gremienstruktur der Polizeilichen Kriminalprävention. URL: <http://www.polizei-beratung.de/ueber-uns/gremienstruktur.html>.

170. Фатхутдінов В.Г. Частотність операціоналізації та контекстуальність використання терміна “публічна безпека” в Законі України “Про Національну поліцію України”. URL: <http://goal-int.org/chastotnist-operacionalizacii-takontekstualnist-vikoristannya-terminu-publichna-bezpekav-zakoni-ukraini-pro-nacionalnu-policiyu-ukraini/>.

171. Цвігун Д.П. Адміністративний нагляд органів внутрішніх справ у сфері забезпечення громадського порядку і громадської безпеки: Дис. канд. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. акад. внутр. справ України. Київ, 2002. 198 с.

172. Шамрай В., Олійник І. Поняття і суть взаємодії, її значення // Прокуратура. Людина. Держава. 2004. № 1(31). С. 60–67.

173. Шевченко С.І. Деякі особливості визначення поняття публічної безпеки та порядку // Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, економічний та гуманітарний виміри: Зб. матер. Міжнар.наук.-практ.конф. (м. Кіровоград, 22-23 квіт. 2016 р.). Кіровоград: КОД, 2016. С. 249-251.

174. Шевченко С.І. Місце комплексного явища "забезпечення публічного порядку" в поліцейській діяльності // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2017. № 2. С. 192-198.

175. Шевченко С.І. Реалізація правоохоронної функції держави як складова публічної безпеки // Правові та організаційні засади забезпечення державою правоохоронної функції: Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 27 трав. 2016р.). Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. С. 134-136.

176. Czapska J. Community policing w Polsce – możliwości i ograniczenia// In Bezpieczeństwo lokalne. Społeczny kontekst prewencji kryminalnej. Warszawa, 2000. S. 140–141.

177. Денисюк С. Ф. Організація громадського контролю у сфері забезпечення правоохоронними органами громадського порядку / С. Ф. Денисюк // Форум права. – 2009. – № 2. – С. 102–107.

178. Фомін Ю. В. Органи внутрішніх справ України в системі публічної адміністрації: адміністративно-правові засади : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Ю. В. Фомін; ДВНЗ "Запоріж. нац. ун-т" МОНМС України. - Запоріжжя, 2012. - 18 с.

179. Про Національну гвардію України : закон України від 04.11.1991 № 1774-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 1. – Ст. 1.

180. Лавніченко О.В. Безладдя як фактор ускладнення оперативної обстановки. Честь і закон. 2011. №1. С. 18-23.

181. Порядок роботи командира підрозділу по організації та управлінню вогнем підрозділу спеціального призначення ВВ МВС України у блокуванні злочинців URL: <http://www.tnu.in.ua/study/refs/d13/file68545.html>

182. Системи LRAD пропонують нові методи роботи поліції для захисту офіцерів та спільноти. Genasys Inc. URL: <https://www.globenewswire.com/news-release/2020/06/04/2043685/0/en/Genasys-Inc-LRAD-Systems-Deployed-by-First-Responders-and-Law-Enforcement-for-Critical-Crowd-Communications.html>

183. Genasys/ Safeguarding the Public & Protecting Officers/ URL: <https://genasys.com/lrad/law-enforcement/>

184. Головань О. М. Перспектива використання безпілотних літальних апаратів підрозділами Національної гвардії України під час охорони громадського порядку / О. М. Головань, Д. В. Тробюк // Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил. - 2019. - № 2. - С. 43-47.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Толстоносов Д.Ю. Особливості взаємодії підрозділів національної гвардії України з іншими суб'єктами забезпечення громадської безпеки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Вип. 34. Т. 3. С. 124–129.
2. Толстоносов Д.Ю. Поняття, сутність та значення громадської безпеки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. Вип. 40. Т. 4. С. 101–105.
3. Толстоносов Д.Ю. Поліваріативність підходів до визначення понять громадська безпека та громадський порядок. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1(16). Т. 3. С. 45–51.
4. Толстоносов Д.Ю. Подходы к толкованию понятия общественного порядка и его сущность. *Право и Закон*. 2019. № 1. С. 45–50 (Кыргызская Республика).
5. Толстоносов Д. Ю. Безпековий вимір діяльності національної гвардії України в контексті взаємодії з населенням. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 5. С. 306–308.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Толстоносов Д.Ю. Щодо визначення поняття та сутності громадської безпеки. *Актуальні проблеми реформування системи законодавства України: матеріали Міжнар. науково-практичної конф. (Запоріжжя, 27–28 січ. 2017 р.)*. Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2017. С. 99–102.
7. Толстоносов Д.Ю. Нормативне регулювання діяльності Національної гвардії України по забезпеченню громадської безпеки. *Міжнародна та національна*

безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матеріали IV Міжнар. науково-практичної конф. (м. Дніпро, 13 бер. 2020 р.) Дніпро: Дніпропетровський державний Університет Внутрішніх Справ. 2020. С. 126–127.

8. Толстоносов Д.Ю. Основні положення взаємодії Національної гвардії з населенням. *Актуальні проблеми службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку в Україні:* матеріали круглого столу. (м. Дніпро, 13 бер. 2020 р.) Дніпро: Дніпропетровський державний Університет Внутрішніх Справ. 2020. С. 103–105.

До військових частин виключно з охорони громадського порядку належать:

1. Бригади:

- 11 Окрема бригада з охорони громадського порядку (військова частина 3012) в м. Одеса;
- 21 Окрема бригада з охорони громадського порядку імені Петра Калнишевського (військова частина 3011) в м. Кривий Ріг;
- 23 Окрема бригада з охорони громадського порядку (військова частина 3033) підрозділи якої розташовані в м. Запоріжжя, м. Мелітополь, м. Бердянськ, м. Енергодар;
- 25 Окрема бригада з охорони громадського порядку (військова частина 3030) в м. Київ.

2. Полки:

- 16 полк охорони громадського порядку (військова частина 3036) в м. Дніпро;
- 19 полк охорони громадського порядку (військова частина 3039) в м. Миколаїв.

До військових частин оперативного призначення відносяться:

1. Бригади:

- 1 Бригада оперативного призначення імені Петра Дорошенко (військова частина 3027) в м. Київ;
- 3 Бригада оперативного призначення (військова частина 3017) в м. Харків;
- 4 Бригада оперативного призначення (військова частина 3018) (Бригада швидкого реагування Національної гвардії України, яка створена за стандартами НАТО) в смт. Гостомель Київської області;

- 12 Бригада оперативного призначення імені Дмитра Вишневецького (військова частина 3057) в м. Маріуполь.

2. Полки:

- 8 Полк оперативного призначення імені Івана Богуна (військова частина 3028) в м. Калинівка Вінницької області;

- 9 Полк оперативного призначення (військова частина 3029) в м. Запоріжжя;

- 45 Полк оперативного призначення імені Олександра Красіцького (військова частина 4114) в м. Львів.

3. Батальйони:

- 1 Батальйон оперативного призначення імені Героя України генерала Сергія Кульчицького (добровольчий, який складається з резервістів) в м. Київ;

- 2 Батальйон спеціально призначення «Донбас» (входить до складу 15 Окремого полку Національної гвардії України (військова частина 3035) в м. Слов'янськ;

- 4 Батальйон оперативного призначення «Крук» (військова частина 1241) в м. Івано-Франківськ.

4. Загони:

- окремий загін спеціального призначення «Азов» (військова частина 3057) в м. Маріуполь;

- окремий загін спеціального призначення «Вега» в м. Львів.

Військові частини змішаного типу (які приймають участь у забезпеченні громадської безпеки, або мають у своєму складі підрозділи з охорони громадського порядку):

1. Бригади:

- 2 Окрема Галицька бригада (військова частина 3002) в м. Львів, м. Рівне, м. Тернопіль, м. Ужгород;

- 5 Окрема Слобожанська бригада (військова частина 3005) в м. Харків.

2. Полки:

- 15 Окремий Слов'янський полк (військова частина 3035) в м. Слов'янськ Донецької області;

- 40 Окремий полк (військова частина 3008) в м. Вінниця;

- 50 Окремий полк (військова частина 1241) в м. Івано-Франківськ, м. Чернівці.

3. Батальйони:

- 11 Окремий батальйон (військова частина 3051) в м. Суми;

- 12 Окремий батальйон (військова частина 3052) в м. Полтава;

- 13 Окремий батальйон (військова частина 3033) в м. Хмельницький, м. Кам'янець-Подільський;

- 16 Окремий батальйон (військова частина 3056) в м. Херсон;

- 18 Окремий батальйон (військова частина 3058) в м. Ізмаїл Одеської області;

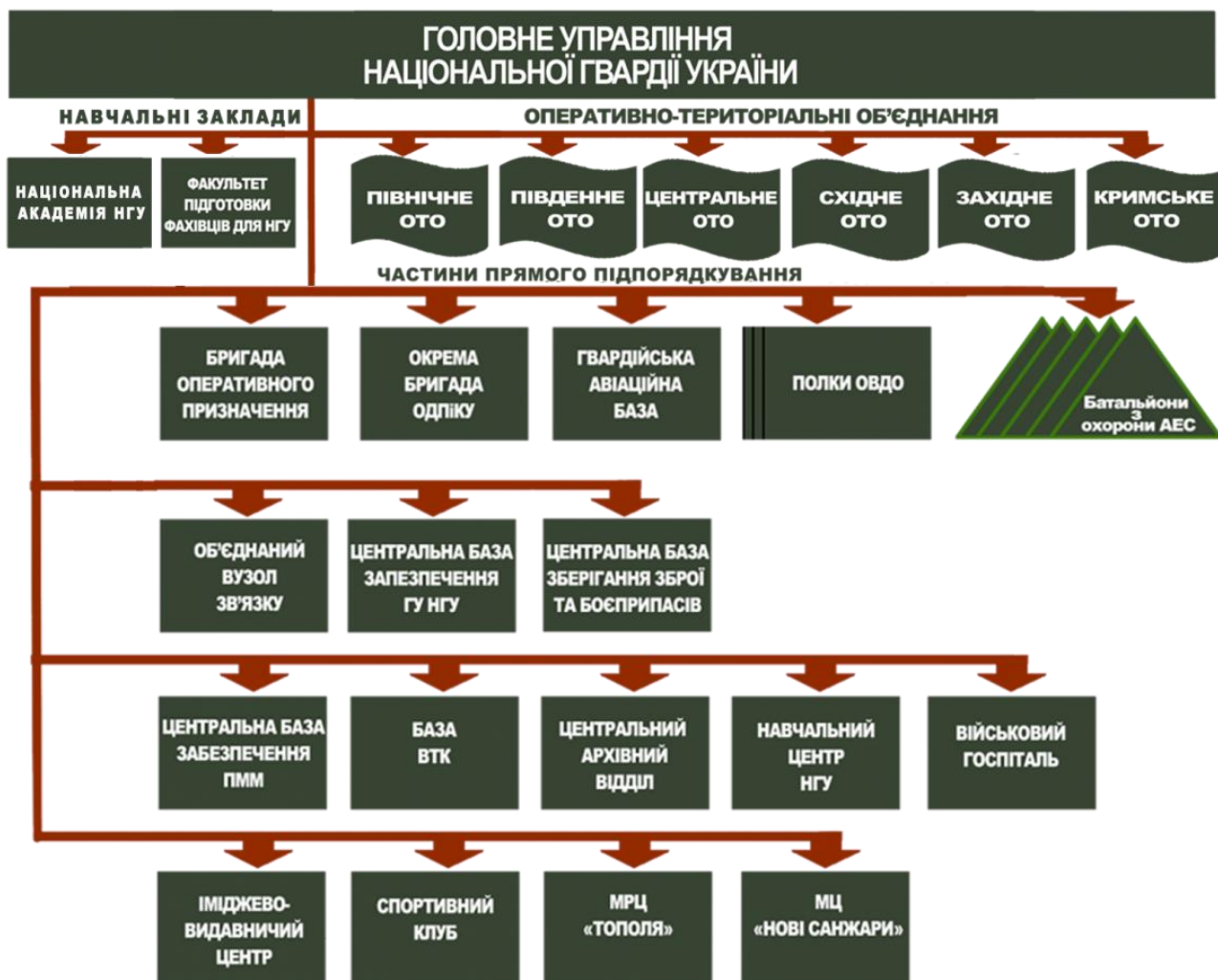
- 25 Окремий батальйон (військова частина 3061) в м. Черкаси;

- 26 Окремий батальйон (військова частина 3059) в м. Кременчук, Полтавської області;

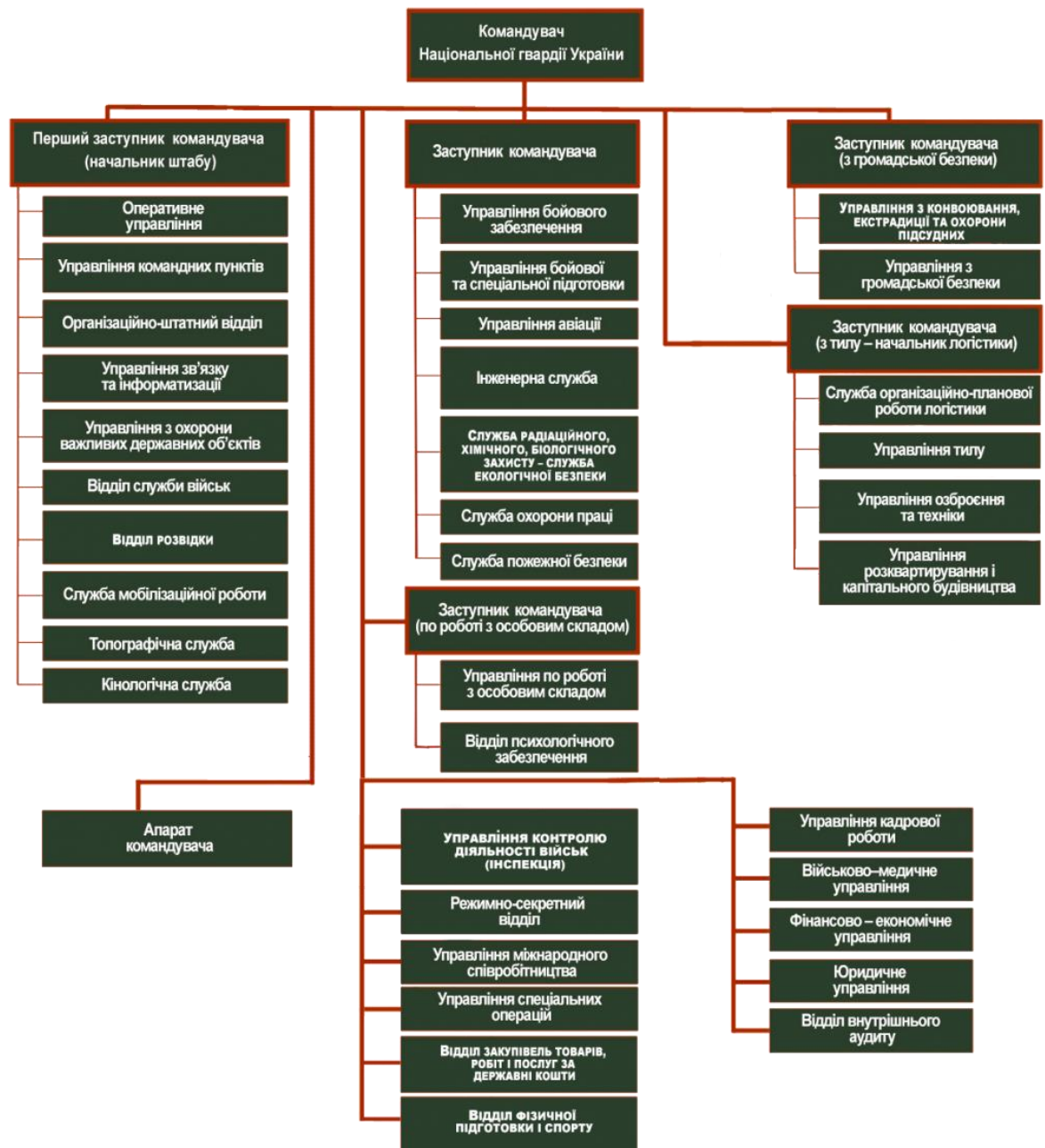
- 32 Окремий батальйон (військова частина 1141) в м. Луцьк;

- 75 Окремий батальйон (військова частина 3047) в м. Житомир [124].

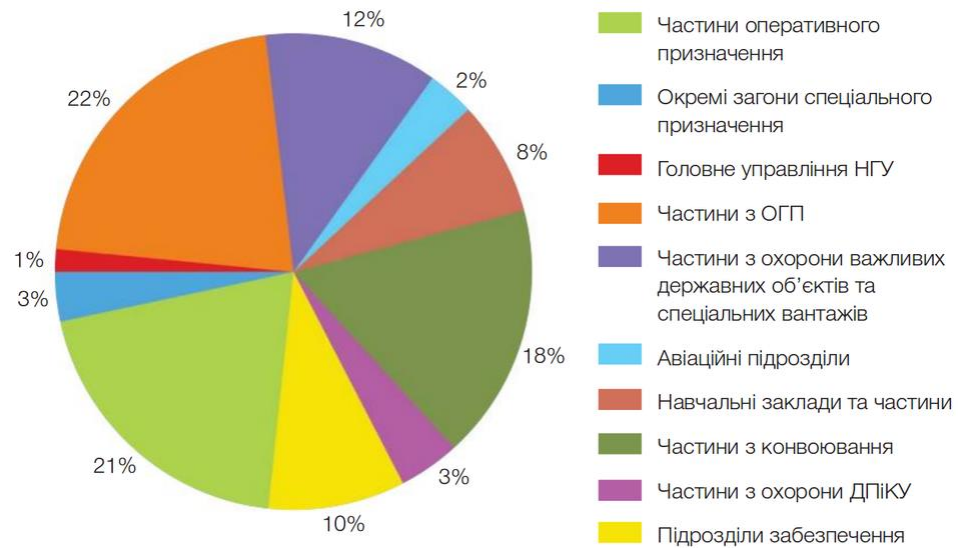
Структура Національної гвардії України

Структура Головного управління Національної гвардії України

**Співвідношення чисельності за напрямками службово-бойової діяльності
підрозділів Національної гвардії України**

Окуляри з можливістю розпізнавання обличчя

LLVision GLXSS працює на чотирьохядерному процесорі Cortex-A7, що поставляється в поєднанні з 1 Гб оперативної пам'яті і 16 Гб вбудованої пам'яті. Пристрій оснащений мікро-проекційним дисплеєм з розширенням 640×480, 8-мегапіксельною камерою SONY, яка може записувати відео у розширенні 1080 рх. Хоча апаратне частина залишається без змін, LLVision буде продовжувати розробляти програмне забезпечення та програми відповідно до потреб підприємства.

Пристрій підтримує розпізнавання голосу та керування жестами. З усіма цими функціями GLXSS важить всього 55 грамів. Є також 0,25-дюймовий видошукач з роздільною здатністю VGA.

LLVision GLXSS пропонує 35-дюймовий вид на 2,5-метрову відстань. Існує також порт MicroUSB 2.0 для зарядки та передачі даних.

На фронті підключення – Wi-Fi 802.11 b/ g/ n і 2.4 ГГц WiFi BlueTooth BT4.0. Пристрій GLXSS підтримується літій-полімерним акумулятором 650mAh (час очікування 150 годин безперервного запису або 1080 P HD відеогодин).

Параметри – G-датчик, датчик світла, гіроскоп, MicroUSB зарядки, передачі даних, навушників.

В комплекті – окуляри хостів, кабель для передачі даних, зарядний пристрій, гарантійний талон, куртка завантаження, специфікації [119].

Робот-охоронець

Пристосовуючи платформу до своїх цілей, роботизована охоронна фірма Turing Video використовувала датчики RealSense від Intel для створення робота, який може самостійно пересуватися, знімати HD-відео. Робот здатний виявляти людей і дізнаватися, коли відбуваються підозрілі події, наприклад, бійка. Якщо він відчуває щось недобре, то запускає свої світлодіоди і звукові попередження і відправляє їх персоналу служби безпеки разом з фрагментом відео.

Силовики можуть ставати на Nimbo, як на гіроскутер, і рухатися зі швидкістю до 17 км/год в гонитві за підозрюваним. Nimbo може бути запрограмований слідувати визначеними маршрутами або самостійно вибирати шлях по території. Компанія заявляє, що робот може бути адаптований до різних налаштувань і додатків. Маючи габарити 76 см x 63,5 см, він зможе поміщатися в відносно вузьких місцях [120].

Поліцейський щит-орігамі

Розробники позиціонують новий орігамі-щит як легкого засобу захисту одночасно для кількох людей, яке в складеному вигляді займає дуже мало місця. Укриття зібрано з 18 секцій, гнучко з'єднаних один з одним. Кожна секція виконана з 12 шарів кевлара з вставками з алюмінієвих пластин.

Маса орігамі-щита становить 24,9 кілограма. Для порівняння, маса легких тактичних щитів, що носяться поліцейськими і прикривають голову, груди і живіт бійця, становить від 8 до 15 кілограмів в залежності від ступеня захисту [121].

Звукова гармата

Дальнобійний акустичний пристрій (LRAD – «Long Range Acoustic Device») – пристрої, які розширюють зони безпеки між операторами і громадськістю, щоб безпечно передавати важливу інформацію окремим особам і групам на відстані. Системи LRAD доставляють повідомлення і повідомлення людям, що знаходяться всередині транспортних засобів і будівель, сприяють проходженню тестування на коронавірус, забезпечують зв'язок для зовнішніх центрів тестування і сортування, а також транслують повідомлення про розсилку груп. Використовується як мобільна система масового оповіщення, застосовується поліцією під час масових заворушень, а також для відлякування птахів зі злітно-посадкових смуг [182; 183].

Безпілотний літальний апарат

Виробник:
БАТ «Меридіан» ім. С.П. Корольова

«SPECTATOR-M1»
БпЛАК

БпЛАК НА ВАРТІ УКРАЇНСЬКОГО КОРДОНУ

Тепловізійна камера використовується компанії Flir

Вдосконалена парашутна система

Розмах крил **3020 мм**

СКЛАД КОМПЛЕКСУ:

- 1-3 безпілотні літальні апарати
- Наземна станція управління
- Пристрій запуску
- Транспортна тару
- Змінне цільове навантаження (опціонально)
- Рюкзаки для перенесення комплексу (опціонально)

Наземна станція управління

3 Режими управління

- Автоматичний
- Напівавтоматичний
- Ручний

Швидкість польоту до **120 км/год**

Тривалість польоту понад **2 год**

Дальність польоту **150 км**

Висота польоту до **3000 метрів**

#UOPvNebi

УкроборонПром

FlyEye

розвідувальний безпілотний авіаційний комплекс

Призначення:
Для спостереження за полем бою, визначення координат цілей для артилерії, а також взаємодії з арт-системами в якості засобу коригування вогню. Моніторинг державного кордону, забезпечення конвоювання, моніторинг стихійних лих та пошук зниклих.

Бойове застосування БпЛА «FlyEye» здійснювалось з 25 березня 2015 року. Комплекс показав високу ефективність, працював більше 1000 годин. Розвідано групових та індивідуальних цілей більше 700.

Комплекс БпЛА FlyEye:
- приймально-передавальна станція;
- станція управління і контролю

Радіомережа загону - радіостанції PERAD 4010-R1 або аналог

Основні тактико-технічні характеристики

Параметри	Показники
Екіпаж, чол.	3
Злітна вага, кг	12
Маса корисного вантажу, кг	3
Кількість апаратів в комплексі, од.	3
Дальність дії, км	50
Максимальна швидкість польоту, км/год	160
Робоча висота польоту, м	1000
Максимальна висота над рівнем моря, м	4000
Тривалість польоту, хв.	120-180
Здатність самостійного повернення в точку «дома» при втраті GPS сигналу	Забезпечена
Цифрова інтегрована закрита передача даних, локалізація виявлених об'єктів	Забезпечена
Автоматичне виконання завдання при повній відсутності радіолінії	Забезпечено

«ЛЕЛЕКА-100»

багатоцільовий безпілотний літальний апарат

Багатоцільовий безпілотний літальний апарат моделі «Лелека-100» був розроблений для військового застосування, причому пристрій може виконувати найрізноманітніші завдання, куди можна віднести роботи пов'язані з аерозйомкою та аерофотографуванням місцевості, проведенням наглядових, патрульних і розвідувальних місій, агітаційними роботами, забезпечення охорони кордонів і прикордонних зон, коригуванням артилерійського вогню тощо. Цей літальний апарат має високу маневреність, тож пристрій чудово підходить для виконання поставлених цілей і завдань

5 ± 0,5 кг злітна маса
1500 км макс. висота польоту
2-2,5 год час польоту
100 км довжина маршруту

120 км/год макс. швидкість
60-70 км/год крейсерська швидкість
Електричний тип двигуна

Програмування: візуальний режим по супутникових мапах
Керування: 45 км двосторонній цифровий канал із шифруванням
Система протидії засобам РЕБ: спеціальна анти-РЕБ система DeViRo
Система забезпечення польоту: автопілот з автоматичним режимом польоту та навігації

ЦІЛЬОВЕ СПОРЯДЖЕННЯ МОДУЛЬНЕ ЗМІННЕ:

- модуль F – дистанційно-керований, фіксоване 4-х кратне оптичне збільшення
- модуль Z – дистанційно-керований, змінне 16-ти кратне оптичне збільшення

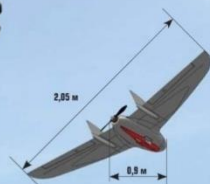
КАНАЛ ВІДЕОДАНИХ:

- аналоговий канал 720x576, стабільна передача на відстань до 40 км
- цифровий канал 1080p full HD, стабільна передача на відстань до 15 км

«ФУРІЯ-A1CM»

багатоцільовий безпілотний авіаційний комплекс

БПАК А1-СМ Фурія призначений для розвідки цілей в будь-який час доби, вдень і вночі, визначення координат цілей, вирішення інших профільних місій. Завдання виконуються одним або двома операторами залежно від складності місії. Розгортання комплексу – протягом 15 хвилин із похідного положення. Забезпечується автономний політ БПЛА по маршруту з можливістю повністю міняти маршрут під час місії; політ у режимі повного радіомовчання, можливість переходити на повністю ручне управління БПЛА; підтримка декількох супутникових систем навігації GPS, GLONASS, Galileo, BeiDou, QZSS and SBAS; повернення на точку посадки без застосування супутникової навігації.

2500 м макс. висота
до 50 км оперативний радіус
130 км/год макс. швидкість
65 км/год крейсерська швидкість
3 год час польоту
5,5 кг злітна маса
200 км довжина маршруту

Наземний пункт управління
Пункт управління розміщений в ударо- і водостійкому кейсі
Живлення: Li-Po/Li-ion батареї до 42000 mAh

Спосіб зльоту: еластична або механічна катапульта
Спосіб посадки: парашут